

**CİNSİYET AYRIMCILIĞI BAKIMINDAN TERÖR,
SAVAŞ VE ZORUNLU GÖÇLERDE YAŞANAN
HAK İHLALLERİ: SURİYE VE BOSNA-HERSEK
ÖRNEĞİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

Büşra YILDIZ TÜRKERİ

**Danışman
Prof. Dr. Ali ASKER**

**CİNSİYET AYRIMCILIĞI BAKIMINDAN TERÖR, SAVAŞ VE ZORUNLU
GÖÇLERDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ: SURİYE VE BOSNA-HERSEK
ÖRNEĞİ**

Büşra YILDIZ TÜRKERİ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ASKER**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Kasım 2022**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTARCT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN PROBLEMLER	13
1. BİRİNCİ BÖLÜM	15
İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI	15
1.1. “Hak” ve “İnsan Hakları” Kavramları	15
1.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması.....	16

1.2.1. Georg Jellinek'in İnsan Hakları Sınıflandırması.....	17
1.2.2. İnsan Haklarının Zaman Bakımından Sınıflandırılması	18
1.2.2.1. Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar)	19
1.2.2.2. İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar)	19
1.2.2.3. Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları).....	20
1.2.2.4. Dördüncü Kuşak Haklar (Bilimin Kötüye Kullanılmasına Karşı Bireyin Korunması Hakları)	21
1.3. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	22
1.3.1. Eski Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi	22
1.3.2. Orta Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi	24
1.3.3. Yeni Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi	25
1.3.4. 20. Yüzyılda İnsan Haklarının Gelişimi ve İnsan Haklarının Uluslararası Düzeye Geçmesini Sağlayan Uluslararası Belgeler.....	28
1.3.4.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	29
1.3.4.2. Sivil (Kişisel / Medeni) ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi	31
1.3.4.3. İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (İSKHS).....	32
1.3.4.4. Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	33
1.3.4.5. Avrupa Sosyal Şartı.....	35
1.4. İnsan Haklarının Cinsiyet Boyutu: Kadının İnsan Hakları ve Uluslararası Düzenlemeler	35
1.4.1. Kadının İnsan Haklarına Dair Uluslararası Gelişmeler ve Başlıca Belgeler.....	38
1.4.1.1. Genel Olarak	38
1.4.1.2. Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).....	39

1.4.1.3. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi (DEVAW).....	41
1.4.1.4. Birleşmiş Milletler Pekin Deklarasyonu	41
2. İKİNCİ BÖLÜM	42
KADIN HAKLARI ALANINDA YAŞANAN HAK İHLALLERİ	42
2.1. Savaşların Etkisi ve Kadınların Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Dönüşümler.....	42
2.2. Savaş ve Kadın	49
2.3. Orta Doğu'da Yaşanan Kadın Hakları İhlalleri: Suriye Örneği.....	55
2.3.1. Suriye İç Savaşı ve Nedenleri.....	55
2.3.2. Suriye İç Savaşı'nda Kadına Yönelik Cinsel Şiddet.....	61
2.4. Balkanlar'da Yaşanan Kadın Hakları İhlalleri: Bosna-Hersek Örneği....	68
2.4.1. Bosna Savaşı ve Nedenleri.....	68
2.4.2. Bosna Savaşı'nda Kadına Yönelik Cinsel Şiddet	71
2.5. Göç ve Kadın	77
2.6. Uluslararası Mahkemelerin Kararlarında Cinsel Şiddet.....	81
2.6.1. Nürnberg ve Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askerî Ceza Mahkemeleri	82
2.6.2. Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri	88
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	100
TABLolar LİSTESİ	114
GÖRSELLER LİSTESİ.....	115
HARİTALAR LİSTESİ	116
ÖZGEÇMİŞ	117

TEZ ONAY SAYFASI

Büşra YILDIZ TÜRKERİ tarafından hazırlanan “CİNSİYET AYRIMCILIĞI BAKIMINDAN TERÖR, SAVAŞ VE ZORUNLU GÖÇLERDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ: SURIYE VE BOSNA-HERSEK ÖRNEĞİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali ASKER

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 28/11/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. Turgay DÜĞEN (NOHU)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Büşra YILDIZ TÜRKERİ

İmza :

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim, derslerim, tez yazım süreci boyunca çalışmalarına rehberlik eden ve desteklerini benden esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Ali ASKER'e sonsuz teşekkür ederim. Eğitimim boyunca gelişimime katkıda bulunan saygıdeğer hocalarıma, tez jürimde yer alarak önemli eleştiri ve tavsiyeleriyle çalışmama sağladıkları katkılardan dolayı saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK ve Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN hocalarıma teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, umutsuzluğa sürüklendiğim her anda elini uzatan aileme ve tez çalışmam boyunca her türlü konuyu benimle istişare ederek, benden desteğini esirgemeyen kıymetli dostum Selinay İLGAZ'a sonsuz sevgi ve şükranlarımı iletirim. Ayrıca ilerlemeye çalıştığım akademik sürecim boyunca, hayatımı kolaylaştıran, motivasyonumun yüksek kalması için elinden gelen tüm çabayı gösteren ve attığım her adımda anlayışından ödün vermeyerek beni daima destekleyen biricik eşim Uğurcan TÜRKERİ'ye sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak yaş aldıkça edindiğim tecrübeler, dünyada kadın olarak var olmanın son derece kutsal ve eşsiz olduğunu anlamamı sağladı. Dünyaya bir kadın gözüyle baktığımda farklı coğrafyalarda, farklı milletlerde ya da farklı kültürlerde türlü sebeplerle ortaya çıkan savaş ve çatışmalar nedeniyle ortak acılar yaşayan, ortak yaraları, umutları veya umutsuzlukları olan kadınların, denizde bir damla misali sesi olmak istemem bu tezi yazmamdaki en büyük motivasyonum oldu. Bu minvalde bu tez çalışması öncelikle, bugün bir kadın olarak sahip olduğum bütün haklarımın mimarı büyük önder Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'e; sonrasında hayatın içinde yer edinmiş olan ve ciddi boyutlarda birçok hak ihlallerinin yaşanmasının temel nedeni olan cinsiyetçi kalıplar ve yargılar hakkında farkındalık uyandırmak amacıyla tüm insanlığa adanmıştır.

Büşra YILDIZ TÜRKERİ

ÖZ

İnsan hakları öğretisi teorik olarak hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanlara tanınması gereken hakları ifade etmektedir. Bu haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de belirtildiği gibi, insanın doğumu itibariyle sahip olduğu dokunulamayan, devredilemeyen ve vazgeçilemeyen nitelikteki haklardır. Devletler herkesin sahip olduğu insan haklarına saygı göstermek, korumak ve geliştirmekle yükümlüdürler.

Kadın hakları, insan haklarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Keza İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin de vurguladığı gibi cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün insanlar eşit şekilde insan haklarından faydalanabilmektedir. Fakat buna rağmen dünyada kadın haklarının korunmasında önemli eşitsizlikler yaşanmaktadır. Özellikle şiddetin en somut belirtisi olarak karşımıza çıkan savaşlarda, eş ve çocuk kaybı, fiziki ve psikolojik yaralanmalar ve bunların yanı sıra etnik temizlik adı altında doğrudan kadın bedenine uygulanan cinsel şiddet gibi bir takım eylemlerden kaynaklanan ciddi kadın mağduriyetleri yaşanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta tecavüz ve işkencelerin savaşın kaçınılmaz bir sonucu değil, hedef odaklı bir savaş stratejisi olarak kullanılmasıdır.

Bu kapsamda tez çalışmasının temel sorunsalı, olağan dışı göç, terör ve savaşların yıkıcı etkilerinden olumsuz anlamda en çok etkilenen kesimin kadınlar olduğudur. Savaşlar sırasında sistematik tecavüz, işkence ve türlü hak ihlallerine maruz bırakılan bu kesimin bahsi geçen durumlarda korunmasına yönelik etkin bir mekanizmanın bulunmamasıdır. Buradan yola çıkarak bu tez çalışmasında; savaş, terör ve göç gibi durumlarda yaşanan kadın haklarına yönelik ihlaller doğrultusunda kadınların, savaşların etkisiyle yaşadıkları toplumsal dönüşümler, savaş ve çatışmalarda maruz kaldıkları sürgünler, tecavüzler ve kadına yönelik cinsel işkenceler; Orta Doğu Bölgesi'nde Suriye, Balkanlar Bölgesi'nde ise Bosna-Hersek örneği üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları; Cinsel Şiddet; Savaş; Göç; Terör

ABSTARCT

The doctrine of human rights theoretically expresses the rights that should be granted to all people without any discrimination. As stated in the Universal Declaration of Human Rights, these rights are rights that cannot be touched, inalienable and inalienable that a person has at birth. States are obliged to respect, protect and develop the human rights that everyone has.

Women's rights are an indispensable part of human rights. Similarly, as the Universal Declaration of Human Rights emphasizes, all people can enjoy human rights equally, regardless of gender. But despite this, there are significant inequalities in the protection of women's rights in the world. Especially in wars, which come across as the most concrete symptom of violence, there are serious female victimizations caused by a number of actions such as loss of spouses and children, physical and psychological injuries, as well as sexual violence applied directly to the female body under the name of ethnic cleansing. The point to be considered here is that rape and torture are not an inevitable consequence of war, but are used as a goal-oriented war strategy.

In this context, the main problem of the thesis study is that women are the most negatively affected by the devastating effects of unusual migration, terrorism and wars. It is the absence of an effective mechanism for the protection of this segment, which has been subjected to systematic rape, torture and various rights violations during wars, in the aforementioned situations. Starting from here, in this thesis study; war, terrorism, immigration and women's rights violations in situations such as in the line of women, they live under the impact of war on social transformations in shoots exposed to war and conflict, rape and sexual torture against women; in the Middle East region, Syria, the region is examined through the example of Bosnia and Herzegovina in the Balkans.

Keywords: Women's Rights; Sexual Violence; War; Migration; Terrorism

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Cinsiyet Ayrımcılığı Bakımından Terör, Savaş ve Zorunlu Göçlerde Yaşanan Hak İhlalleri: Suriye ve Bosna-Hersek Örneği
Tezin Yazarı	Büşra YILDIZ TÜRKERİ
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	28/11/2022
Tezin Alanı	Uluslararası İlişkiler
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	117
Anahtar Kelimeler	Kadın Hakları, Cinsel Şiddet, Savaş, Göç, Terör

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Rights Violations in Terrorism, War and Forced Migration in Terms of Gender Discrimination: The Case of Syria and Bosnia and Herzegovina
Author of the Thesis	Büşra YILDIZ TÜRKERİ
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master Degree
Date of the Thesis	28/11/2022
Field of the Thesis	International Relations
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	117
Keywords	Women's Rights, Sexual Violence, War, Migration, Terrorism

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşil Devletleri
- AİHM** : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHS** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BMMYK**: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- CEDAW** : Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
- DEVAW** : Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi
- EYUCM** : Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
- IŞİD** : Irak – Şam İslam Devleti
- İHEB** : İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- MICT** : Uluslararası Ceza Mahkemesi Mekanizması
- RUCM** : Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Cinsiyet ayrımcılığı bakımından terör, savaş ve zorunlu göçlerde yaşanan hak ihlallerini ele alan bu çalışma, Öncelikli olarak insan haklarının sınıflandırılması ve tarihsel süreçte gelişimini ele alınmaktadır. Ardından kadın hakları kavramı üzerinden uluslararası düzenlemelerle birlikte kadın haklarının tarihsel süreçteki gelişimi incelenmiştir. Tezin diğer bölümünde ise savaşların etkisiyle kadınların yaşadıkları zulüm, tecavüz ve cinsel şiddet eylemleri ele alınmıştır. Öncelikle 20. yüzyılda meydana gelen Dünya Savaşları sırasında, ardından Suriye İç Savaşı ve Bosna-Hersek Savaşı sırasında işlenen kadın hakları ihlalleri incelenmiştir. Bununla birlikte yerinden edilme ve göç durumunda kadınların yaşadığı güçlükler üzerinde durulmuş, ayrıca tecavüz, cinsel işkence ve her türlü şiddet yöntemlerinin, savaş ve çatışmalardan sonra *Ad Hoc* niteliğinde kurulan uluslararası ceza mahkemelerince faillerin ceza alıp almadıkları tartışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kadın üzerine yapılan çalışmalar günümüz bilimsel literatüründe büyük önem taşımaktadır. Olağandışı savaş ve göç gibi durumlarda en çok zarar gören kesim özellikle kadınlardır. Savaş, göç ve terör olaylarının ardında bıraktığı yıkımın yanı sıra bu olayların akabinde kadınlara yönelik işkence, tecavüz ve cinsel şiddet olayları yaşanmaktadır. Bilindiği üzere kadın haklarına ilişkin uluslararası ve ulusal birçok karar / düzenleme bulunmasına rağmen uygulamada birtakım sıkıntılar söz konusudur. Bugünkü sorunların köklü nedenlerini ortaya koymamız açısından tarihi ve siyasi araştırmalar son derece önemlidir. Tez çalışması, cinsiyet ayrımcılığı hususunda, çatışma ve savaşlarda yaşanan hak ihlallerini (kadın hakları ihlalleri) ortaya çıkaran sebepleri incelemeyi amaçlarken bunu Orta Doğu ve Balkanlar üzerinden örneklendirmektedir. Tez çalışmasının hedefi bu konuda alan yazınına katkıda bulunmaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Cinsiyet Ayrımcılığı Bakımından Terör, Savaş ve Zorunlu Göçlerde Yaşanan Hak İhlalleri: Suriye ve Bosna-Hersek Örneği adlı tez çalışması, kaynak ve literatür taraması kapsamında konuya ilişkin kitap, dergi, rapor, makale, tez ve internet kaynakları incelenerek yapılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Tez çalışmasının varsayımları şu şekildedir: Kadının insan hakları tarih boyunca ataerkil kültür nedeniyle ihlal edilmeye müsait bir konu olmuştur. Toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğe yüklediği roller erkeğin savaşçı, korumacı, cesur, saldırgan yönleri ile ön planda tutarken kadını ise korunan, zayıf, barışçıl yönü ile geri planda bırakmıştır.

Kadının insan haklarının korunması ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması adına çeşitli uluslararası bildiri ve sözleşmeler yapılmıştır. Fakat yapılan sözleşmeler her ne kadar eşitliği sağlamayı ve kadının insan haklarını korumayı amaçlamış olsa da etkin bir denetim mekanizmasının olmayışından dolayı söz konusu sözleşmeler uygulamada pasif kalmıştır.

Tarihsel süreçte yaşanan savaşlar, savaşın bir görünmeyen yüzü olarak kadınlar açısından psikolojik ve fiziksel olarak son derece yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Kadınlara yönelik bu cinsel şiddet, savaşın getirdiği bir sonuçtan ziyade, planlı bir savaş stratejisi olarak kullanılmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN PROBLEMLER

Tez çalışması, insan hakları kavramının ortaya çıkışı kapsamında tarihsel gelişimini, 20.yüzyıl ile beraber insan haklarının uluslararası düzeye geçmesini sağlayan uluslararası belgeleri, kadınların, savaşların etkisiyle toplumsal hayatta yaşadıkları dönüşümler, kadının insan hakları ile Dünya savaşlarında ve Bosna-Hersek ile Suriye'deki iç savaşlarda yaşanan kadın hakları ihlallerini, bununla birlikte savaşların etkisiyle göç eden kadınların karşı karşıya kaldığı sorunları içermektedir.

Ayrıca savaşlar sırasında işlenen ağır hak ihlalleri nedeniyle kurulan uluslararası ceza mahkemeler ele alınmıştır. Tezin konusuyla ilgili, özellikle kadınların olağan dışı savaş ve glerde yaşadıkları tecavüz ve cinsel şiddet konusunda literatürde yeterli kaynağın bulunmaması, çalışma sırasında karşılaşılan glklerdenendir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ BAĞLAMINDA KADIN HAKLARI

1.1. “Hak” ve “İnsan Hakları” Kavramları

İnsan haklarını anlayabilmek için öncelikle “hak” kavramını ve genel itibariyle “hakları” ahlaki ve hukuki çerçeveden anlamak gerekmektedir. İnsan hakları genel olarak hakların özel bir türüdür. Bu nedenle insan haklarının anlamı büyük ölçüde hak kavramının anlamı ile ilişkilidir. Hak kavramı, hukukun temel kavramları arasında yer almaktadır. Kelime anlamı olarak “*kişiyne hukuk düzeni tarafından tanınmış yetki, özgürlük, olanak*” şeklinde tanımlanabilmektedir.¹ Aynı zamanda hak, bir hukuk düzeni aracılığı ile bireylere tanınan ve koruma altına alınarak, bu korumadan yararlanabilme yetkisini izah etmektedir.² Bu hakları kişiyne veren referans konusunda ise birçok farklı görüş bulunmaktadır. Kişilerin bu haklara sahip olması bazı durumlarda sözleşme veya yasalardan kaynaklanan yönetmeliklerle sağlanırken, aynı zamanda üstün otoriteler veya yönetmelikler tarafından oluşturulan anayasalar ile de sağlanabilmektedir.

Toplumlar oluşmadan önce insanlar özgür bir hayat yaşamışlardır. Toplumların oluşmasıyla birlikte özgür hayatlarına devam edebilmek için hak kavramını ortaya koymuşlar ve tarih boyunca hak ve özgürlük kazanabilmek için mücadele etmişlerdir. İnsan hakları kavramı, kişilerin hak arama süreci çerçevesinde; Yakın Çağ ile başlayıp, demokrasi ile devam eden süre zarfında anlam kazanmıştır.³ Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. Maddesine göre, “*Bütün insanlar özgür, onurlu ve eşit haklarla doğarlar*”.⁴ İnsanların, insanlık tarihi boyunca insan olmalarından kaynaklanan temel haklarını kazanmak ve korumak amacıyla mücadele etmelerinin temel dayanağını BM'nin bu ifadesi oluşturmaktadır.⁵ İnsan hakları kuralları eşitlik temelli ve evrenseldir. Rengi, dini, cinsiyeti, siyasi

---

¹ Oktay Uygun, “İnsan Hakları Kuramı”, İnsan Hakları, (Editör: Korkut TANKUTER), Cogito Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.13-44.

² Ender Ethem Atay, *Hukuk Başlangıcı*, Yedinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019, s.329.

³ A.Kadir Çüçen, “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2, Sayı:2, 2003, (s.27-35), s.28-29.

⁴ İonna Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Dördüncü Baskı, Ankara, 2018, s.57.

⁵ Okay Uygun, “İnsan Hakları Kuramı”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 53.

görüşü fark etmeksizin tüm insanlar eşittir. Bu haklar, uluslararası ortamda ve uluslararası hukukta adaleti ve dünya barışını sağlamakta elzem bir kaynak niteliği taşımaktadır. İnsan haklarının bir kısmını oluşturan temel hak ve özgürlükler, aynı zamanda insan haklarının da temelini oluşturmaktadır. Bunlar, din, yaşama özgürlüğü, kanaat ve düşünce özgürlüğü, vicdan, kişi dokunulmazlığı gibi haklardır.⁶

İnsan hakları ile temel hak ve özgürlükler kavramının temelini Doğal Hukuk Doktrini oluşturmaktadır. Doğal haklar; insanın sadece insan olmasından dolayı doğuştan sahip olduğu, başkasına devredilemeyen ve başkası tarafından verilmemiş olan kurallar toplamıdır.⁷ Doğal hukuk anlayışının temelinde ahlak felsefesi yatmakta, ortaya çıkışı ve gelişimi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Doğal hukuk anlayışındaki düşünürler, bu kavramın gelişimine büyük katkı sağlamışlardır. Zira Antik Dönem düşünürlerinden Konfüçyüs, tüm insanların haklar açısından eşit olduğunu vurgulamıştır.⁸ Aristoteles'e göre yasalar tanımlanırken insan doğasına itibar edilmelidir.⁹ Hugo Grotius ise doğal hukuk düşüncesinde ilk sıraya insan aklını koymuş, yaratıcı konusuna daha sonra yer vermiştir.¹⁰ Jhon Locke da doğal hukuk anlayışını benimseyen düşünürlerdendir. Locke'a göre insanın doğuştan sahip olduğu haklar vardır. Bu haklar: Hayat hakkı, Hürriyet hakkı ve Mülkiyet hakkıdır.¹¹

1.2. İnsan Haklarının Sınıflandırılması

İnsan hakları içerik ve işlev bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Bu haklar 21. yüzyılda güvence altına alınmış olmakla birlikte ne yazık ki topyekûn elde edilmiş haklar değildir. İnsan hakları tarihsel süreç içerisinde duyulan ihtiyaçlar neticesinde; zorlu mücadeleler verilerek, ulusal ve uluslararası yıkımlar sonucunda adım adım ortaya çıkmış ve güvence altına alınmıştır. Bireylerin sahip olduğu haklar çeşitlilik açısından birçok ayrıma tabidir. Fakat bu başlık altında genel geçerlilik kazanmış olan iki ana görüş ele alınacaktır.

---

⁶ Çüçen, s.29.

⁷ Aslı Çavuşoğlu, "Doğal Haklar ve Jeremy Bentham", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37, 2019, (s.25-31), s.25.

⁸ Şeref Ünal, "İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Kaynakları", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:1, 1994, (s.41-74), s.45.

⁹ Arslan Topakkaya, *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayınları, Ankara, 2017, s.133.

¹⁰ Celal Yeşilçayır, Hugo Grotius'un Doğal Hukuk Düşüncesine Kazandırdığı Paradigmatik Dönüşüm, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:30, 2020 Güz, (s.241-253), s.248.

¹¹ Işıl Bayar Bravo, Thomas Hobbes ve Jhon Locke'un Doğal Hak Arayışları, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sayı: 23, 2010, (s.72-78), s.75.

1.2.1. Georg Jellinek'in İnsan Hakları Sınıflandırması

Bu yöntem, temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılmasında en çok tercih edilen kategorize şeklidir. Aynı zamanda “Jellinek Üçlüsü” olarak adlandırılmaktadır.¹² Georg Jellinek, 1982’te basılan *System der Subjektiven Öffentlichen Rechte (Özel Kamu Hakları Sistemi)* adlı kitabında, temel hak ve özgürlükleri sınıflandırmıştır. Jellinek, devlet ve birey arasındaki ilişkinin vaziyetine dayanarak temel hak ve özgürlükleri; “negatif statü hakları”, “pozitif statü hakları”, ve “aktif statü hakları” olmak üzere üç gruba ayırmaktadır.¹³

Negatif statü hakları bireyi, devlete karşı koruyan başka bir deyişle, devlet tarafından kişilerin müdahale edilemeyecek, aşılamayacak haklarını ve bu alanın sınırlarını çizen hak ve hürriyetlerdir.¹⁴ İşkence yasağı, kişi güvenliği, ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı ve din hürriyeti negatif statü hakkı niteliğindedir.¹⁵ Bireylerin bu hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi için, bu haklara müdahalede bulunan organlarını ve üçüncü kişileri durdurmak devletin görevi olmakla birlikte, bunun dışında herhangi bir eylemde bulunmasına gerek yoktur.¹⁶ Bunun nedeni, bahsi geçen hakların niteliklerinden dolayı kendiliğinden veya hak sahibi tarafından gerçekleştirilmesi gereken haklar olmasıdır. Bu haklar aynı zamanda bireyi, topluma ve devlete karşı koruduğu için “Koruyucu haklar” veya “Hürriyet hakları” olarak da adlandırılmaktadır.¹⁷

Bireyin devletten bir yardım, olumlu bir muamele ve bir hizmet isteme olanağını tanıyan haklara pozitif statü hakları denilmektedir.¹⁸ Sağlık hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, eğitim-öğrenim hakkı gibi haklar pozitif statü hakları kapsamındadır.¹⁹ Bu haklara, bireye devletten bir şey isteme hakkını verdiği için aynı zamanda “isteme hakları” da denilmektedir.

---

¹² Neslihan Aybike Ceylan, “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi”, *Anasay Süreli Yayınlar Dergisi*, Sayı:2, 2017, (s. 217-226), s.7.

¹³ Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Üçüncü Baskı, Bursa, 2007, s.152-153.

¹⁴ Münici Kapani., *Kamu Hürriyetleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 1976, s.6.

¹⁵ Gözler, s.123.

¹⁶ Mahmut Gökpınar, “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:120, 2015, (s.11-72), s.44.

¹⁷ Gözler 123.

¹⁸ Kapani, s.6.

¹⁹ Gözler, s.123-124.

Aktif statü hakları ise bireylerin devlet yönetimine katılarak siyasi gücün kazanılmasını gerçekleştiren haklardır. Öte yandan bireylerin siyasi katılımını sağlayan haklar olmasından dolayı “katılım hakları” olarak da adlandırılmaktadır.²⁰ Farklı bir ifadeyle aktif statü hakları, yurttaşların özgürlüklerini devlet aracılığı ile fakat devlet için kullandığı bir durumdur.²¹ Seçme ve seçilme hakkı, oy kullanma, örgütlenme, siyasi parti kurma gibi haklar, aktif statü haklarına örnek olarak verilebilir.

1.2.2. İnsan Haklarının Zaman Bakımından Sınıflandırılması

İnsan hakları bir anda ortaya çıkan bir olgu olmayıp, tarihsel süreç içerisinde belli başlı aşamalar halinde geliştiği gözlemlenmektedir. Buradan yola çıkarak insan haklarının kapsam ve içerik açısından dinamik bir özellik göstermesi üzerine zaman içerisinde klasik sınıflandırma yetersiz kalmış ve farklı sınıflandırma yöntemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine Fransız hukukçu Karel Vasak tarafından, ilk kez 1977 yılında insan haklarının kuşaklar halinde sınıflandırması hususu ortaya konulmuştur.²² Vasak, “UNESCO Courier” adlı derginin Kasım 1977 senesinde yayımlanmış olan yazısında, toplumlarda koşulların değişmesinden dolayı insan haklarını kuşaklar halinde sınıflandırmanın zorunlu bir durum olduğu hususunun üzerinde durmuştur.²³ Bu haklar birinci, ikinci ve üçüncü kuşak insan hakları olarak sınıflandırılmıştır. Vasak bu sınıflandırmayı yaparken 1789 Fransız Devrimi’nin “Özgürlük, Eşitlik ve Dayanışma” şeklindeki prensiplerinden ilham almış ve bu doğrultuda “Birinci Kuşak Haklar” olarak adlandırılan hakların, devletin bireyi özgür bırakması gereken durumları kapsamı gerektiğini önermiştir.²⁴ Devrimin ikinci ilkesi olan eşitlik ilkesini ise “İkinci Kuşak Haklar” kapsamına almıştır. Söz konusu eşitlik, devletin ekonomik ve sosyal alana pozitif müdahalesi ile gerçekleştirilebilir. Son olarak “Üçüncü Kuşak Haklar” bireylerin diğer uluslar ile dayanışma duygusunun pekiştirilmesini ve uygulamaya geçirilmesini içermektedir. Keza bu durum 1789 Devrimi’nin son ilkesi olan dayanışma nosyonuna dayanmaktadır.²⁵

---

²⁰ Gökınar, s. 49.

²¹ Zafer Gören, *Temel Hak Genel Teorisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Dördüncü Baskı, İzmir, 2000, s.28 aktaran; Mahmut Gökınar, “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:120, 2015, (s.11-72), s.49.

²² Karel Vasak, “A 30 Years Struggle The Sustained Efforts to give force law to the Universal Declaration” UNESCO Courier, November 1977, (s.29-33), s.29.

²³ Vasak, s.29-33.

²⁴ Rona Aybay, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s.59.

²⁵ Aybay, s.59.

1.2.2.1. Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar)

Birinci Kuşak Haklar, ilk ortaya çıkan haklardır ve Georg Jellinek'in negatif statü haklarına karşılık gelmektedir. Bu haklar tarihsel olarak 15. ve 18. yüzyıllara kadar dayanmaktadır.²⁶ Geleneksel veya klasik haklar ya da bireysel hak ve özgürlükler şeklinde adlandırılan bu hakların oluşmasında etkili olan durum, büyük oranda burjuvazi ile aristokrasi arasındaki sınıf çatışmasıdır.²⁷ Buharlı makinelerin gelişmesi üretimi arttırmış, bu durum daha çok çalışana ihtiyaç duyulduğu için beraberinde göçü getirmiştir. Makineleşmeyle birlikte işçi sınıfının ortaya çıkması yeni hakların oluşumunu sağlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan Tabiî Hak Doktriniyle de ilk kez insanların hayat, güvenlik, mülkiyet, hürriyet vb. haklara doğuştan sahip olduğu kabul edilmiştir.²⁸

İnsan Hakları Beyannamesi'nin 2-21. maddelerinde birinci kuşak haklar yer almaktadır.²⁹ Bu haklar, bireysel ve siyasal hakları kapsamaktadır. Kişi güvenliği, düşünce hürriyeti, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü gibi kişi hakları; siyasal faaliyette bulunma, seçme ve seçilme hakkı vb. siyasal haklar buna örnek olarak gösterilebilir.³⁰ Bununla birlikte birinci kuşak hakların tanınması, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildiri ile 1770 yıllarında kabul edilmiş olan birçok Amerikan insan hakları bildirgeleri ile sağlanmıştır.³¹

1.2.2.2. İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar)

İkinci Kuşak Haklar, sosyal hakları kapsamakla birlikte, ayrıca Jellinek'in pozitif statü haklarına denk gelmektedir. İkinci kuşak haklar, birinci kuşak haklardan farklı olarak burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf çatışmasına dayanmaktadır.³² Fransız Devrimi'nden sonra burjuvazinin siyasal ve ekonomik arzuları hayata geçirilmiştir. Bu durum bazı toplumsal eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. İngiltere'de başlayıp sonrasında Batı Avrupa'ya kadar yayılan Sanayi Devrimi ile

---

²⁶ Salih Özkan, "İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırılması", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Haziran 2015, (s.112-126), s.118.

²⁷ Gökpınar, s.52.

²⁸ Gözler, s.157.

²⁹ Durmuş Tezcan vd., *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016; Aktaran, Şükrü Altıntaş, "Türkiye'de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsal Yapılanması: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği", (Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, 2019), s.20.

³⁰ Gözler, s.157.

³¹ Gözler, s.157.

³² Gökpınar, s.56.

birlikte yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşüm nedeniyle sosyal sınıflar arasındaki derinleşen eşitsizlikler, işçi sınıfının tepki ve eylemlerine neden olmuştur. Örneğin, tarihte *Ludist Hareket (Ludizm)* adında bir eylem gerçekleşmiştir. İşçiler uzun çalışma süreleri ve çalışma şartları nedeniyle fabrikalarda bulunan makineleri kırmışlardır.³³ Bir diğer örnek *Çartist Hareket* adı ile yaşanan eylemdir. Burjuva sınıfı, belediyelerin kurulmasıyla birlikte istedikleri hakları elde etmişlerdir. Para kazandıkça hareket alanları artmış ve siyasete katılım hakkı da oluşmaya başlamıştır. Fakat işçilerin siyasete katılma ve oy kullanma hakları bulunmamaktadır. Bu durum Çartist Hareketin yaşanmasına neden olmuştur. Bu hareket, işçi sınıfının siyasete katılmasını amaçlamaktadır.³⁴ Toplumda yaşanan bu eşitsizliklerden dolayı üst bir otoriteye ihtiyaç duyulmuş; bunun sonucunda devlet, yaşanan eşitsizlikleri gidermek gayesi ile sosyal alanda belli başlı düzenlemelere gitmiştir. Devletin aktif bir müdahalede bulunmasını icra eden bu haklar ikinci kuşak hakları oluşturmaktadır.³⁵ İkinci kuşak haklar çalışma hakkı, sendika özgürlüğü, grev hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı, eğitim hakkı gibi kültürel, sosyal ve ekonomik hakları içermektedir.³⁶

1.2.2.3. Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları)

Üçüncü Kuşak Haklar ise Georg Jellinek'in aktif statü hakları kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu hakların ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler, uluslararası istikrarsızlık ve çatışmalar, uluslararası çıkar ve sömürü gibi yaşanan bazı sorunlar etkili olmuştur.³⁷ Üçüncü kuşak haklar barış hakkı, iletişim hakkı, gelişme hakkı, çevre hakkı, kültürel mirasa katılma hakkı, yerli halkların korunması hakkı vb. haklardan ibarettir.³⁸ Ayrıca üçüncü kuşak haklar, “*Yeni İnsan Hakları*”, “*Dayanışma Hakları*”, “*Kolektif Haklar*” ve “*Halkların Hakları*” şeklinde de anılmaktadır.³⁹

---

³³ H.Yunus Taş, “Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde Sendikalar ve Sendikaların Geleceği”, *Hak-İş Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt:, Sayı:1, 2012/1, (s.61-80), s.64.

³⁴ Ateş Uslu, “Avrupa’da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, Nisan 2014, (s.1-24), s.6.

³⁵ Özkan, s.119.

³⁶ Aybay, s.66.

³⁷ Şükrü Altıntaş, “Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsal Yapılanması: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği”, (Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, 2019), s.21.

³⁸ Gözler, s.158.

³⁹ Gökpınar, s.63.

Üçüncü kuşak haklar, birey odaklı olan birinci ve ikinci kuşak haklardan bağımsız bir biçimde ele alınan farklı bir bölümdür. Üçüncü kuşak haklarda, diğerlerinden farklı olarak bireyin kendisine ve toplumdaki statüsüne odaklanılmamış; tüm insanlığın ortak korunmasını amaçlanarak, insan hakları ulus üstü bir boyuta taşınmak istenilmiştir.⁴⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan büyük yıkım sonrasında, insan haklarının korunması amacıyla uluslararası bir düzene geçilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda, bahsi geçen hakların en mühim dayanaklarından biri olan 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile birlikte; 27 Haziran 1981 Tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi, 3 Eylül 1981 tarihli BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 4 Aralık 1986 tarihli Gelişme Hakkına Dair BM Bildirgesi üçüncü kuşak insan hakları adına önemli bir hukuki dayanak oluşturmaktadır.⁴¹

1.2.2.4. Dördüncü Kuşak Haklar (Bilimin Kötüye Kullanılmasına Karşı Bireyin Korunması Hakları)

Son yıllarda Dördüncü Kuşak Haklardan da söz edilmektedir. Bu haklar günümüzde bilim ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte insan onurunun, bu gelişmelerin kötüye kullanılmasının doğuracağı ihlallere karşı korunmasını amaçlayan haklardır.⁴² Bazı yazarlar dördüncü kuşak haklara örnek olarak su hakkı, yaşama hakkı, biyoetik haklar vb. gibi hakları dile getirmişlerdir.⁴³

Son yıllarda bilişim teknolojisindeki gelişmeler sonucunda kişisel verileri elde etme, saklayabilme, gözetleme ve istenildiği zaman bu bilgilere ulaşabilme olanağı ortaya çıkmıştır.⁴⁴ 1970'li yıllara kadar özel hayatın gizliliği hakkı ile insanlar kendilerine ait birçok özel bilgiyi (adres, yaş, cinsel yönelim, isim, parmak izi vb.) açıklamama imkânına sahiptilerdi. Fakat günümüzde hızla gelişen teknolojinin sunduğu

---

⁴⁰ Özkan, s.120.

⁴¹ Özkan, s.121.

⁴² Pir Ali Kaya ve Işın Ulaş Ertuğrul Yılmaz , “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Çalışma Hakkı”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı:70, 2016/1, (s.55-80), s. 61.

⁴³ İlker Gündüzöz, “Yeni Kuşak İnsan Hakları Çerçevesinde Türkiye’de Mülki İdari Amirliğine Analitik Bir Yaklaşım” *İnsan Hakları Yılığ*, Cilt:33, 2015, (s.19-33), s. 25.

⁴⁴ İbrahim Korkmaz, “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:124, (s.81-152), s.82.

imkânlar çerçevesinde, artık tüm bilgiler gerek kamu gerekse özel şirketlere ait olan veri bankalarında tutulabilmektedir.⁴⁵

Yine teknolojinin ilerlemesi ile birlikte biyo-teknoloji ve genetik bilimi alanında da büyük gelişmeler yaşanmıştır. İnsan organı üretilmesi, genlerin yapısı ile oynanması sonucunda yaşanabilecek sorunlar, insan bedeninin ve organlarının maddi kazanç durumuna getirilmesi gibi doğrudan insan varlığının korunması ile ilgili birtakım etik ve hukuki sorunlar meydana gelmiştir.⁴⁶ Yaşanan tüm bu teknolojik gelişmeler neticesinde insan onurunun tehlikeye atılması konusu da dördüncü kuşak hakları ortaya çıkarmıştır.

1.3. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları günümüzdeki durumuna bir anda gelmemiş; tarihsel süreçte yaşanan çeşitli olaylar neticesinde gelişerek ilerleme kaydetmiştir. Bu bağlamda tarihsel süreci “Eski Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi”, “Orta Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi”, “Yeni Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi” ve “20. yüzyılda Yaşanan Gelişmeler” şeklinde inceleyebiliriz.

1.3.1. Eski Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi

Eski Çağ olarak adlandırılan dönem, eski Yunan ve Roma uygarlıklarının yaşadığı dönemi ifade etmektedir.⁴⁷ Bu dönemde insan hakları düşüncesi somut olarak dile getirilmiş olmasa da, Mezopotamya’da iktidarın sınırlandırılmasına yönelik tarihteki ilk yazılı örnekler rastlanmaktadır. Buna örnek olarak, Sümer Kralı Hammurabi’nin Kanunları; o dönemde mülkiyet hakkı, seyahat hakkı, adil yargılanma ve vücut bütünlüğü konuları ile ilgili önemli düzenlemeler getirmiştir.⁴⁸ Antik Yunan Çağında insan toplumun bir parçası olarak görülmüş ve devlet, insanlara seçme ve seçilme hakkı gibi birtakım hakları kullanabilme olanağı tanımıştır. Ancak bu durumun, insanın bir birey olduğunu kabul ederek verilmiş olan haklar şeklinde düşünülmesi yanıltıcı olabilir. Çünkü Eski Yunan döneminde bireyin insan nezdinde

---

⁴⁵ Oya Boyar ve Sezen Kama Işık, “Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt:25, Sayı:2, Aralık 2019, (s.602-623), s.606.

⁴⁶ Cengiz Gül, “Klonlama ve Kök Hücre Çalışmaları Karşısında İnsan Onurunun Korunması Hakkı”, *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2012, (s.161-185), s.161.

⁴⁷ Gözler, s.125.

⁴⁸ Cihan Daban, “Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt:6, Sayı:3, 2019, (s. 164-186), s.165.

bir değeri bulunmamaktadır.⁴⁹ Bu hak sadece yurttaşlık görevi olarak verilmiştir. Ayrıca bahsi geçen hakkın yalnızca yurttaşlara verildiği, kölelerin, kadınların ve yabancıların kanun önünde eşit haklara sahip olmadığını belirtmekte fayda vardır.⁵⁰

Eski Yunan döneminde sofistler, insana verdikleri önemle bilinmektedirler. Birçok kez insan haklarına önemine vurgu yapan sofistler insanların rahat ve huzurlu bir hayat yaşamaları için çaba göstermişlerdir. Keza M 5. yüzyılda yaşayan ve sofist olarak bilinen Alkidamas “*Tanrı herkese özgürlük vermiştir, kölelik kabul edilemez*” sözüyle özgürlük anlayışını belirtmiştir.⁵¹ Yine sofist olan Protagoras da, “*Bütün insanların hatta kölelerin bile eşit olduğu*” düşüncesini savunmuştur.⁵²

Sofistler dışında Platon, Sokrates ve Aristoteles gibi dşnrlk de insanın önemine vurgu yapmışlardır. Her Őeyden önce insanın kendisini tanınması gerektiğini savunmuş ve “kendini bil” ilkesini ana argümanı haline getirerek tüm bireylerin bu argüman ile hareket etmesi gerektiğini savunmuştur.⁵³ Bunun nedeni Sokrates’in, insanın kendi değer ve haklarını bilmesi halinde kendini daha iyi yöneterek haklarına sahip çıkabileceği düşüncesinde olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁴

Antik Yunan izlerini Roma hukukunda da görmek mümkündür. Antik Yunanda olduğu gibi Roma hukukunda da halk zgr olanlar ve köleler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Köleler birey olarak görülmemekle birlikte “mal” statüsünde kabul edilerek, sahipleri tarafından satılabilir veya satın alınabilirlerdi.⁵⁵ zgr olan insanlar ise bireysel hürriyet, konut dokunulmazlığı gibi haklara sahip olup, bu haklar koruma altına alınmaktaydı.⁵⁶

Eski Yunan devletlerinde yönetim biçimi olarak demokrasi kabul edilerek insan hakları bakımından önemli bir adım atılmış olsa da aynı zamanda köleliğin var

⁴⁹ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara, s.68. aktaran lk Fitnat Karlı, “İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsal Yapılanması”, (Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi, Karabük niversitesi, 2021), s.25.

⁵⁰ “Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi ve Korunması”, Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2014/08/08/temel-hak-ve-hurriyetlerin-gelisimi-ve-korunmasi/> , (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022).

⁵¹ “Alkidamas Kimdir?”, Felsefe, <https://www.felsefe.gen.tr/alkidamas-alcidamas-kimdir/> , (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022).

⁵² “*İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Felsefe ve İnsan Hakları Ders Notu, <https://avys.omu.edu.tr/lessons/1/2/2687-932001/234089-64392> .

⁵³ en, s. 29-30.

⁵⁴ Daban, s.166

⁵⁵ Sefa Reisoğlu, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta Basım Yayım, Birinci Baskı, 2011, s.4.

⁵⁶ Said Vakkas Gzlgl, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*, Turhan Kitabevi, 2014, s.26.

olmasından dolayı insan haklarının tam anlamda gelişip yerleşmediği görülmektedir. Ancak yine de insan haklarının bu dönemde filizlenmeye başladığını söylemek mümkündür.

1.3.2. Orta Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi

Orta Çağ döneminde siyasi ve ekonomik yapı bakımından feodal düzen mevcuttur. Bu düzende insanlar yöneticilerine karşı sadakat ve hizmet etmekle borçlu iken, yöneticiler de insanların can ve mal güvenliğini korumakla mükelleftir.⁵⁷ Orta Çağ'da feodal düzen hâkim iken diğer yandan Hristiyanlık dininin ortaya çıkması ve yayılmasıyla birlikte insanın insan olmasından dolayı bazı haklara sahip olduğu savı savunulmaya başlanmıştır. Hristiyanlık, bireylerin sahip olduğu değerden dolayı insanca yaşaması gerektiğini öne sürmüş ve köleliğe karşı gelen öğütler veren bir istenç olarak var olmuştur. Böylece Orta Çağ, Eski Çağ'a göre insan hakları nosyonunu daha çok tanır duruma gelmiştir. Hristiyanlık önceden Roma İmparatorluğunda yasaklanmış bir din olsa da Roma İmparatoru Konstantin, 313 yılında Milano Fermanı ile bu dini resmen tanımıştır.⁵⁸

Hristiyanlık ilk zamanlarda, siyasi otorite ve dinsel otoriteyi birbirinden ayırmaktaydı. Ancak devlet tarafından Hristiyanlığın resmî din olarak kabul edilmesi ile devletin yeniden korunma ihtiyacı doğmuştur. Bununla birlikte kilise ile siyasi gücün birleşmesi sonucunda kilise, kendi varlığını tehlikeye atacak düşüncelere karşı mücadele etmeye başlamıştır. Bu nedenle insan hakları kavramı, tekrar bir “kavram” olarak kalmış ve geri plana atılmıştır.⁵⁹

13. yüzyıla gelindiğinde, belli başlı bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Kralın yetkilerinin sınırlandırıldığı ve Krala karşıt düşüncede olan insanların da birtakım hak ve özgürlüklere sahip olabileceği düşüncesini destekleyen bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme 1215 Magna Carta Libertatum (Büyük Hürriyet Fermanı)'unun ilan edilmesidir.⁶⁰ Bu fermenda yer alan en önemli ibare, “*Kanuna uygun ve mahkeme kararı olmaksızın hiç kimse tevkif edilemez, hapsedilemez, ülke*

⁵⁷ Şeref Ünal, “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri”, *Ankara Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:1, 1994. (s.41-74), s.47.

⁵⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, “*Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*”, Legal Yayınevi, Cilt:2, Sekizinci Basım, 2012, s.7.

⁵⁹ Celal Büyük, “Orta Çağ Batı Düşüncesinde Hristiyanlık-Siyaset İlişisine Genel Bir Bakış”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:19, 2004, (s.191-138), s. 135.

⁶⁰ Daban, s.166.

dışına çıkartılamaz, sürgün edilemez.” maddesidir.⁶¹ Bu ferman kişiye bazı haklar tanıdığı olsa da, uygulamayı yönetecek etkin mekanizmaların kurulamamasından dolayı ne yazık ki yeterli etki sağlanamamıştır. Ancak buna rağmen Magna Carta, siyasi otoritenin yetkilerini sınırlayan ve insan hakları açısından bireylere bazı hak ve özgürlükleri tanıyan en önemli belge niteliği taşımaktadır.⁶²

1.3.3. Yeni Çağ Döneminde İnsan Haklarının Gelişimi

Avrupa’da Rönesans Çağı olarak adlandırılan bu dönemde, insana verilen önem daha da artmıştır. Yeniden doğuş anlamı ile bilinen Rönesans ile başta matbaa ve pusula olmak üzere insan hayatına birçok alanda yenilikler eklenmiştir. Bu yeniliklerin hayata girmesi ile birlikte insanların bilgileri artmış ve insanlar edindikleri bilgileri yayma fırsatı bularak deniz aşırı ülkeleri keşfetmişlerdir. Yeni yerlerin keşfedilmesi akabinde insanlar, yeni toplum ve kültürlerle tanışmış ve birbirleri ile iletişime geçerek birbirlerinden yeni bilgiler öğrenmişlerdir. Bu durum ise Coğrafi keşiflerin doğurduğu bir sonuçtur.

İnsan hakları hususu Yeni Çağ’da da gündemde olan bir husus olmuştur. Bu dönemde ilk kez insanın devredilemez haklara doğuştan sahip olduğu konusu felsefi bir tartışma konusu olmaktan ziyade, devletin anayasal ve hukuk düzenini alâkadar eden konu olmuştur.⁶³

Yeni Çağ döneminin sonlarına doğru 18. Yüzyılda, Avrupa’da Aydınlanma Dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin düşünce yapısı, insan aklının aydınlanması şeklindedir. Bu durum da yeni bilimsel bilgilerin öğrenilmesi ile mümkün olacaktır. Çünkü doğru bilgi akıl, deney ve gözlemlerle elde edilmiş olan bilgidir.⁶⁴ Bu dönemin gayesi, insanın akıl ile öne sürdüğü bilgiler doğrultusunda, topluma hâkim olmak ve toplumu yönetmektir.

Zaman içerisinde insanların bilgi ve birikimleri artmış ve buhar makinelerinin icadı gibi yeni icatların bulunmasıyla fabrikalar gelişerek yeni makineler üretilmeye başlanmıştır. Zamanla halkın yaşam standartları yükselmiştir. Bu türde yaşanan

---

⁶¹ Şengül Hablemitoğlu, *İnsan Haklarının Tarihi ve Gelişimi*, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Ders Notu, s.4.

⁶² Şeref Ünal, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri”, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları Açık Erişim Koleksiyonu, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2032>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2022)

⁶³ Ünal, s.48.

⁶⁴ Çüçen, s.30.

yenilikler, Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesine öncülük etmiştir. Refah düzeyleri artan insanlar ekonomik ve politik güç sistemlerinde etkin olmaya başlamışlardır. Bu durumu gören halk ise haklarını korumak adına egemen güçlere karşı savunmaya geçerek, kralların ve soyluların yasalarına karşı gelmiş; böylece hukuk yasalarının yerleşmesi adına gayret göstermişlerdir. İnsanlar, Tanrı tarafından seçildiğine inanılan Kral ve yöneticilerin yerine, seçimle başa gelecek yöneticiler talep etmişlerdir. Bunun üzerine insan hakları savı, hukuk yasalarının önemli bir bölümünde yerini almıştır. İnsanın doğuştan itibaren kazandığı ve sadece insan olmasından dolayı sahip olduğu hak ve özgürlüklerinin varlığı düşüncesi daha çok kişi tarafından savunulmaya başlanmıştır. Tüm bunların bir sonucu olarak Aydınlanma Dönemi, insan hakları düşüncesinin kabul edilerek yaygınlaştığı bir dönem olmuştur.⁶⁵

Rönesans döneminde, temelinde insan olgusunu barındıran Hümanizm (insancılık) akımı ortaya çıkmıştır. Orta Çağ'da yerini koruyan Tanrı odaklı öğretinin etkisi bu dönemde azalarak yerini, insan merkezli evren ve toplum düşüncesine bırakmıştır. İlk Çağ ve Orta Çağ'da hâkim olan din zihniyeti, Yeni Çağ döneminde farklı bir boyuta ulaşarak evrimleşmiştir. En mühim varlığın insan ve insana ait olan değerler olduğu düşüncesi Rönesans'ın en önemli değeri olmuştur.⁶⁶ Locke, Hugo Grotius, Paine, Samuel Pufendorf, Rousseau gibi düşünürler, bu sürece büyük katkı sağlamışlardır. İnsana ait değerlerin olduğu, insanın en önemli varlık olduğu düşüncesinin yaygınlaştığı bir çağda mutlak egemen anlayışı gerilemiş, sınıflar ve kişiler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi için çaba gösterilmiştir. Ayrıca insan hakları anayasalarda yer almaya başlamış ve böylece tabii hukuk alanından uzaklaşarak pozitif hukuk alanına girmiştir.⁶⁷

Fransız düşünür ve dönemin insan hakları savunucusu olan Jean-Jacques Rousseau'nun insan hakları üzerine çalışmaları son derece önemlidir. Rousseau'ya göre insan vaziyette eşit ve özgürdür. İnsanlar, toplumsal hayata geçilmesi ile birlikte özgürlük ve eşitliklerini kaybetmişlerdir. Bunun üzerine insanlar devlet kurmak amacıyla bir sözleşme yapmışlardır. Bu sözleşme dilsiz ve yazısızdır. Rousseau'ya göre devletin görevi insan haklarını korumak ve geliştirmektir. Rousseau, Toplum ile

---

⁶⁵ Çüçen, s.30-31.

⁶⁶ Hablmitoğlu, s.4.

⁶⁷ Ünal, s.48.

devlet arasında yapılan bu sözleşmeyi *Toplum Sözleşmesi* olarak adlandırmıştır.⁶⁸ Toplum Sözleşmesi düşüncesi, Avrupa ve Amerika'da insan haklarının gelişmesini önemli ölçüde etkilemiştir.

1776 yılında yapılmış olan Virginia İnsan Hakları Bildirisi ile Toplum Sözleşmesi'nin Amerika'daki etkisi görülmüştür. Bu bildiriye “ Tüm insanlar eşit derecede özgür ve bağımsızdırlar. Onlara Tanrı tarafından doğar doğmaz verilen belli bazı haklar vardır. Siyasi bir topluluk kurdukları zaman, hiçbir anlaşmayla, gelecek kuşakları bu haklardan vazgeçmeleri için zorlayamazlar. Bu haklar, Yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güven arama ve kazanma olanağı da kapsayacak şekildedir.” ifadesiyle yer alana ilkeler, tüm insanlar için geçerlidir ve Amerika'da yaşayan insanlar için büyük bir gelişme niteliğindedir.⁶⁹

Amerika'daki gelişmelerle paralel olarak Kıta Avrupası'nda da insan hakları düşüncesi ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. 26 Ağustos 1789 tarihinde Fransa'da yaşanan Fransız İhtilali ile insan hakları, doğal hukukun vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.⁷⁰ Yaşanan ihtilal sonucunda aynı yıl Fransa'da, bütün insanların hak ve özgürlüklerini ele almasından dolayı önem arz eden, *Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi* yayınlanmıştır. Bu beyanname Aydınlanma Döneminde gelişen insan hakları zihniyetinin özeti ve sonucu niteliğindedir.⁷¹

Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi 17 maddeden oluşmakla birlikte genel itibariyle şu ilkeleri içermektedir:⁷²

- Yasalar önünde bütün insanlar eşittir ve yasalar herkesin faydasıdır.
- Devlet, insan haklarını korumakla yükümlüdür.
- Her siyasi topluluğun amacı, doğal insan haklarını korumaktır.
- Yasalar gerektirmediği takdirde, hiçbir insan keyfi tutuklanamaz, cezalandırılmaz.
- Herkes düşünce özgürlüğüne sahiptir. İnsanlar düşüncelerini serbest bir şekilde açıklayabilir ve tartışabilir.

---

⁶⁸ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, çev. Vedat Günyol, s. 13-18.

⁶⁹ Çüçen, s.31.

⁷⁰ Ünal, s.52.

⁷¹ Çüçen, s.31.

⁷² Thomas Paine, *İnsan Hakları*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, 2018, çev. Mehmet Osman Dostel, s.123-125.

- Mülkiyet hakkı dokunulmaz ve kutsal bir haktır.
- Hiçbir düşünce, yasalara karşı gelmediği ve kamu düzenini bozmadığı sürece kınanamaz

Ayrıca, Fransız İhtilali ile Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi, insan hakları hususunda gelişimi sağlamış ve yeni anlayışlar getirmiştir. Bu beyanname ile insana ve insan haysiyetine saygı göstermek olgusu öğrenilmiştir. Özellikle devletin insana saygı göstermesi gerektiğinin, devletin görevleri arasında olduğu bilinci gelişmiştir.⁷³

1.3.4. 20. Yüzyılda İnsan Haklarının Gelişimi ve İnsan Haklarının Uluslararası Düzeye Geçmesini Sağlayan Uluslararası Belgeler

20.yüzyılda insan hakları kavramı toplumsal ve ulusal tanımların yanı sıra evrensel bir nitelik kazanmıştır. 19.yüzyılda her ne kadar bireyin hakları devlete karşı korunuyor olsa da bazı birey ya da toplulukların bu korumadan daha çok yararlanıyor olmaları birtakım eşitsizliklere yol açmıştır. 20.yüzyıla gelindiğinde, bu korumanın tüm bireyleri kapsama konusunda yetersiz olduğu kanaatine varılmıştır. Bunun neticesinde bireysel insan hakları düşüncesi evrimleşerek toplumsal insan hakları düşüncesini filizlendirmiştir.⁷⁴

Teknolojide yaşanan ilerlemeyle sanayi gelişmiş, sanayinin gelişmesiyle de pazar rekabeti artarken, aynı zamanda hammadde ve enerji ihtiyacı da sanayi ülkelerini kaynak arayışı için rekabet içerisinde sokmuştur. Daha önceki yüzyıllarda yaşanmayan bu enerji ve hammadde ihtiyacından doğan rekabet, büyük dünya savaşlarının yaşanmasına neden olmuştur.⁷⁵

20. yüzyılda gerçekleşen Birinci ve İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan büyük can kayıpları ve insan haklarının uygulanamaması birçok problemi beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda savaştan dolayı birçok insanın ülkelerinden zorla göç ettirilmesi, insan haklarının daha çok zarar görmesine neden olmuştur. Şehirler ve insanlığın ortak mirası olan pek çok tarihi eser yok edilmiştir. Yaşanan tüm bu olaylar

---

⁷³ Dönmez, s.230.

⁷⁴ Çüçen, s.32.

⁷⁵ Etem Çalık, “İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 16, 2017, (s.41-68), s.55.

neticesinde, insan hakları fikrinin bireysellikten ve toplumsallıktan uzaklaşarak evrensel bir boyuta dönüşmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır.⁷⁶

1.3.4.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İkinci Dünya Savaşı öncesi yalnızca devletlerarası hukuk ilişkilerini düzenleyen, devlet-yurttaş ilişkilerinde etkin olamayan insan hakları anlayışı; savaştan sonra, insan haklarının sadece devletin iç işleri meselesi olmadığı, evrensel ve uluslararası boyutta ele alınması gereken bir olgu olduğu yönünde değişmiştir.⁷⁷ İnsanlar, haklarının yalnızca uluslararası ortak bir gözetim ile korunabileceği kanısına varmış; varlığını tehdit altına alan ve insanı yok sayan savaflara ve baskıcı rejimlere karşı duyulan öfkenin etkisiyle insan hakları düşüncesi yeniden güçlenmeye başlamıştır.

İnsan Hakları 20. yüzyıl ile birlikte sistematik bir biçimde anayasalar ve kanunlarla düzenlenmiştir. Özellikle sosyal haklar açısından 1917 Meksika Anayasası bu düzenleme adına ilk örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu haklar 1919 Weimar Anayasası'nın iktisadi ve sosyal haklara geniş bir biçimde yer vermesi ile popüler hale gelmiştir.⁷⁸ İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde ise dünya barışını ve güvenliğini sağlamak maksadıyla 1945 yılında Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma ile insan haklarının evrensel ve uluslararası bir boyuta ulaşması adına önemli bir adım atılmıştır.⁷⁹

BM Antlaşması imzalandıktan üç yıl sonra BM Genel Kurulu tarafından, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) kabul edilmiştir ve bu bildirme 30 maddeden oluşmaktadır.⁸⁰ İHEB, insan haklarının tanınması ve korunması bakımından kendisinden sonra gelen İnsan hakları hususundaki bütün uluslararası sözleşmelerin temelini oluşturan bir ana belge niteliğindedir.⁸¹ Ayrıca İHEB başta yaşama hakkı olmak üzere, işkence yasağı, kölelik yasağı, kişi güvenliği, keyfi tutuklamaların önlenmesi; özel yaşamın ve mülkiyetin dokunulmazlığı hakkı, düşünce ve inanç hakkı vb. gibi temel haklara yer vermiş ve bu bildirme sayesinde söz konusu haklar milletler arası hukukta *jus cogens* (buyruk

---

⁷⁶ Daban, s.169.

⁷⁷ Çüçen, s.32.

⁷⁸ Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitapevi, Üçüncü Baskı, 2016, s.130.

⁷⁹ Sanioglu, s.80.

⁸⁰ Erdoğan, s.131.

⁸¹ Aybay, s.45.

kural)⁸² niteliği kazanmıştır.⁸³ Bildirgenin öneminin yanı sıra zayıf yanları da bulunmaktadır. İHEB, her ne kadar milletler arası topluluğun en kapsamlı örgütü olan BM tarafından kabul edilmiş, BM Antlaşması ile insan hak ve özgürlüklerine saygı duyulmasını amaçlayarak temel insan hak ve özgürlüklerini evrensel bir boyuta taşımış olsa da hukukî olarak bağlayıcı değildir ve yaptırım gücü bulunmamaktadır. Bunun nedeni yaşanacak herhangi bir hak ve özgürlüklere karşı saygı yoksunluğunun yahut insan haklarının ihlalinin saptanması durumunda yaptırım uygulayabilecek bir uluslararası sistemin bulunmamasıdır. Farklı bir deyişle İHEB, bildiriye imzalamış olan devletler için bir ahlaki bir üstlenmeyi ifade etmektedir. Fakat buna rağmen, o döneme kadar olan süreçte düzenlenen belgeler arasında, insan haklarını geniş bir çerçevede ve en somut haliyle ele alması konusunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi önemli bir yere sahiptir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından birçok devlet İHEB'ten etkilenmiş ve anayasalarında (1970 yıllarında Yunanistan ve Portekiz Anayasaları, 1947 İtalyan Anayasası, 1949 Almanya Bonn Anayasası) insan haklarının tanınması konusuna eğilim göstermişlerdir.⁸⁴

Ayrıca İHEB'in uluslararası hukuk ve ekonomiyi düzenleyen maddelere de yer vermiş olması, bildiriye daha da önemli kılmıştır. Örneğin 1966'da Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve 1976'da İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi imzalanmış; bu sözleşmeler ile İHEB'in kabul ettiği haklara bağlayıcılık kazanması amaçlanmıştır.⁸⁵ İlk sözleşme ile klasik hakları ikincisiyle ise pozitif statü hakları düzenlenmiştir. Bu iki sözleşme alanyazında, *İkiz Sözleşmeler* veya *İnsan Hakları Uluslararası Yasası* şeklinde anılmaktadır.⁸⁶

---

⁸² *Jus cogens* kurallar, uluslararası hukukun diğer kurallarından üstün olduğu kabul edilmektedir. Bunlara aykırı uluslararası hukuk kuralı yaratılamamaktadır. *Jus cogens* kurallar *erga omnes* niteliği taşımaktadır. Yani herkese karşı ileri sürülebilmektedir. *Jus cogens* kurallar ilk defa 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre *Jus cogens* kurallar, uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş olan ve kendisine aykırı bir şekilde hareket edilmesi olası olmayan kurallardır. (Berat Lale Akkutay, "Devletin Jus Cogens Normlara Aykırı Fiilinden Dolayı Hukuki Yargı Bağışıklığı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:113, 2014, (s.99-125), s.102.)

⁸³ Aybay, s.45.

⁸⁴ Erdoğan, s.131.

⁸⁵ Daban, s.169.

⁸⁶ Erdoğan, s.132.

1.3.4.2. Sivil (Kişisel / Medeni) ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

İHEB ile ilan edilen hak ve özgürlüklerin ulusal ve uluslararası boyutta nitelik kazanması adına atılan adımlardan ilki Sivil ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi olmuştur. Söz konusu sözleşmeye taraf devletler dünyada özgürlük, barış ve adaletin, ancak tüm insanların doğuştan kazandığı onuru ile eşit ve vazgeçilmez olan haklarının tanınması sağlanabileceğini özellikle vurgulamışlardır. Ayrıca insanların özgür olabilmeleri için medeni ve siyasal haklarının dışında ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanabilmesinin elzem bir durum olduğunun da altını çizmişlerdir.⁸⁷

Bu sözleşmede İHEB’te bahsi geçen haklardan ayrı olarak Self-determinasyon hakkı (ulusların kendi kaderini tâyin edebilmesi hakkı) ve toplumların kendi doğal zenginliklerinden faydalanabilme hakkına yer verilmiştir.⁸⁸ Bir diğer yenilik olarak bu sözleşme sözleşmedeki insan haklarına, taraf devletlerin saygı gösterip göstermediğini denetleyecek ve taraf devletler tarafından sunulan iki aday arasından, dört yıl görevde kalacak şekilde seçilecek, ahlaki ilkelere önem veren ve bu konuda yetki sahibi olan on sekiz kişilik İnsan Hakları Komitesi kurulması kararı alınmıştır.⁸⁹

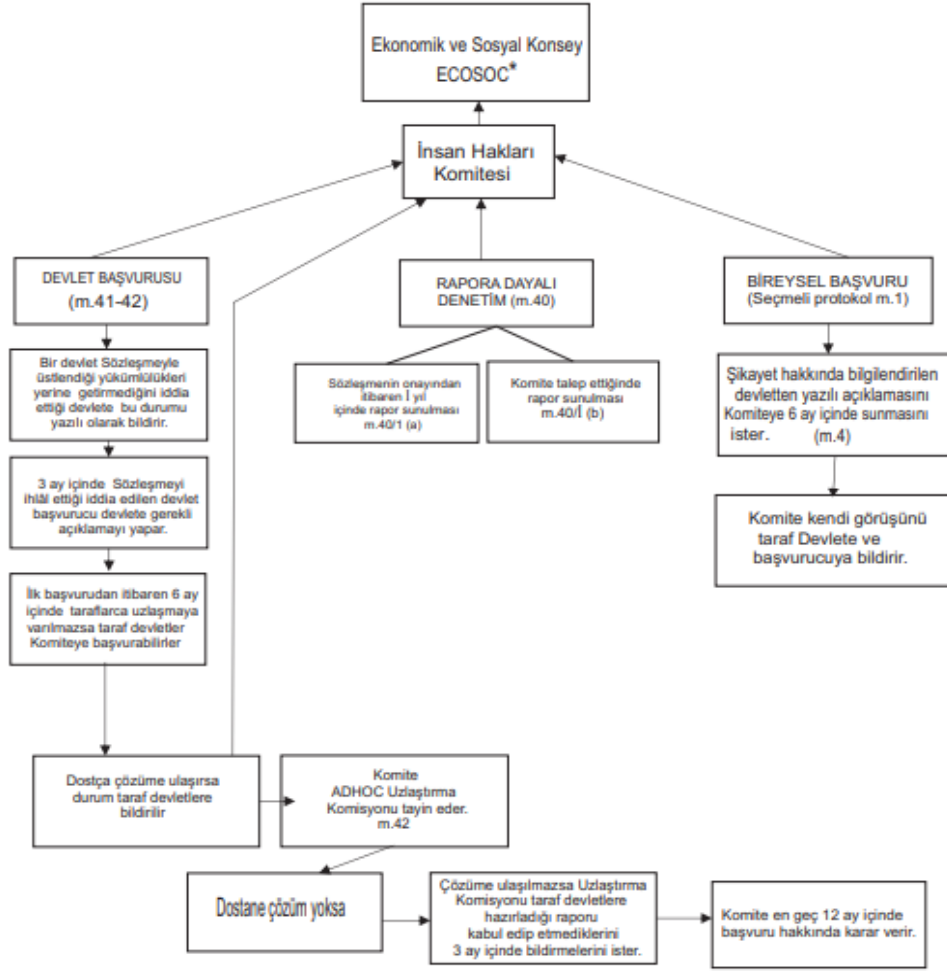
---

⁸⁷ Mehmet Genç, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuatlar*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın no:16, 1997, s.272.

⁸⁸ A.Mehmet Kocaoğlu ve S.Sinan Kocaoğlu, “İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Uluslararası Koruması”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:3, 2007, (s.105-128), s.116.

⁸⁹ Bknz. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m.28-43.

Tablo 1: Birleşmiş Milletler Sivil ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Koruma Mekanizması

Kaynak: İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, Astana Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2020, s.233.

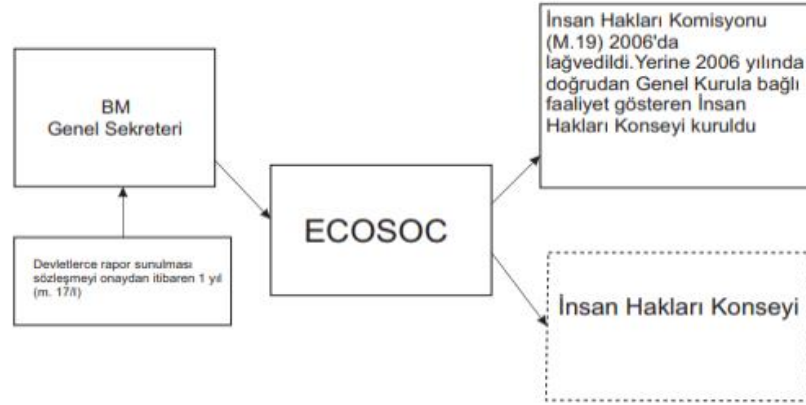
1.3.4.3. İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (İSKHS)

İSKHS, uluslararası boyutta ikinci kuşak haklara tamamiyle yer vererek düzenleyen ilk sözleşme niteliğindedir. Öte yandan İSKHS, Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesini tamamlayıcı vasıftadır. Bu bağlamda beş bölüm ve otuz bir maddeden oluşan bu sözleşme, iktisadi, sosyal ve kültürel hakların kullanımında kadın ve erkeklere eşit hak tanınmasını, çalışma hakkını, eşit değerdeki işlerde kadın ve erkekler arasında eşit işe eşit ücret ilkesine uygun davranılmasını, sendika kurma ve kişinin istediği sendikaya girebilme hakkını, sosyal güvenlik hakkını, herkesin yeterli beslenme ve makul bir yaşam standardına sahip olma hakkını, eğitim hakkını, sağlık

hakkını ve kültürel yaşama katılma hakkını kapsamlı bir şekilde düzenlemektedir.⁹⁰ Sözleşmeye taraf devletlerin, İHEB'e bağlı kalarak, tüm insanların sivil ve siyasi haklarının yanında, iktisadi, sosyal ve kültürel haklarında da yararlanabileceği konusuna saygı duyarak bu koşulların sağlanması adına çaba göstermeleri hususunda sorumlulukları bulunmaktadır.⁹¹

İSKHS'nin uygulanma durumunu ve gözetlemek üzere bir denetim organı kurulması kararı alınmış, bu minvalde 28 Mayıs 1985 tarihinde, on sekiz uzmandan oluşan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi kurulmuştur. Taraf devletler, hakların uygulanması hususunda nasıl bir yol izlediklerine dair Komite'ye düzenli olarak rapor sunmakla yükümlüdürler. Komite de bu raporları değerlendirmeye alarak yorum başlığı altında bağlayıcılığı bulunmayan kararlar almaktadır.⁹²

Tablo 2: Birleşmiş Milletler İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne Dair İnsan Haklarının Korunma Mekanizması

Kaynak : İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, Astana Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2020, s.256.

1.3.4.4. Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

20.yüzyılda insan hakları görüşünün yeniden üretilmesi konusunda bölgesel düzenlemeler oldukça önem arz etmiştir. Farklı bir ifadeyle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler gibi milletler arası koruma mekanizmaları sayesinde, ayrıca

⁹⁰ Genç, s.261-272.

⁹¹ Bkz: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, s.1.

⁹² “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ek Protokolü Bilgi Notu”, İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanları Derneği, 10 Ağustos 2022 tarihinde erişildi, <https://www.ihud.org/bilgi-notlari/ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklar-uluslararası-sozlesmesi-ve-ek-protokolu-bilgi-notu> .

bölgesel örgütlerin de desteğiyle insan haklarını kurumsallaştırmak adına mühim adımlar atılmıştır.⁹³

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve İkinci Dünya Savaşı boyunca Avrupa'daki insan hakları ihlalleri, diktatörlükler ve tarih boyunca örneği görülmemiş soykırım hadiseleri yaşanmıştır. Avrupa'da, savaş öncesinde hâkim olan insancıl değerlerin tekrar hatırlanması ve savaştan sonra kurulacak olan düzenin bu değerler üzerine kurulması adına bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine Batı devletleri tarafından; demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü gibi ortak değerler kapsamında, üye devletlerin kuvvetli bir birlik oluşturması adına 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'nin kurulması kararı alınmıştır.⁹⁴ Konsey'in kurulması ile üye devletlerde insan hak ve temel özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca yabancı düşmanlığı, hoşgörüsüzlük, ırkçılık gibi problemlere karşı çözüm üretmek de Konsey'in ilkeleri arasında bulunmaktadır.

İnsan Hakları meselesi Avrupa Konseyi için daima önemli bir alan olmuştur. Bu doğrultuda Konsey üyeleri tarafından, 1948 BM İHEB'in Avrupa'da yürürlüğe girmesi iddiası ile 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) imzalanmış ve 1953 yılında yürürlüğe girmiştir.⁹⁵ Bu sözleşme ile yaşama hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırılma yasağı, adil yargılanma hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, ayrımcılık yasağı, düşünce, vicdan ve din hürriyeti, ifade özgürlüğü vb. gibi birçok hak ve hürriyet tanımlanarak üye devletlerce koruma altına alınmıştır.⁹⁶ AİHS, İHEB'den farklı olarak insan hak ve özgürlüklerinin yalnızca genel ilkeler itibarıyla sayılması ile yetinmeyerek, bu ilkelerin olabildiğince somut bir şekilde ve ayrıntı vererek tanımlanmış ve sınırlar getirmiştir.

AİHS'i diğer milletler arası antlaşmalardan ayıran diğer bir özelliği ise devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde doğrudan uygulanabilir vasıfta olmasıdır. Bu durum, Sözleşme'ye taraf olan devletin ülkesinde yaşayan kişiler, devlete bağlı olan mahkemelere doğrudan AİHS'nin hükümleri doğrultusunda hak talep edebilmeleri anlamına gelmektedir.

---

⁹³ Gemalmaz, s.413.

⁹⁴ Erdoğan, s.323.

⁹⁵ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, Altıncı Baskı, 2014, s.339.

⁹⁶ Gözler, s.496.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde taraf devletler, Sözleşme’de yer alan yükümlülükleri yerine getirmek gayesiyle bir denetim mekanizması olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’ni kurmuşlardır. Bu denetim mekanizması uluslararası hukukta devrim niteliğinde bir yenilik kazandırmıştır. Zira bu sayede birey, uluslararası hukukta ilk defa hak sahibi olmuştur.⁹⁷

1.3.4.5. Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi birinci kuşak haklar olan temel hakları teminat altına almış, ancak ikinci kuşak haklar olarak bilinen sosyal ve ekonomik hakları himayesine almamıştır. Bu nedenle Avrupa Sosyal Şartı’nın oluşturulma gayesi, AİHS’in noksan bıraktığı alanı tamamlamaktır. Böylece Avrupa Sosyal Şartı, 1961’de imzalanmış, 1965’te yürürlüğe girmiş ve adil güvenlik hakkı, çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, çalışan kadınların korunma hakkı, ücretli izin hakkı vb. insan hak ve özgürlüklerini koruma altına almıştır.⁹⁸ Bu hakların dışında Avrupa Sosyal şartı, grev hakkını maddeleri arasına eklemiş ve bu yönüyle grev hakkını tanıyan ilk milletler arası sözleşme olmasından dolayı büyük önem arz etmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı çerçevesinde Sosyal Haklar Komitesi ve Hükümetler Komitesi kurulmuştur. Hükümetler Komitesi, yıl içerisinde 3-4 kez toplantılar düzenlemektedirler. Komite’nin toplanma gayesi, insan hak ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmektir. Lâkin genel itibariyle insan haklarının ihlal edildiği ve bu yaşananlara karşı, koruma mekanizmalarının pasif kaldığı gözlemlenmiştir.⁹⁹

1.4. İnsan Haklarının Cinsiyet Boyutu: Kadının İnsan Hakları ve Uluslararası Düzenlemeler

Kadınların, erkekler ile eşit ölçüde sahip olduğu siyasi, sosyo-ekonomik ve yasal hakların tamamı kadın hakları olarak adlandırılmaktadır. Ancak “kadının insan hakları” şeklinde bir adlandırma daha yerinde olacaktır. En basit haliyle, 16.yüzyılda “kadın insan mıdır?” şeklinde bir tartışmanın gerçekleşmiş olması dahi konunun

⁹⁷ Daban, s.180.

⁹⁸ Fazıl Aydın, “Avrupa Sosyal Şartı”, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Vakfı, Yayın no: 06, Ankara. 2014, s.25.

⁹⁹ Johannes Morsink, *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting and Intent*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999, s.42-47, Aktaran, Cihan Daban, “Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt:6, Sayı:3, 2019, (s. 164-186), s.179.

“kadının insan hakları” şeklinde ele alınmasını açıklar niteliktedir. Bu doğrultuda kadın hakları tanımlanırken, insan haklarından bağımsız düşünülerek yapay bir ayırım oluşturulmamalıdır. Zira kadın haklarının, insan haklarının tamamından ayrı tutulması doğru bir bakış açısı değildir. Bundan dolayı insan hakları öğretisinin, kadın hakları öğretisi ile tamamlanması gerekmektedir. Kadınların talep ettikleri birçok hak, ırk, din, dil, cinsiyet vb. fark etmeksizin, tüm insanların doğuştan sahip olduğu / olması gereken haklardır. Bu açıklamalardan yola çıkarak, bahsi geçen hakların yalnızca kadınları ilgilendirmemesinden ve bunun yanı sıra insan hakları konusunun tamamını kapsamamasından dolayı “kadın hakları” yerine “kadının insan hakları” şeklinde bir adlandırma tercih edilmiştir.

Kadın ve erkek arasında var olan biyolojik farklılık, toplum ve kültür içerisinde hiyerarşik bir bakış açısının oluşturulmasıyla “toplumsal cinsiyet” şeklinde adlandırılan bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram neticesinde ataerkil “erkek” ve “kadın” tanımları ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlar birbirleri ile karşıt anlam oluşturacak biçimde kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Toplumsal Cinsiyet, kadına ve erkeğe toplum içerisinde farklı sorumluluklar yüklemektedir. Toplumlarda erkek, akli, kültürü ve uygarlığı temsil etmesinden dolayı daha üstün bir statüye sahip olduğu düşüncesi benimsenirken; kadın, duyguları, bedeni ve doğayı temsil ettiğine inanılmaktadır. Tarih öncesi çağlardan 20.yüzyıla kadar, kadının statüsü, kas gücü bakımından erkekten güçsüz olduğu düşüncesinden dolayı, sosyal hayatta erkeklere nazaran daha alt düzeyde tutulması gerektiği gibi doğru olmayan bir inanış biçimi ortaya çıkmıştır. Toplumların müzikleri, atasözleri, töreleri, mitolojileri ve iletişim dilleri de bu inanışı pekiştirir nitelikte olmuştur. Toplumlarda kadınlara ve kız çocuklarına karşı kullanılan dil, o toplumun kadın ve erkeğe olan bakış açısını anlayabilmek konusunda oldukça etkili bir olgudur. Bu duruma somut birkaç örnek vermek gerekirse; İslam öncesi Türklerde kadının vasfı annelik ve kahramanlıktır. Kadının değerlendirilmesinde silah kullanmak, savaşabilmek ve at binmek konularındaki kabiliyeti önemli ölçütler olmuştur. Bunun dışında Türklerde aile olgusu büyük bir öneme sahiptir. Toplumun güçlü olması, ailenin ne kadar güçlü olduğu ile doğrudan bağlantılı olduğu düşüncesi hâkimdir. Çin toplumunda kadınlar insan yerine konulmamış ve hatta kadınlar ile kız çocuklarına isim dahi konulmasına gerek duyulmayarak, doğum sıralarına göre “bir,

---

¹⁰⁰ Fatmagül Berktaş, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No:7, 2004, s.2.

iki, üç” şeklinde seslenilmiştir. Fars toplumlarında ise kadının erkeğe mutlak biçimde itaat etmesi zorunluydu ve erkekler birden fazla kadınla evlenebilme hakkında sahiplerdi. Roma toplumunda hane içinde yaşayan bireylerin yaşama hakkı babanın insifiyatindeydi. Kadınlar kıymetli bir eşya gibi erkeklere eş olarak satılıyordu. Eşleri dahi babaları tarafından seçilen kadınlar, hayatları boyunca birinin hâkimiyetinde yaşamak zorunda kalıyorlardı. Hindistan’da erkek çocuklarına saadet, kız çocuklarına ise felaket gözüyle bakılırdı. Kadınlar, eşleri öldüklerinde onlarla birlikte yakılarak öldürülürdü. Bu durum bir gelenek haline getirilmiş ve “sati geleneği” olarak adlandırılmıştır.¹⁰¹

Toplumsal cinsiyet kalıpları tarih boyunca, özünü değiştirmeyecek bazı küçük değişikliklerle, dönemden döneme ve nesilden nesle aktarılmıştır. Bu kalıplar din yaklaşımli kültür tarafından da benimsenmesi üzerine, kutsal bir vaziyete büründürülerek kadın ve erkeğin kendine özgü olan kişiselliklerini saf dışı bırakmış ve onları belli başlı kalıplara sokarak, bu kalıbın içine hapsolmalarına neden olmuştur. Bu durum her ne kadar kadın ve erkek olarak iki cins için de geçerli olsa da, kutbun aşağıda kalan kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Kadının duyguları, bedeni ve doğayı temsil ettiğine inanılması ve bunlarla özdeşleştirilmesinden dolayı erkeğe göre geri planda ve aşağıda olduğunun varsayılması, kadınların yüzyıllardır eksiksiz bir insan olduklarını ve birçok yetiye sahip olduklarını kanıtlama çabası içerisinde girmelerine neden olmuştur. Tarih boyunca kadınlar hem kendileri için hem de diğer kadınların hak ve özgürlükleri için mücadele etmişler, aynı zamanda insan haklarından tam anlamıyla faydalanabilmek için çaba göstermişlerdir.

Kadınlara karşı insan hakları ihlalleri siyasi temelli bazı farklı sebeplerden dolayı da yaşanabiliyor olsa da, en fazla hak ihlali doğrudan cinsiyete bağlı olarak yaşanan ihlallerdir. Hayatlarının çoğu alanında karar mekanizmalarından dışlanma, kadın cinsel organlarının sakatlanması ve tecavüze uğrama, üreme haklarının denetim altına alınması, her alanda yaşadıkları sistematik şiddet ve ayrımcılık kadınların cinsiyete bağlı yaşadıkları insan hakları ihlallerinin başında gelmektedir.

Elbette kadınlar insan olarak bütün insan haklarına sahiptir. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde de cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün insanların insan

---

¹⁰¹ Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, Cilt:5, Sayı:5, Ekim 2012, (s.129-148), s.130-135.

haklarından faydalanabileceğinin altı çizerek, eşitliğin insan hakları öğretisinin ana ilkelerinden biri olduğu vurgulanmıştır. Ancak özellikle 1945 yılından itibaren, dünyada hukuki koruma açısından erkeklere nazaran kadın haklarının korunmasında azımsanmayacak eşitsizlikler meydana gelmiştir.¹⁰² 1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi ile başlayan kadınların eşitlik mücadelesi karşılığını ancak 20.yüzyılda bulabilmiştir. Fransız ihtilalinde baskıcı rejime karşı mücadele eden kadınlar, Devrim esnasında ortaya çıkan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde söz edilen “yurttaş” ve “insan” nosyonlarının kadınları da içerisine alacak şekilde düzenlenmediğinin farkına varmışlardır. Bunun üzerine mücadeleci kadınlar, 1971’de “Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesini ilan etmişlerdir. Bu belgenin en önemli özelliği, tarihteki yazılı ilk kadın beyannamesi olmasıdır.¹⁰³

Esasında, bir ülkede kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması adına yapılan düzenlemeler, aynı zamanda söz konusu ülkenin demokratikleşme sürecine katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁴ Uluslararası hukuk alanında kadın eşitliğini sağlamak adına yapılan sözleşmeler, bu sözleşmelere taraf devletlerin iç hukuklarında toplumsal cinsiyet ayrımcılıklarının gerileyerek kadınların eşit haklar çerçevesinde yaşayabilmelerine destek olmaktadır.

1.4.1. Kadının İnsan Haklarına Dair Uluslararası Gelişmeler ve Başlıca Belgeler

1.4.1.1. Genel Olarak

Kadınların insan haklarının, milletler arası insan hakları hukuku açısından incelenmesi ve kadının insan haklarının temel ilkelerinin ortaya konulması son derece elzemdir. Zira kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, bu rollerin uluslararası koruma mekanizmaları tarafından ele alınma şeklini ve devletlerin bu mekanizmalara karşı tutumlarını da etkilemektedir.

20.yüzyıl ile birlikte kadın hakları, uluslararası alanda tam anlamıyla ilgi görmeye başlamıştır. İnsan hakları ile ilgili kuramsal yaklaşımlar yanı sıra kadın haklarına dair sorunların çözülmesi ve önlenmesi adına gelişmeler yaşanmıştır.

---

¹⁰² Hikmet Senir, “Arap Baharı’nın Kadın Haklarına Etkisi: Tunus, Mısır, Libya Örnekleri”, (Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2019), s.14.

¹⁰³ Nazan Moroğlu, “Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadın hakları”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı:1. (s.285-317), s.287.

¹⁰⁴ Berktaş, s.7.

Birleşmiş Milletler kurulduktan sonra, bilhassa korunması gereken bir kesim olduğu düşünülen çocuklara ve kadınlara dair uluslararası sözleşmeler hazırlanarak, koruma sistemlerinin uluslararası boyuta ulaşması hedeflenmiştir. Ayrıca kadınlara yönelik ayrımcılığın önüne geçmek adına, insan hakları belgeleri ile hedeflenen, kadınları erkeklerden ayırmayacak şekilde tam anlamıyla bir kadın-erkek eşitliğini sağlamaktır. Her ne kadar BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temel alınmış, bununla birlikte Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi belgelerde, sözleşmede bahsi geçen hakların cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm insanlar için geçerli olduğu belirtilerek eşitlik hususunun altı çizilmiş olsa da, bu sözleşmeler kadının insan haklarını korumada yetersiz kalmıştır. Kadınlara karşı ayrımcılığın tam anlamıyla yasaklanması 1967 tarihli “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi” ile gerçekleşmiştir.¹⁰⁵ Bildiri’nin ilk maddesi, kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmalarının reddedilmesi yahut kısıtlanması şeklinde uygulanan ayrımcılığın, insan onuruna karşı işlenmiş bir suç ve temel bir haksızlık olduğundan bahsetmektedir. Ancak her ne kadar bu bildiri kadınlara karşı ayrımcılıkla mücadele açısından önemli bir girişim olsa da, üye devletler için bağlayıcı bir mekanizma olmadığı için pratikte etkin olamamıştır. Bu nedenle aşağıda daha detaylı bir şekilde incelenecek olan, kadınların insan haklarını ortaya koyabilecek bağlayıcı yeni bir sözleşme yapılması gerektiği gündeme gelmiştir. Öte yandan BM tarafından insan hakları konusunda yapılan bu sözleşmelerle birlikte kadın hakları konusunda duyarlılık artmış ve böylece daha etkin koruma mekanizmalarının oluşturulmasına olumlu yönde etki sağlamıştır.

1.4.1.2. Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Birçok uluslararası sözleşme, bildirme ve belge kadınların insan haklarını özel olarak herhangi bir düzenleme altına almayarak, yalnızca bir bölüm içerisinde yer almış ve tanınmış olduğu varsayılmıştır. Örneğin, BM’nin ana organlarından biri olan Ekonomik ve Sosyal Konsey’in, cinsiyet eşitsizliği hususunda önlem almak amacıyla kurmuş olduğu “Kadının Statüsü Komisyonu” özellikle kadınların hukuki statülerinin

---

¹⁰⁵ Gökçeçek Ayata vd. *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Temmuz 2010, s.55.

eşit haklar düzeyine getirilebilmesi için birçok bildiri ve sözleşme hazırlamıştır. Buna örnek olarak¹⁰⁶:

- 1952 Tarihli Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme,
- 1957 Tarihli Evli Kadınların Tabiiyetine İlişkin Sözleşme,
- 1962 ve 1965 yıllarında Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline İlişkin Sözleşme ve Tavsiye Kararı,
- 1962 Tarihli Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi

gösterilebilir.

Fakat 1970’li yıllarda bu konuda insanların duyarlılık kazanması ve bu duyarlılığın artması üzerine BM tarafından, 1979 yılında “Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) kabul edilmiş ve 1980’de imzaya açılmıştır.¹⁰⁷ Bu sayede uluslararası hukukta insan hakları alanında daha önce imzalanmış olan sözleşme ve belgelerin, kadınların yaşadıkları sorunları tam anlamıyla kapsamadığı ve bu alanda özel düzenlemelere gidilmesi gerektiğine ihtiyaç duyulduğu kabul edilmiştir. Böylece kadının insan hakları, uluslararası belgelerde daha çok yer almaya başlamıştır. Farklı bir deyişle CEDAW, neyin nasıl olması gerektiğini belirten bir belgeden çok kadın ayrımcılığının oldukça yaygın bir durum olduğunu kabul ederek, bu cinsiyetçi ayrımı ortadan kaldırmak istenmesinin somut bir ifadesidir.

CEDAW’da özellikle vurgulanan durum, kadınların insan haklarının dünyanın her yerinde, her kültürde ve her toplumda, bütün kadınlar için aynı olduğu; bununla birlikte medeni hâl, toplumsal konum fark etmeksizin bütün kadınlar için aynı şekilde tanınması gerektiğidir.¹⁰⁸ Sözleşmeye taraf olan devletler, kadınların insan haklarının varlığını ve hayata geçirilmesini erteleyen veya engelleyen ekonomik, politik, kültürel veya toplumsal her türlü olumsuz şartların ortadan kaldırılması gerektiğini kabul etmektedir.

---

¹⁰⁶ Moroğlu, s.5.

¹⁰⁷ Sevda Yaşar Coşkun, “Türkiye’de ve Dünyada Kadının İnsan Hakları”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı:20, Yıl: Mart-Nisan 2013, (s.77-94), s.80.

¹⁰⁸ Şafak Parlak Börü, “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı, 2017, (s.43-63), s.50.

1.4.1.3. Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi (DEVAW)

20 Aralık 1993 tarihinde oylamaya sunulmaksızın BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen bu bildirme kadına yönelik şiddeti özel olarak düzenleyen bir belgedir.¹⁰⁹ Bu bildirme, CEDAW'ın etkin bir biçimde uygulanmasına ve kadına dair şiddetin önüne geçilmesine yönelik sürece katkı sağlaması amacıyla kabul edilmiştir.

DEVAW, kadınlara yönelik şiddetin, kadın hak ve temel özgürlüklerinin ihlalini oluşturduğunu belirterek; azınlık gruplardaki kadınların, mülteci ve göçmen kadınların, kırsal kesimlerde yaşayan kadınların ve silahlı çatışma durumlarındaki kadınların şiddete maruz kalma hususunda özellikle risk altında olduklarını vurgulamıştır.

Bildirme'nin 2. maddesinde kadınların aile içinde yaşadığı şiddet, aşağılama, hakaret, cinsel taciz ve cinsel istismar, cinsel organları dağlama; ayrıca eş olmayanlar arasındaki psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet durumları kadına dair şiddet olarak değerlendirilecektir.¹¹⁰

DEVAW, hukuki bir bağlayıcılığa sahip olmamasına rağmen içerdiği ilkelerle, kadına yönelik şiddetin önlenmesi hususunda devletlerin iç hukuklarında düzenlemeler getirmesi adına teşvik edici bir belge olmuştur.¹¹¹

1.4.1.4. Birleşmiş Milletler Pekin Deklarasyonu

1975'te kadın sorunlarına dünya genelinde ilgi uyandırılması amacıyla Meksika'da Birinci Dünya Kadın Konferansı için toplanılmıştır. Ardından İkinci Dünya Kadın Konferansı 1980'de Kopenhag'da, Üçüncü Dünya Kadın Konferansı 1985'de Nairobi'de ve son olarak Dördüncü Dünya Kadın Konferansı 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilmiştir.¹¹² Bu konferansta kadının gelişmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması adına bir "Eylem Planı" oluşturulması kabul edilmiştir. Bu plana göre, kadına dair şiddetin önüne geçmek ve ortadan kaldırmak adına önlemler alınacak, kadına yönelik şiddetin nedenleri ve sonuçları ile birlikte şiddeti

¹⁰⁹ "Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirme", Hukuk Ansiklopedisi, 24 Ağustos 2022 Tarihinde Erişildi, <https://hukukbook.com/kadinlara-yonelik-siddetin-ortadan-kaldirilmasina-dair-bildirme/>.

¹¹⁰ Özkan, s.553,

¹¹¹ Nazan Moroğlu, "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:3, 2014, (s.357-380), s.361.

¹¹² Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası, *Yasalarda Kadın*, Eğitim Sen. Yayınları, 2006, s.24.

engellemek adına alınan önlemlerin etkinliği incelenerek gerekli önlemler alınacaktır.¹¹³ Eylem Planı ayrıca kadına dair şiddetin, kalkınma, barış ve eşitlik amaçlarının önündeki en mühim engellerden olduğunu vurgulayarak toplumsal temelli şiddeti, “cinsel, fiziksel ve psikolojik zarar ve sıkıntı yaşamak ile sonuçlanan herhangi bir eylem” şeklinde tanımlamıştır. Öte yandan savaş ve silahlı çatışmalarda kadına karşı insan hakları ihlallerinden kaçınılması gerektiğinin de altını çizerek CEDAW’ın tam anlamıyla uygulanması gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁴

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’na katılan 138 ülke ile 38 madde içeren Pekin Deklarasyonu imzalanmıştır. Bu deklarasyon ile ülkeler, son on yıl içerisinde kadınların statüsünde mühim konularda gelişmeler yaşanıyor olsa da bu gelişmelerin eşit olmamasından dolayı kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin devam ettiğini kabul ederek; tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinin vazgeçilemez bir parçası olarak kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının tam anlamıyla uygulanmasının güvence altına almayı taahhüt etmektedirler.¹¹⁵

2. İKİNCİ BÖLÜM

KADIN HAKLARI ALANINDA YAŞANAN HAK İHLALLERİ

2.1. Savaşların Etkisi ve Kadınların Toplumsal Hayatta Yaşadıkları

Dönüşümler

Savaşlar hayatın birçok yönünü etkilediği gibi, toplumsal cinsiyet rollerinin tahavvülünde de önemli rol oynamaktadır. Böyle olağanüstü durumlarda toplumsal hayat derinden yaralanmakta ve sistemin devamlılığı adına kadın-erkek cinsiyet rollerinin yeniden inşa edilmesi hayati bir önem arz etmektedir. Olağan hayatta devletin güvenliği, üretim sektörü gibi birçok alanda erkeklere görev ve yükümlülük verilirken; savaş gibi durumlarda kadınların da bu görevleri üstlenmeleri ve erkeklere yardımcı olmaları beklenmektedir. Savaş esnasında ekseriyetle erkeklerin cephede savaşarak kadınlarla çocukları koruma adına mücadele etmesi gerektiği düşüncesinden hareketle kadınların da, yaşanan bu olağanüstü haller içerisinde erkeklerin askere

¹¹³ Hayri Domaniç, *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi*, Arıkan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 106.

¹¹⁴ Gizem Özkan, “Kadına Yönelik Şiddet- Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2017, (s.533-564), s.554.

¹¹⁵ “Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Sonrasında Alınan Kararlar”, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/733> . E-Kütüphane, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).

alınmasından dolayı oluşan işgücü boşluğunu doldurmaları ve cephenin gerisinde kalan hayatı devam ettirmeleri beklenmektedir. Kadınlara toplumda yüklenen eşine bağlı, hayatını çocuklarına adayan bir anne ve yuvasında mutlu olan bir kadın şeklindeki ataerkil rollerin yanı sıra, savaş esnasında artan işgücü boşluğunu da doldurabilmeleri istenmektedir. Fakat tüm bu beklentilerin karşılığında kadınların toplumsal rollerinde herhangi bir farklılık da gerçekleşmemektedir.

Kadınlar üretimden sanayiye, hizmet sektörü ve ordu görevleri de dâhil olmak üzere birçok alanda çalışarak emek vermişlerdir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı esnasında bu durum daha sistematik bir hal almıştır. Hükümetler kitle iletişim araçlarını kullanarak, kadınları savaşa destek olmaları için teşvik etmişlerdir.¹¹⁶

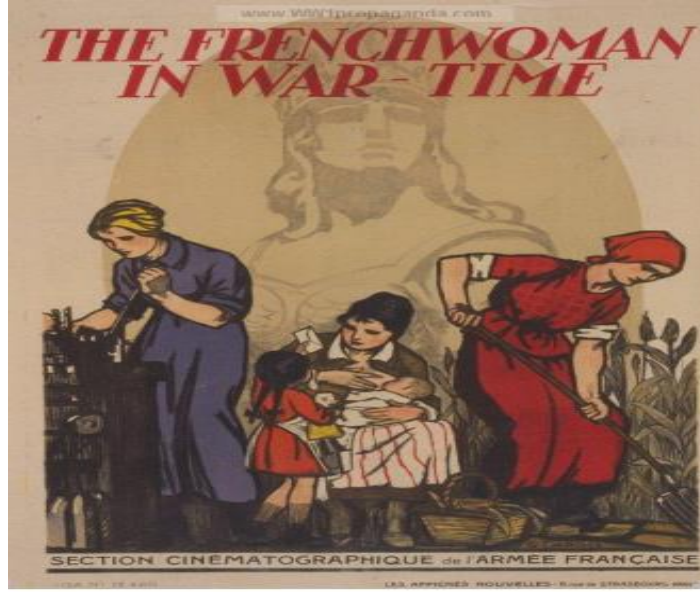
Birinci Dünya Savaşı'nda, gelişmiş olan kitle iletişim araçları, halkı savaşa ikna etmek için bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde posterler, afişler, broşürler önemli birer kitle iletişim aracı haline gelmiştir. Kullanılan afiş ve posterlerin en belirgin özellikleri ise gönüllü hemşirelik, savaşa katılımın arttırılması, kötü muamele ve tecavüz mağduru olmak yerine güçlü olunması, erkeklerin yerine üretime katkı sağlanması şeklinde kadın ve çocuk imgelerinin fazlasıyla kullanılmış olmasıdır.¹¹⁷ Savaş afişlerinde sıklıkla kullanılan kadın imgesi, propaganda işlevinin yanı sıra cinsiyetçi sistemin yeniden inşa edilmesinde de rol oynamıştır. Bu konuya dair birkaç poster aşağıda incelenmektedir:

---

¹¹⁶ Mehmet Işık ve Şakir Eşitti, "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:70, No:3, 2015, (s.655-682), s.656.

¹¹⁷ Aytül Tamer, "Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve ABD'nin Osmanlı Devleti'ne Karşı Yürüttüğü Propaganda Faaliyetlerinin Amerikan ve İngiliz Basını Bağlamında İncelenmesi", (Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 188.

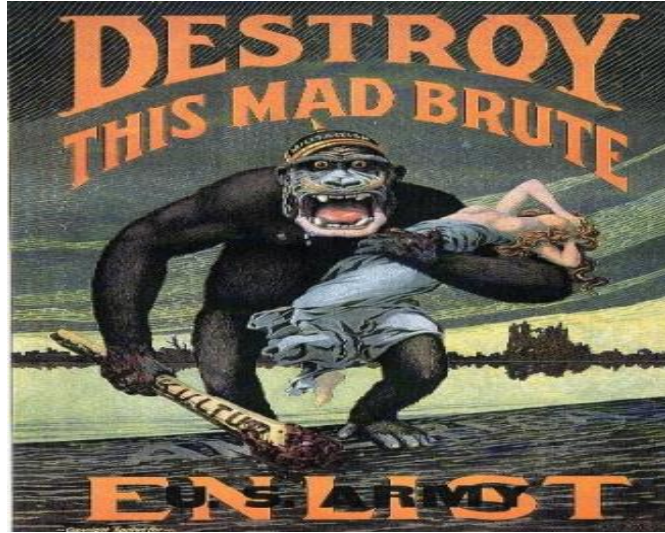
Görsel 1: Georges Emile Capon, “ Savaş Zamanında Fransız Kadınları” Posteri, 1917.

Kaynak: Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/cph.3f04067/>. (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).

Görseldeki posterde, sağ tarafta bulunan kadın tarım işleri ile ilgileniyorken, sol taraftaki kadın fabrikada çalışmakta ve ortadaki kadın ise çocuğuna bakmaktadır. Posterden de anlaşılacağı üzere savaş zamanı kadınlar, geleneksel rolü olan çocuk bakmanın yanı sıra farklı görevlerde yer almaları için teşvik edilmektedir.

Görsel 2: Harry R. Hopps, “Bu Çılgın Kaba Enlist’i Yok Edin - ABD Ordusu” Posteri, 1918.

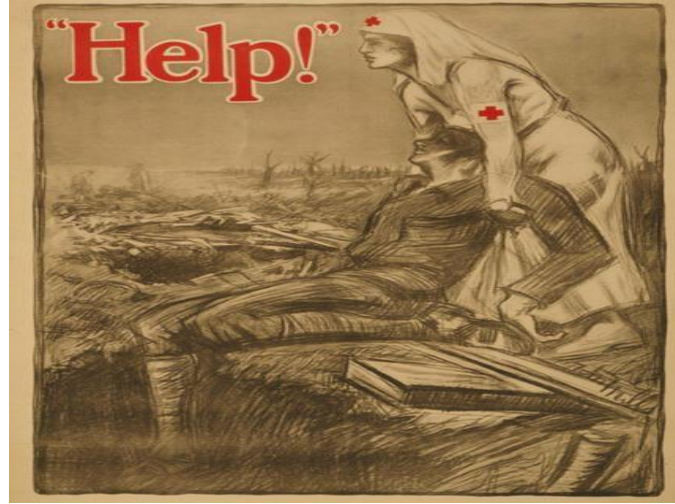

Kaynak: : Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2010652057/>. (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).

Görseldeki posterde kadın figürü narin ve savunmasız olarak resmedilmiştir. Elbiseleri parçalanmış ve yarı çıplak halde bulunan kadın, eli ile yüzünü kapatarak

yaşadığı saldırı sonucundaki utanç duygusunu göstermektedir. Posterden anlaşılacağı üzere kadın tecavüze uğramıştır. Kadının yaşadığı utanç duygusu aynı zamanda ulusal bir utançtır. Çünkü cinsiyetçi bakış açısının bir getirisi olarak kadının bedenine bir zarar gelmesi, kültürel ve dinsel olarak büyük bir utançtır ve mutlaka intikamının alınması gerekmektedir.¹¹⁸ Dolayısıyla erkekler, bu intikamı almak veya bu duruma düşmemek adına orduya katılmaları için davet edilmektedir. Savaşlarda düşman, zaferini kadın bedeni üzerinden kutlar. Kadın bedeni, askerlerin gücünü kanıtlayabilecekleri bir araç haline gelmektedirler. Tecavüze uğramış kadın bedeni galip tarafın üstünlüğünü, mağlup tarafın ise kaybetmiş olmasını işaret etmektedir.¹¹⁹ Poster asıl olarak o dönemde savaşa girmek istemeyen Amerikan halkına mesaj göndermektedir. Savaşın Amerika kıtasına kadar gelmesi durumunda kadınların, posterde olduğu gibi tecavüze uğrayabilecekleri hatırlatılmış ve savaşa destek vermeleri istenilmiştir. Öte yandan erkekler de eşlerinin Avrupa'daki kadınlar gibi saldırıya uğramamaları için orduya katılmaları için çağrıda bulunulmuştur. Görseldeki posterde de bu düşünceyi destekler nitelikte olarak Almanya'nın Avrupa'daki üstünlüğü, tecavüze uğramış bir kadın figürü ile gösterilmiştir.

Görsel 3: “Yardım” , Amerikan Kızıl Haç Poster, 1914-1918.

Kaynak: : Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/cph.3g07775/> . (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).

Görseldeki poster, Kızıl Haç hemşiresinin yaralı bir askeri savaş alanından sürükleyerek uzaklaştırdığını gösteren bir Kızıl Haç işe alım afişidir.

¹¹⁸ Rubina Siagol, *Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri*, derleyen Ayşe Gül Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.251.

¹¹⁹ Çiğdem Akgül, *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.186.

Savaş sırasında tedavi şartlarının eksikliğinden dolayı ölümlerle karşı karşıya kalan askerler, ordu için büyük bir kayıp olmaktadır. Buna karşın bu askerleri hastaneye göndererek tedavi masraflarını karşılamak da ekonomik açıdan büyük bir problem yaratacaktır. Erkeklerden beklenen ise yaralıları tedavi etmeleri değil, ordu için mücadele etmeleridir. Tüm bu problemler neticesinde, asıl amacı erkeğe bakmak olarak özdeşleştirilen kadınların, aralarından profesyonel olanlar ordu tarafından kullanılmak istenilmiştir. Zira ordunun tedavi hizmetlerini en kolay şekilde karşılayabilmesi için cephedeki askerler azalmadan tıbbi hizmetler üzerinde hâkimiyet kurabilmesi gerekmektedir.¹²⁰ Bu minvalde her ne kadar birçok kadının “yüce bir amaç” için bu görevi üstlendikleri düşünülüyor olsa da, kadınların yazdıkları günlüklerde, kendi yeteneklerini ortaya koymak, yaşamlarında değişiklik yaratmak gibi nedenlerden dolayı ordu hemşireliğini seçtikleri belirtilmektedir.¹²¹

Birinci Dünya Savaşı’nda erkeklerin orduya katılmasıyla birlikte başta silah sanayi olmak üzere birçok alanda işgücü ihtiyacının artması sonucunda, savaştan önce erkeklerin yaptığı işler kadınlara verilmiş ve kadınların çalışma hayatındaki görünürlüğü ve önemi artmıştır. Kadınları harekete geçmeye teşvik etmek için çeşitli kampanyalar ve propaganda faaliyetleri yürütülmüş, farklı meslekleri öğrenebilmeleri için kurslar açılmıştır. Kadınlar çoğunlukla cephane fabrikalarında çalıştırılmışlardır. Böylece savaş üretimi, kadınların istihdamını artırmıştır. Ayrıca kadınlar itfaiyeci, postacı, mühendislik gerektiren makine üretiminde fabrika işçisi, polis, banka memuru vb. birçok alanda görevlendirilmişlerdir. Fakat buna rağmen erkeklere nazaran düşük ücretle çalıştırılmışlardır.¹²²

Birinci Dünya Savaşı sırasında oluşturulan posterlerde kadınlar, savaş zamanında geleneksel ve yeni yöntemlerle savaşa destek olurken; yemek yaparken, fabrikalarda çalışırken, hemşirelik yaparken, resmedilmişlerdir. Bu durum, kadının iş gücü için yeni bir zemin oluşturmuş ve sivil hayatın seferber olması yani “topyekûn savaş” olarak adlandırılan kavramın ortaya çıkmasına büyük oranda katkı sağlamıştır.

---

¹²⁰ Akgül, s.107.

¹²¹ Cynthia Enloe, *Maneuvers, The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California Press, Berkeley, 2000, s.210-211.

¹²² Mustafa Durmuş, “Savaş ve İşçi Sınıfı”, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, No:58-59, Ekim 2015-Mart 2016, (s.29-44), s.38-39.

Bu bağlamda hazırlanan posterlerle kadınlara kendilerini savaşın bir parçası olarak düşünmelerini sağlamak amaçlanmıştır.¹²³

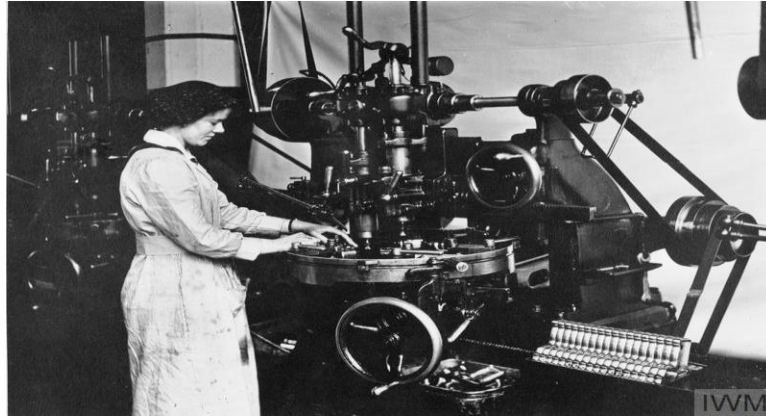
Aşağıda Birinci Dünya Savaşı'nda fabrikalarda çalışan kadın işçilerin fotoğrafları gösterilmektedir:

Görsel 4: Füze ve mermilerin bulunduğu kontrol odasında son kontrolleri yapan kadınlar. İngiltere, 1914-1918.

Kaynak: Imperial War Museum (IWM) Fotoğraf Arşiv Koleksiyonu, The Employment of Women in Britain, 1914-1918, <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205077090> . (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022).

Görsel 5: Lewis Hafif Makineli Tüfek İçin Bir Tetik Koruyucusunun Dış Figürünün Profilini Çıkaracak Olan, Dik Bir Profil Oluşturma Makinesini Çalıştıran Bir Kadın, İngiltere, 1918.

Kaynak: Imperial War Museum (IWM) Fotoğraf Arşiv Koleksiyonu, <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205077086> . (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022).

Görsel 6: Amerikan Mühimmat Fabrikasında Çalışan Bir Kadın İşçi, 1918.

¹²³ Pearl James, *Picture This: World War I Posters and Visual Culture*, University of Nebraska Press, Lincoln, 2009, s. 291, aktaran, ¹²³ Mehmet Işık ve Şakir Eşitti, "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:70, No:3, 2015, (s.655-682), s.668.

Kaynak: Buzz Feed News Çevrimiçi Raporlama ve Haber Sitesi, 22 Badass Pictures of Women During World War I, <https://www.buzzfeednews.com/article/gabrielsanchez/these-are-the-incredible-women-who-fought-and-won-world-war> . (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022).

Görsel 7: İngiliz Yeomanry Corps'un Hemşireleri Yaralı Bir Askeri Sedyeye Koyarken, 1915.

Kaynak: Buzz Feed News Çevrimiçi Raporlama ve Haber Sitesi, , 22 Badass Pictures of Women During World War I <https://www.buzzfeednews.com/article/gabrielsanchez/these-are-the-incredible-women-who-fought-and-won-world-war> .. (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022).

2.2. Savaş ve Kadın

*“Tecavüz ve soykırım gibi hikâyeler duyulmadan engellenemez
İnsanlar bu dehşeti duymalı, düşünülmeveni düşünmeli ve
konuşulmayı konuşmalıdır.”¹²⁴*

Yeryüzündeki savaşlar birçok sebepten yaşanmaktadır. Savaş kelimesi ile çoğu zaman akıllara ilk gelen şey patlayan bombalar, askerlerin (erkeklerin) savaşmaları, öldürmeleri ve ölümleridir. Tıpkı Ann Tickner’in belirttiği gibi, savaş ve ulusal güvenlik gibi alanlar, kadınların seslerini yükseltmelerine müsaade edilmeyen alanlardır.¹²⁵ Ancak savaşların görünmeyen yüzü olarak, kadınlar ve çocuklar azımsanmayacak şekilde zarar görmekte, ölen askerler şehit olarak tanımlanırken kadınların yaşadığı mağduriyet görülmemekte, bilinmemekte ve dile getirilmemektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze kadar geçen süreçte ulusal ve uluslararası boyutta 250’den fazla silahlı çatışma meydana gelmiş ve bu çatışmalarda yaklaşık 170 milyon insan mağduriyet yaşamıştır. Söz konusu verinin yaklaşık %90’ı da kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır.¹²⁶ Bir toplu şiddet türü olan savaşlarda kadınlar aşağılanmakta, sistematik tecavüze ve cinsel işkenceye uğramakta, cinsel organları tahrip edilmekte ve fuhuşa zorlanarak ölüme terk edilmektedir. Her ne kadar savaş suçu olarak kabul edilmiş olsa da, savaş esnasında düşman ülkenin kadınlara tecavüz ve cinsel şiddet uygulanması oldukça sık yaşanan bir eylemdir. Zira erkek egemen dünyada, kadın bedeninin vatan olarak algılanması, bununla birlikte bir galibiyet ödülü ve zaferin göstergesi şeklindeki inanış bu durumu sistematik bir hale getirmektedir. Ayrıca askerlerin motivasyonunu artırmak, düşman halkı ürkütmek ve toplumu yok etmek gibi amaçlarla da tecavüz eylemi gerçekleştirilmektedir.¹²⁷ “Zayıf” ve “savunmasız” olarak algılanan kadın bedeni savaş sırasında askerlerin güçlerini kanıtlayabileceği bir araca dönüşmektedirler. Brownmiller tarafından “savaş

¹²⁴ Tamara L. Tompkins, “Prosecuting Rape as a War Crime: Speak the Unspeakable”, *Notre Dame Law Review*, Vol:70, No:4, 1995, s.852.

¹²⁵ J. An Tickner, “Feminist Responses to International Security Studies”, *Peace Review: Journal of Social Justice*, Vol: 16, No:1, 2004, (s.43-48), s.44.

¹²⁶ Olgun Değirmenci, “Uluslararası Suç Olarak Kadına Karşı Cinsel Şiddet Eylemleri” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:89, 2010, (s. 27-95), s.46.

¹²⁷ Akgül s.185.

alanına”¹²⁸ benzetilen kadın bedeni, galip olan erkeğin üstün geldiğinin, mağlup olan erkeğin ise yenildiğinin kanıtı olmaktadır.

Önceki dönemlerde çok fazla söz konusu olmayan bu konu 20. yüzyılın sonlarına tekabül eden süreçte yaşanan bazı toplu katliam, soykırım, zulüm, toplanma kampları ve özellikle yeni bir kavram olan “sistemik tecavüz” şeklinde adlandırılan savaş stratejisinin ortaya çıkmasının ardından, uluslararası kuruluşlar tarafından çözülmesi ve korunması gereken ciddi bir konu durumuna gelmiştir. Savaş esnasında yaşanan tecavüz durumunu, kişilerin dürtü veya uzun vadeli devam eden savaş ortamında cinsel ihtiyaçların karşılanamıyor olması şeklinde açıklanacak bir vaziyet olmadığı, çalışmanın devamında verilecek olan örneklerden de anlaşılacağı üzere oldukça aşikârdır.¹²⁹ Kadınlara karşı gerçekleştirilen cinsel şiddet ve tecavüzün nedenleri daha iyi anlayabilmek için kadının yaratılış doğasına ve kadınların birey olarak toplumda ne ifade ettiğini incelemek ve bu doğrultuda cinsiyetçiliğin milliyetçilikteki yerini anlamak daha doğru olacaktır. Bunu anlamak için öncelikle “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramları arasındaki farkı belirlemek gerekmektedir.

Toplumda kadın ve erkek kavramları cinsiyet ayrımını oluşturmakta, ancak cinsiyet denildiğinde yalnızca kadın ve erkek sınıflandırılmasından bahsedilmemektedir. Çünkü bunun yanı sıra toplumda cinsiyet şeklinde bir sınıflandırma da mevcuttur. Kadın ve erkek farklılığını açıklayan cinsiyet kavramının yanı sıra, toplumsal cinsiyet kavramı erkeklik ve kadınlık durumlarını nitelendirmektedir. Bu durum tüm milletlerde bulunmaktadır. Kadınlık ve erkeklikten kasıt ise iki ayrı cinse yüklenen görevlerdir.¹³⁰ Milletler ulus inşa sürecinde kendilerine benzemeyen diğer ulusları ötekileştirirler. Bu ötekileştirme daima kadınsallaştırma ile karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllardır milletler, ulus inşa süreçlerine erkeklik ve kadınlığı farklı vaziyetlerde farklı biçimde sembolize etmişlerdir. Örneğin kadına biçilen en büyük rol doğurganlıktır. Kadın bir toplum için o topluluğun devamlılığını sağlayan canlıdır. Erkeğe biçilen rol ise toplumu korumak, sahip çıkmaktır. Eski

---

¹²⁸ Susan Brownmiller, *Against Our Will: Men, Women and Rape*, Ballantine Publishing Group, United States, 1975, s.309-310.

¹²⁹ Çiçek Göçkün Bayramoğlu, “Bir Savaş Taktiği Olarak Tecavüz”, <https://www.yeniduzen.com/bir-savas-taktigi-olarak-tecavuz-82228h.htm>, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2022).

¹³⁰ Adelina Hasani, “Kimlik ve Cinsiyet: Yugoslavya’daki Etnik Çatışmada Cinsiyetin Rolü”, Demos Araştırma Derneği, <https://demos.org.tr/kimlik-ve-cinsiyet-yugoslavyadaki-etnik-catismada-cinsiyetin-rolu/?print=pdf>, 2015, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2022).

zamanlardan bu yana kadınların zor süreçlerden geçmişlerdir. Eril toplumların belirledikleri birtakım normlara uymak zorunda kalan kadınlar, bu normlara ne kadar itaat ederlerse o kadar saygı görmektedirler. Toplumun ahlakı kadının sırtına yüklenmiştir. Bu nedenle korunmaya muhtaç, namuslu ve saygılı gibi sıfatları karşılamaları beklenmektedir. Aksi halde bu sıfatları karşılamayan kadınlar ahlaksız olarak nitelendirilmiş ve düşman olarak algılanmışlardır. Savaş ve çatışmalar esnasında ise kadına biçilen doğurganlık görevi ulus için mühim bir meseleye dönüşmektedir. Paul Ricoeur'a göre verimli toprak ile anne rahmi arasında ve meni ile tohum arasında bir uygunluk bulunmaktadır.¹³¹ Bu doğrultuda erkek tohum ekmesi sebebiyle yaratıcı ve bebeğin kimliğini oluşturan yegâne güç, kadın ise toprak simgesiyle bir araç olarak betimlenmektedir. Bu düşünceye göre kadının değerli olmasını sağlayan başlıca durum erkeğin tohumunu, yani bir ulusun genlerini güvence altında tutabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Toprağın dışarıdan gelen tehlikelere karşı korunması gerektiği gibi, kadını da toprakla özdeşleştiren bu düşünce, kadının da dışarıdan gelen tehlikelere karşı korunması gerektiğini zorunlu kılmaktadır. Ulusun bütünlüğünü bozacak ve bir erkeğin karısının ahlakına zarar verecek tehlikeyi yaratan, yine bu eril düşünce yapısına göre diğer erkeklerdir.¹³²

Çatışma ve savaş sırasında cinsel şiddetin arkasında yatan neden kişiye karşı bir saldırıdan nazaran, belirli bir topluluğa karşı yapılan bir saldırı olarak görülmektedir. Keza düşman, kadının vücudunu değil, o milletin aidiyetini temsil eden vücudu hedeflemektedir. Tecavüz ile düşman olan toplumu aşağılamak, yıkmak, yerli halkı yerinden etmek ve terörize etmek amaçlanmaktadır.¹³³

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris Barış Konferansı'nda savaş esnasında işlenen suçları incelemek adına "Savaş Faillerinin Sorumluluğu ve Cezaların Uygulanması Komisyonu"¹³⁴ adlı bir komisyon kurulmuştur.¹³⁵ Bu komisyon, işlenmiş olan 32 suç arasından en fazla karşılaşılan suçlar arasında tecavüz ve cinsel şiddet suçunun bulunmakta olduğunu ve bu suçun Alman askerleri tarafından, Belçika ve Fransa halkını ürkütmek için gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Vietnam

¹³¹ Paul Ricoeur, *Interpretation Theory*, The Texas Christian University Press, 1976, s.62.

¹³² Paul Ricoeur, s.315.

¹³³ Hasani, "Kimlik ve Cinsiyet: Yugoslavya'daki Etnik Çatışmada Cinsiyetin Rolü".

¹³⁴ Orijinal ismi "Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties"dir.

¹³⁵ "Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties", *The American Journal of International Law*, Cambridge University Press, 1920, s.95.

Savaşı'ndan sonra Detroit'de bir Halk Meclisi kurulmuş ve bu mecliste cinsel şiddet ve tecavülden yargılanan 100 Amerikan askeri arasından biri “standart yöntemi uyguladıklarını” ifade ederek tecavüz ve cinsel şiddetin galibiyeti pekiştirmek, ayrıca halkı korkutarak bu galibiyeti daha kolay bir şekilde elde edebilmek adına emir aldıklarını belirtmiştir.¹³⁶

Tecavüzün aynı zamanda belli bir grubu yok etmeye çalışmak maksadıyla yapılıyor olması yadsınamaz bir gerçektir. Militarist cinsiyetçi düzende kadınlar, milletin biyolojik olarak üremelerini sağlayan ve vatan uğruna savaşacak bir erkek evlat doğurarak, milletin kültürel değerlerini çocuklara aktaracak olan kişiler olarak tanımlandıkları için; etnik kimliği, dini, ulusal kimliği ve bir sonraki nesli ortadan kaldırmayı istenilen bir topluluğun başlıca hedefi durumunda kalmaktadırlar. Soykırım kelimesinin kökenine bakıldığında Raphael Lempkin 1944 yılında, Yunancada soy anlamında kullanılan genos ve Latince öldürmek anlamında kullanılan cide kelimelerinin birleşimi sonucunda “genocide” yani soykırım kelimesinin ortaya çıktığını belirtmiştir.¹³⁷ 1948 BM Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne göre etnik, dinsel, ulusal veya ırksal bir topluluğun tümünün ya da bir bölümünün yok edilmesi gayesiyle aşağıdaki eylemlerden her biri veya herhangi biri soykırım suçunu teşkil etmektedir.¹³⁸

- Topluluğa mensup kişilerin öldürülmesi,
- Topluluğun mensuplarına ciddi şekilde bedensel ve zihinsel zarar verilmesi,
- Topluluğun bütününe ya da kısmen, fiziksel varlığını yok etmeyi planlayarak, yaşam şartlarını bilinçli olarak değiştirmek,
- Topluluğun içinde doğumları engellemek gayesiyle önlem almak,
- Topluluğa mensup çocukları zorla başka bir topluluğa nakletmek.

---

¹³⁶ N. Catherine Niarchos, “Women, War and Rape: Challenges Facing the International Tribunal for the Former Yugoslavia”, *Human Rights Quarterly*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995, (s.649-690), s.667.

¹³⁷ A. Todd Salzman “Rape Camps as a Means of Ethnic Cleansing: Religious, Cultural, and Ethical Responses to Rape Victims in the Former Yugoslavia”, *Human Rights Quarterly Reader*, , The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995, (348-378), s. 354.

¹³⁸ “1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/02/SoykirimOnlenmesiVeCezalandirilmasiSozlesmesi.pdf> .

Toplu tecavüzlerin bir savaş aracı ve bazı durumlarda ise doğrudan etnik temizlik amacı ile yapıldığına dair örnekler vermek gerekirse bu duruma en iyi örnek, Yugoslavya ve Ruanda’da yaşanan soykırım verilebilir. Kadınlar, üreme konusundaki kabiliyetleri nedeniyle etnik temizlik maksatlı planların başlıca öznesi durumunda olmuşlardır. Bu nedenle de Yugoslavya ve Ruanda’da yaşayan kadınlara etnik temizlik amacıyla sistematik bir biçimde tecavüz edilmiştir. Tutsi kadınlar, askerler ve siviller tarafından hastanelere, evlere, kilise ve okullara baskınlar düzenlenerek tecavüz etmek amacıyla aranmış ve bulunan kadınlara topluluklar halinde tecavüz edilmiştir.¹³⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün tahminlerine göre 1994 yılında Ruanda’da gerçekleştirilen soykırımda 250.000-500.000 arasında, soykırım sırasında ve sonrasında mülteci kamplarında üç ay boyunca genellikle halka açık bir biçimde tecavüze uğramış olduğu ve bu tecavülden kaynaklanan gebeliklerin 2000-5000 civarında olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁰

İnsan hakları grupları ile sivil toplum kuruluşlarının, kapsamlı bir şekilde belgelemiş olduğu silahlı çatışma durumlarında kadına yönelik diğer şiddet vakaları aşağıda değinilmektedir:

Alman askerleri Birinci Dünya Savaşı’nda Fransa ve Belçika’da birçok kadına tecavüz etmiş, ayrıca İkinci Dünya Savaşı esnasında da Asya ve Avrupa bölgelerinde çok sayıda kitlesel tecavüzler gerçekleşmiştir. Savaş boyunca öncelikle Yahudi ve Rus kadınlar olmak üzere yüzlerce hatta binlerce kadın tecavüze uğramıştır. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarında müttefik askerler ve Sovyet ordusu askerleri Berlin’e girdiklerinde en az 860.000 Alman kadınına ve kız çocuklarına tecavüz etmişlerdir.¹⁴¹ Kızıl Ordu girdiği her yerde bu eylemi gerçekleştirmiştir.

Sistematik tecavüz suçunun tarihsel örnekleri arasında Nanking Katliamı da yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nda Japon General Matsui Iwane’nin emri üzerine Japon Ordusu, Nanking Katliamı’nı altı hafta boyunca sürdürmüştür. Uzak Doğu Askeri Mahkemesi’nin doğrulamasına göre 200.000’den fazla Çinli vatandaş öldürülmüş ve 20.000’den fazla kadın Japon askerlerin toplu ve sistematik tecavüzüne

¹³⁹ “Violence Against Women in Situations of Armed Conflict”, Preliminary Report on Violence Against Women, Economic and Social Council Commission on Human Rights, (E/CN.4/1995/42), 22 November 1994, s.65.

¹⁴⁰ Human Rights Watch (HRW), “Shattered Lives: Sexual Violence During the Rwandan and its Aftermath”, Library Of Congress, September 1996, s.4.

¹⁴¹ Miriam Gebhardt, *Askerler Geldiğinde: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Alman Kadınlarının Dramı*, Astana Yayınları, Çev. Hilal Kafkas, Ankara, 2016, s.15.

uğramıştır. Bu tecavüzlerin ardından birçok kadın öldürülmüş veya sakatlanmıştır.¹⁴² Ayrıca bazı kadınlar da seks kölesi olarak ordu genelevine alınmıştır.¹⁴³

1932'den İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uzanan bir süreç içerisinde neredeyse 200.000 Çinli, Koreli, Malezyalı, Endonezyalı ve Filipinli kadın, rahatlatıcı kadın (comfort women) olarak adlandırılarak Japon ordusu tarafından kurulan genelevlerde barındırılmış ve Japon askerlerini motive etmek ve ödüllendirmek amacıyla cinsel kölelik yapmaya zorlanmışlardır.¹⁴⁴

1971 yılında Bangladeş'teki silahlı çatışmalar esnasında Pakistanlı askerler tarafından 200.000 sivil kadın ve genç kızın tecavüz mağduru olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca 1992 yılında 882 Hintli kadın Jammu ve Keşmir'deki güvenlik güçleri tarafından tecavüze uğradıkları bildirilmesi üzerine Keşmir'deki militan gruplar tecavüzü bir silah aracı olarak kullanmakla suçlanmışlardır.¹⁴⁵

Bireysel veya toplu tecavüz, cinsel köleleştirme, hamilelik veya fahişeliğe zorlama, hastalık bulaştırma, kısır bırakma gibi şekillerde gerçekleşen cinsel şiddet, kadınları fiziksel ve psikolojik açıdan olumsuz yönde etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Zira tecavüz eylemi sonrasında kadın; depresyon, intihar, fobi, umutsuzluk, öz saygı yitirmesi ve kendine zarar vermek isteme psikolojik problemler ile cinsel yolla bulaşan hastalıklardan enfekte olan kadınlar dışlanma korkusu ile yaşadığı hastalığı gizleyerek taşıyıcı durumda olma ve hatta kimi zaman tedavi olmadığı için ölümle sonuçlanma gibi fiziksel problemler ile hayat boyunca karşı karşıya kalmaktadır.¹⁴⁶

Cinsel şiddet, Orta Çağ'dan 19. yüzyıla kadar normal karşılanmaktaydı. Tecavüz, cinselliğin saldırgan bir şekli olduğuna dair bir algı olduğu için savaşlarda yaşanan tecavüz olayları, saldırganlık ve cinsellik durumlarının birleşimi şeklinde normal bir durum olarak görülmekteydi. Bundan yola çıkarak erkeğin cinselliğini kontrol edemeyeceğini, kadınların cinselliğin bir objesi olduğunu ve tecavüzün de

---

¹⁴² Susan Brownmiller, *Cinsel Zorbalık: Irza Tecavüz Olgusunun Bir Tarihçesi*, Çev. Şuğra Öncü, Cep Kitap Yayınları, İstanbul, 1984, s.74-75.

¹⁴³ UNESCO, "International Memory of the World Register Documents of Nanjing Massacre" s.9, https://en.unesco.org/sites/default/files/china_nanjing_en.pdf. (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2022).

¹⁴⁴ Karen Parker & Jennifer F. Chew "Compensation for Japan's World War II War-Rape Victims", *Hastings International and Comparative Law Review*, Vol: 17, No:3, Spring 1994, (s.498-549), s.498.

¹⁴⁵ Preliminary Report on Violence Against Women, s.65.

¹⁴⁶ K. Grimm, M. Bastick, ve R. Kunz, *Sexual Violence in Armed Conflict Global Overview and Implications for the Security Sector*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces ,2007, Switzerland, s.15.

cinselliği bir ifade etme yolu olduğu inancının hüküm sürdüğü bir ortamda tecavüz eylemi, kadınlara karşı bir işkence olarak görülmemiştir.¹⁴⁷ 19. yüzyılın sonlarına doğru ise cinsel şiddet bir savaş suçu olarak kabul edilmiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da insanlığa karşı suç olarak kabul görmüştür.¹⁴⁸ Askerlerin gerçekleştirdiği tecavüz suçuna dair kanıtlar ilk olarak Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesi'nde ortaya çıkarılmış, fakat bir savaş suçu olarak tasvir edilmemiştir. Tecavüz olayların kitlesel boyutta olduğuna dair kanıtların 1993 yılında ortaya çıkması üzerine BM İnsan Hakları Komisyonu, tecavüz suçunu ilk kez açık bir şekilde savaş suçları kapsamına dâhil etmiş ve bir mahkeme kurulması yönünde talepte bulunmuştur.¹⁴⁹ Bu konu ayrıntılı olarak farklı bir başlık altında incelenmektedir.

Verilen örnekler savaş ve silahlı çatışma gibi durumlarda kadınlara yönelik cinsel şiddetin istisnai bir durum olmadığını açıkça göstermektedir. Renk, din, millet fark etmeksizin her ideolojiden erkek, savaş sırasında kadınlara karşı sistematik bir biçimde cinsel şiddet uygulamaktadır. Çalışmanın devamında Orta Doğu ve Balkanlarda gerçekleşen çatışmalarda yaşanan cinsel şiddet olayları ayrıntılı olarak incelenmektedir.

2.3. Orta Doğu'da Yaşanan Kadın Hakları İhlalleri: Suriye Örneği

2.3.1. Suriye İç Savaşı ve Nedenleri

Tablo 3: Suriye Hakkında Genel Bilgiler

Nüfus	18.4 milyon
Dil	Arapça; yaygın olmamakla birlikte Fransızca ve İngilizce de konuşulmaktadır.
Yüzölçümü	185.180 km ²
Başkent	Şam
Başlıca Şehirleri	Şam, Halep, Homs, Hama, Haseki, İdlib.
Etnik Yapı	%90,3 Arap, %9,7 Kürt, Ermeni ve diğer

Kaynak: : Economist Intelligence Unit, Country Report, CIA Fact Book, IMF,

<https://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1982479781&Country=Syria&topic=Summary&subtopic=Basic+data>

¹⁴⁷ Tuba İnal, "Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899-1907)", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt:8, Sayı:29 (Bahar 2011), (s.27-47), s.37.

¹⁴⁸ Bennur Öztürk, "Madalyonun Görünmeyen Yüzü: Savaşlarda Sistemik Cinsel Suç(lar)", TÜİÇ Akademi, Haziran 2022, <https://www.tuicakademi.org/madalyonun-gorunmeyen-yuzu-savaslarda-sistemik-cinsel-suclar/>. (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022).

¹⁴⁹ Ümit Cihan Atman, "Kadına Yönelik Şiddet: Cinsel Taciz ve Irza Geçme", *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 9, 2003, (s.333-335), s.335.

Arap milliyetçiliğinin merkezi olan ve Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı yönetiminden çıkararak Fransız yetkisi altına giren Suriye'de, 1946 yılında bağımsızlığını kazanana kadar birçok isyan yaşanmıştır.¹⁵⁰ Bağımsızlığın ardından da istikrarın sağlanamadığı ülkede, art arda darbeler gerçekleşmiş ve defalarca anayasa değişmiştir.

Şubat 2011'de Arap Baharı adıyla Orta Doğu ülkelerinde, demokratik hak ve özgürlüklerin elde edilmesi amacıyla baskıcı rejimlere karşı eylemler düzenlenmiş ve bunun bir kolu olarak Suriye'de de Beşşar Esad yönetimine karşı gösteriler başlamıştır.¹⁵¹ Mart ve Nisan aylarının gelmesiyle ülke geneline yayılan gösteriler, Suriye yönetimi tarafından şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılmıştır.¹⁵² Yaşanan bu olayın fitilini ateşleyen durum ise Suriye'nin Deraa şehrinde birkaç gencin, duvarlara rejim karşıtı bazı söylemler içeren yazılar yazmaları üzerine tutuklanmaları ve ailelerin çocuklarının geri verilmesini istedikleri halde verilmemesidir.¹⁵³ Hükümetin taviz vermemesi, orantısız şiddete başvurusu ve muhalefet güçleri ile dış aktörlerin yardımı ile mevcut kargaşa ortamından faydalanarak güçlenen Irak ve Şam Devleti (İŞİD) ve PKK gibi terör örgütlerinin, var olan çatışma ortamında şiddet ve baskının hâkim olduğu bir düzen kurmalarıyla, çatışmalar büyüyerek kısa sürede bir iç savaş durumuna gelmiştir.¹⁵⁴ Suriye'deki çatışmanın farklı bir boyut kazanarak iç savaşa dönmesinin nedenleri arasında genel olarak,

- Sünni-Alevi çatışması,
- Ekonomik nedenler,
- Rejimin uyguladığı politik baskılar,
- Bölgesel ve küresel güçlerin etkileri sayılabilmektedir.

---

¹⁵⁰ Aljazeera Türk, “Ülke Profili: Suriye”, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-suriye> .

¹⁵¹ Murat Ülgül, “Suriye İç Savaşına Feminist Bir Yaklaşım”, *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt:9, Sayı:3, 2017, (s.442-470), s.443.

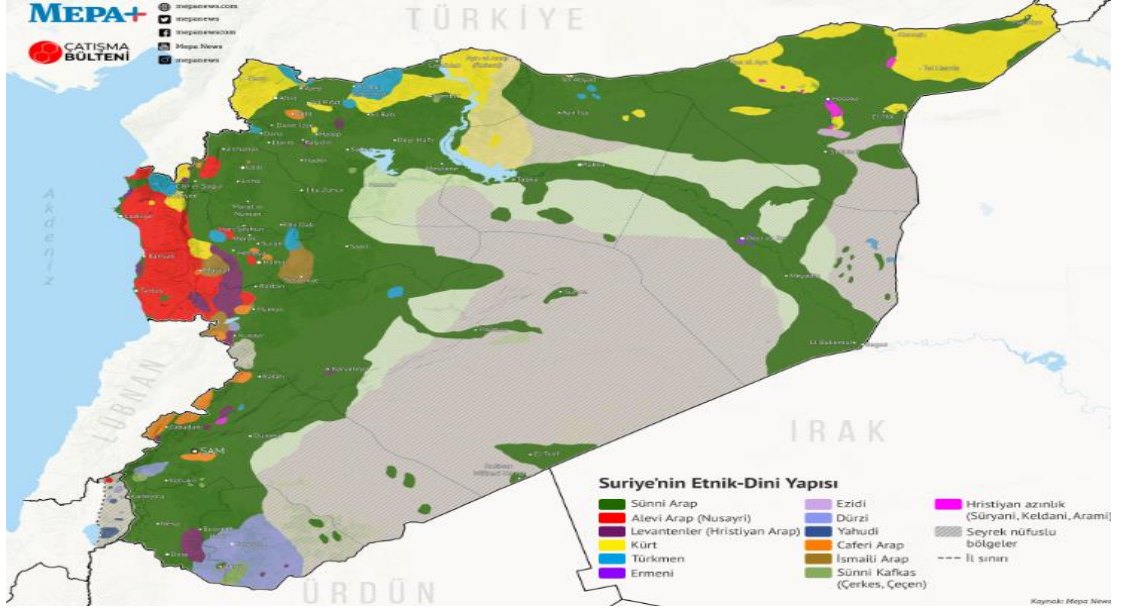
¹⁵² Human Rights Watch, ““We’ve Never Seen Such Horror”: Crimes Against Humanity by Syrian Security Forces”, s.8, <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria0611webwcover.pdf> . (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

¹⁵³ Veysel Karkın ve Önder Yazıcı , “Arap Baharı'nın Suriye'ye Yansıması ve Türkiye'ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt:4, Sayı:12, Kış 2015, (s.201-213), s.206.

¹⁵⁴ Büşra Yıldız Türkeri, Utkuhan Yıldırım, Selinay İlğaz, vd. *Göç Hikâyeleri*, Ed. Batuhan Erdi Şahin, Ümit Topçuoğlu, Zeynes Reklam Basım Yayın, 2021, s.20.

Sünni-Alevi Çatışması: Suriye’de birçok farklı etnik grup bulunmakta ve bu gruplar dinsel ve mezhepsel olarak da ayrılmaktadırlar. İç savaşta göze çarpan ilk durum, tarafların oluşmasında etnik ve dini farklılıkların etkisidir.

Harita 1: Suriye’nin Etnik ve Dini Yapısı

Kaynak: Mepa News, Suriye’nin Etnik ve Dini Haritası, <https://www.mepanews.com/suriye-etnik-ve-dini-yapi-haritasi-31117h.htm> . (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

Birçok yönden Şii-Sünni çatışmasının yaşandığı Suriye’de üçüncü bir dini grup olarak Aleviler de bulunmaktadır.¹⁵⁵ Aleviler Fransız mandasından diğerlerine göre daha fazla fayda sağlamış ve Sünni kontrolünden çıkarak siyasi özerklik elde etmiştir. Ayrıca Alevi askerlerden oluşan Özel Levant Birlikleri’nin kurulması ve bu birliklerin isyanları bastırarak düzen ortamı sağlayabilmek amacıyla kullanılması, Sünnileri büyük ölçüde rahatsız etmiştir. Suriye’de Alevilerin önemli yerlere gelebilmesinde ordu ve Baas Partisi etkili olmuştur. 1949 ve 1954 yıllarında Sünniler tarafından askeri darbeler gerçekleştirilmiştir. Fakat Sünni subayların iktidar mücadelesine girmeleri ile ordunun Sünni kanadı zedelenmiş ve yerine Alevi subaylar geçmiştir. Bu durum Sünniler tarafından tepkilerin artmasına neden olmuştur. Aleviler ve Sünniler arasındaki güvensizlik durumu kızışmış ve Sünniler, Alevi rejiminin baskıcı, İslam karşıtı ve gayrimeşru olduğunu savunmuşlardır.¹⁵⁶ Aleviler ile

¹⁵⁵ Ayşe Baltacıoğlu-Brammer, “Alawites and the Fate of Syria”, <https://origins.osu.edu/article/alawites-and-fate-syria> . (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

¹⁵⁶ Çağatay Özdemir, “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 2016, (s.81-102), s.92.

Sünnilerin arasındaki farklılıklar, Beşşar Esad döneminde isyanların çıkmasıyla daha fazla artmıştır. Çıkan isyanlarda Aleviler Esad'ı desteklemişlerdir. Bu isyanlar iç savaş boyutuna ulaştığında ise Aleviler ve Sünnilerin ortak yaşadıkları alanlarda mezhep çatışmaları artış göstermiştir. Sünniler Alevilerin rejime karşı destek vermelerinden dolayı rahatsızlık duymaktayken; Aleviler de Esad rejiminin değişmesinin sonucunda büyük katliamlara maruz kalacaklarına karşı korkmaktaydılar.¹⁵⁷

Ekonomik Nedenler: Babası Hafız Esad'ın ölümünün ardından Beşşar Esad ülkenin yönetimini devraldığında Suriye ekonomisi mezhep, aile, aşiret bağları ile kurulmuş bir yönetim ile yönetilmekte ve rejimin güvenliğini korumak adına ekonomik yatırımlar yalnızca kendi mensupları ile destekçilerine bırakılmış durumdaydı.

2004 yılına kadar %2.4 oranında büyüme olan Suriye ekonomisinde var olan orana rağmen önemli derecede bir durgunluk hâkimdi.¹⁵⁸ Büyümenin temelinde yatan durum Suriye'den çıkarılan petrolün satılması ve aynı zamanda Irak'ta çıkarılan petrolün de Suriye üzerinden satılmasıydı. Fakat Irak Savaşı'nın patlak vermesiyle para akışı durmuş ve bunun yanı sıra Suriye'nin de petrol rezervleri azalmış, tüm bunların neticesinde ise ülkenin ekonomik büyümesi gerilemiştir. 2000'li yılların ortalarına doğru işsizlik oranı 1981 yılında %5 iken 2002 yılında %11,6'ya yükselmiş,¹⁵⁹ ülke nüfusunun %30'luk bir kısmı fakirlik sınırının altında yaşamakta, ortalama %10'luk bir kısım ise açlık sınırının da altında kalan bir gelir ile hayatlarını idame ettirmektedirler.¹⁶⁰

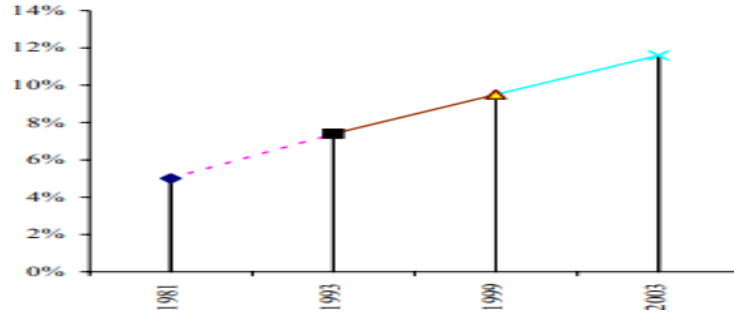
¹⁵⁷ Primoz Mandrefa, "The Difference Between Alawites And Sunnis in Syria", 2019, <https://www.thoughtco.com/the-difference-between-alawites-and-sunnis-in-syria-2353572> , (Erişim Tarihi 20 Ekim 2022).

¹⁵⁸ Yusuf Selman İnanç, "Suriye İç Savaşı: Bir Mezhep Savaşından Ötesi", *Işık Üniversitesi Yeni Orta Doğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*, Mart 2016, (s.79-95), s.86.

¹⁵⁹ Heba El Laithy ve Khalid Abu-Ismail, "Poverty In Syria: 1966-2004 Diagnosis And Pro-Poor Policy Considerations", *United Nations Development Programme*, 2005, s.18.

¹⁶⁰ Bassam Haddad, "Syria's Curious Dilemma", *Middle East Research and Information Project, MERIP Report*, No:236, 2005, (s.4-13), s.11.

Tablo 4: Suriye’de İşsizlik (1981-2003)

Kaynak: Heba El Laithy ve Khalid Abu-Ismaïl, “Poverty In Syria: 1966-2004.

Öte yandan Dünya Bankası tarafından verilen istatistikler doğrultusunda nüfus her yıl %2,5 artıyorken, yeni iş imkânları ortaya konulmamaktaydı.¹⁶¹ Bunların yanı sıra sıcak paranın emlak yatırımı şeklinde kullanılması, arazi ve ev fiyatlarında ciddi artışlara neden olmuştur. Tüm bunlara ek olarak kuraklığın ciddi boyutlarda artmasıyla birlikte, Suriye ekonomisinin büyük bir kısmını oluşturan tarım sektörünü zora sokmuş ve Suriye halkının ekonomik anlamda çöküşünü getirmiştir.

Rejimin Uyguladığı Politik Baskılar: Esad rejimi sistematik bir şekilde, halkın kendi rejimini değiştirebilme hakkını bastırıp elinden almıştır. Rejim güçleri kanun dışı cinayetler işleyerek siyasi nedenli ortadan yok olmaların yaşanmasına sebep olmuş ve mahkûmlara türlü işkencelerde bulunmuştur. Aynı zamanda halk, güvenlik güçleri tarafından oldukça kötü şartlar altında gözaltına alınarak hapse atılmıştır.¹⁶² Halkın mahremiyet hakları hükümet tarafından ayaklar altına alınmış ve basın özgürlüğü, din özgürlüğü, hareket özgürlüğü ile toplanma özgürlüğü gibi birçok özgürlüğe sınırlar konulmuştur. İnsan haklarını hiçe sayan bu baskıcı rejim ile karşı karşıya kalan halk zaman içerisinde söz konusu diktatöre karşı ayaklanmalar gerçekleştirmişlerdir.¹⁶³

Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Etkisi: Arap Baharı, bazı toplumlarda değişim, bazı toplumlarda ise kargaşa ve anarşiye neden olmuştur. Toplumların ekonomik ve siyasi hedeflerle çıktığı bu yolda ülkeler, birtakım iç ve dış etkilerle iç savaşa sürüklenmişlerdir. Suriye’de de durum farksız değildir. Suriye iç savaşı büyük bir hızla bölgesellikten çıkarak uluslararası bir boyut kazanmış ve küresel güçlerin vekâlet mücadelesi haline gelmiştir.

¹⁶¹ Yusuf Selman İnanç, s.86.

¹⁶² Çağatay Özdemir, s.92.

¹⁶³ Tareq Ramadan, “The Syrian Maelstrom: How Repression, Drought & Climate Change Drove the Civil War”, Informed Commend, <https://www.juancole.com/2014/09/maelstrom-repression-climate.html> . (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022).

Suriye'nin İsrail, Lübnan, Irak ve Türkiye gibi ülkelerle sınır komşusu olacak şekilde bir coğrafi konuma sahip olması ülkeyi, siyasi anlamda önem arz etmesine ve bölgesel ve uluslararası ilişkilerde spesifik bir önem teşkil etmesine neden olmuştur.¹⁶⁴ Suriye'deki iç savaşa ABD, Rusya, Türkiye, İran ve Fransa gibi dış güçler doğrudan müdahil olmuşlardır. Ülkede, sayılan devletler arasından bazılarının orduları bulunmuş ve bazı bölgeler de terör örgütleri tarafından denetim altında tutulmuştur. Bu ülkeler arasından Rusya, 2011 yılının ocak ayından sonra Arap Baharına yönelik dış politika oluşturmaya başlamıştır. Keza 2018'de Suriye'de Şam yönetiminin egemenliği hususunda Rusya'nın büyük desteği görülmüştür.¹⁶⁵ ABD ise her ne kadar değişim istediğini dile getiriyor olsa da bölgedeki dost olarak gördüğü yönetimleri desteklemiştir.¹⁶⁶ Ayrıca ABD tarafından Suriye'ye düzenlenen hava saldırılarında birçok sivil hayatını kaybetmiştir. Türkiye'nin ise bölgedeki tutumunu belirleyen başlıca etmenler, halkın değişim talebi ve Türkiye'nin ülke olarak güçlü bir konumda yer almak istemesi olmuştur.¹⁶⁷ Süreç içerisinde Türkiye bölgede güvenliği sağlamak ve Şam yönetiminin gücünü azaltmak adına çaba sarf etmiştir. Fakat Türkiye tarafından gösterilen çaba, uluslararası sistemdeki küresel ve bölgesel aktörlerin Suriye krizine karşı tutumundan dolayı bu konuda bir başarı elde edilememiştir.¹⁶⁸

Devletler kendi çıkarlarına göre hareket etmektedirler. Bu nedenle her devlet Suriye'deki krize farklı şekilde yaklaşmıştır. Bölgesel ve küresel aktörlerin arasındaki rekabete dayalı mücadele, ülkenin iç savaştan kurtulamamasındaki başlıca etkenlerdendir. Küresel aktörler, Suriye'nin stratejik önemini kendi lehine kullanmak istemişler ve bu minvalde aynı ülkede yaşayan insanların din, dil, mezhep, etnik köken, aşiret gibi aidiyet duygularından faydalanarak, toplumdaki bireyleri birbirlerine düşürmüşlerdir.¹⁶⁹ Yaşanan kaos ortamında ülke içinde oluşan otorite boşluğunu fırsat

---

¹⁶⁴ Büşra Aksu, "Vekâlet Savaşları Kapsamında Suriye İç Savaşı'nın Değerlendirilmesi", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/suriye/vekalet-savaslari-kapsaminda-suriye-i-c-savasi-nin-degerlendirilmesi>. (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022).

¹⁶⁵ Sinem Yüksel Çendek ve Armağan Örki, "Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen'de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, Ocak 2019, (s.42-58), s.52.

¹⁶⁶ Zafer Akbaş, "Orta Doğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2012, (s.51-73), s.57.

¹⁶⁷ Nur Çetinoğlu, "Düzen-Adalet İkilemi Açısından Arap Baharı Çerçevesinde Türk Dış Politikası", *Spectrum: Journal of Global Studies*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, (s.5-22), s.17.

¹⁶⁸ Latif Pınar, "Neorealizmin Güvenlik Olgusuna Yönelik Varsayımları Bağlamında Türk Dış Politikasında Suriye Krizi Süreci", *Trakya Üniversitesi İİBF e-Dergi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2014, (s.57-76), s.69.

¹⁶⁹ Sinem Yüksel Çendek ve Armağan Örki, s.54.

bilen terör örgütleri de kendilerini geliştirmiş ve büyütmüşlerdir. Tüm bunlar neticesinde ise büyük kitlesel göçler ve köle pazarları gibi birçok sosyal sorun yaşanmıştır.

2.3.2. Suriye İç Savaşı'nda Kadına Yönelik Cinsel Şiddet

Savaş ve çatışmalar sırasında kadın ve çocuklara saldırılmasının, cinsel şiddet uygulanması ve sömürülmesinin eski bir yöntem olduğu, ayrıca yaşadığımız dönemde savaşların meydana yapılmıyor olması nedeniyle bu tarz durumlara artık rastlanılmayacağı düşünülebilir. Öte yandan insan hakları, bilhassa kadın hakları konusunda tartışmaların geldiği bu son nokta gözlemlendiğinde söz konusu durumların günümüz şartlarında geçerli bir durum olmadığı kanısına varılabilir. Fakat bu başlık altında inceleneceği üzere IŞİD'in Suriye ve Irak sınırlarında gerçekleştirdiği eylemler, Sünni olmayan her türlü farklı inanıştan kadınlara karşı uyguladıkları toplu tecavüz, kadınları köle pazarında satma, seks köleliği gibi cinsel şiddet eylemleri yakın zamana kadar gündemde olan durumlardır. Yaşanılan bu vahim durumun Orta Doğu Bölgesi'nde gerçekleşmiş olması, Avrupa'da bu gibi durumların yaşanmadığını göstermemektedir. Zira farklı bir başlıkta daha detaylı incelenecek olmakla birlikte gerçekleşen iki büyük savaşın ardından, tekrar bu acıların yaşanmaması adına insan haklarını öne çıkaran Avrupa'da da 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte Boşnaklara karşı katliam yapılmış ve on binlerce kadına tecavüz edilmiştir.¹⁷⁰

Doğal sürecinde de yeterince kaotik olan bu bölgede böylesine bir kaosu hâkim olması ve bu sürece bir de uluslararası aktörlerin dâhil olması, yüzlerce hatta binlerce insanın ölmesine, milyonlarca insanın göç etmek zorunda kalmasına neden olmuş ve Suriye'de yaşanan durum böylece daha derin bir hâl almıştır. Her alanda kronikleşen krizlerin yaşandığı Suriye'de en büyük zararı kadınlar ve çocuklar görmüştür. Ülkede bütün hukuk kuralları yerle bir olmasıyla insani değerler ayaklar altına alınmış, kadına yönelik ihlaller, işkence ve cinsel şiddetle birlikte tecavüz bir savaş silahı haline bürünmüştür. Sakatlanan, öldürülen, hapse atılan yahut mülteci durumuna düşen milyonlarca Suriyeli kadının durumu, toplumda onarılmayacak yaralar açılmasına neden olmuştur.

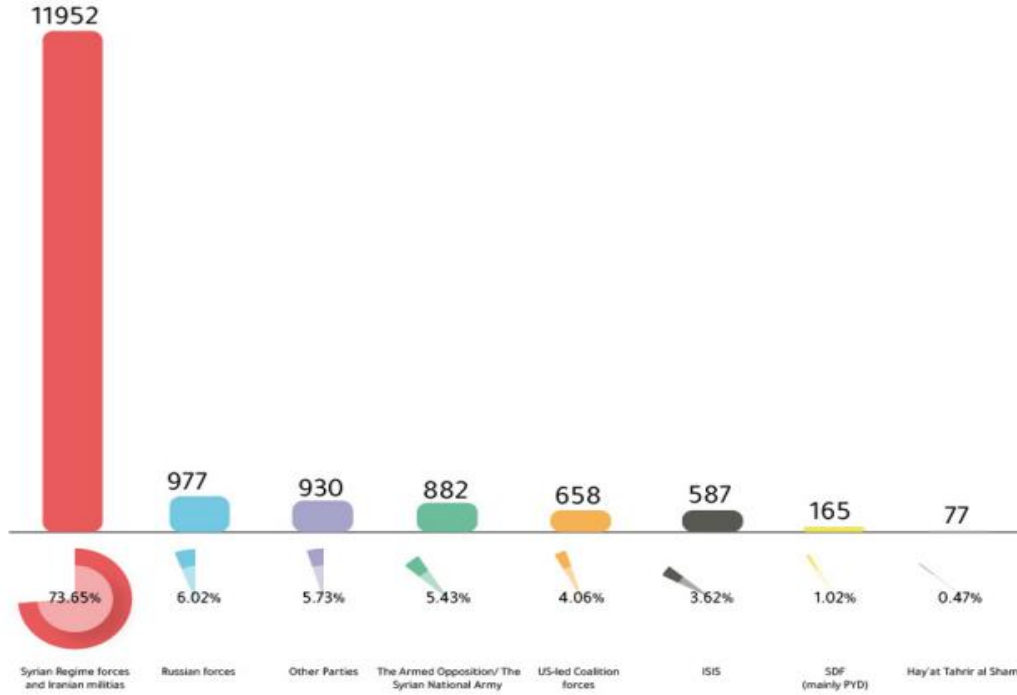
---

¹⁷⁰ Veysel Dinler ve Hazar Çoli, "Savaş Dönemi Cinsel Şiddete Psikolojik Yaklaşım", *6th International Conference on Gender Studies (Gender, Conflict, War and Peace)*, ed. Süheyla Üçışık Erbilin ve Ayşık Gürşimşek, Eastern Mediterranean University Press, Gazimağusa, (s.451-168), s.455.

Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR) 'nın 8 Mart 2022 tarihli raporunda Mart 2011-Mart 2022 tarihleri arasında en az 16.228 yetişkin kadın Suriye çatışmalarında, çatışma tarafları ve kontrol güçleri tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir. Tablo 5'e göre bu infazların yaklaşık olarak %74'ünden Suriye Hükümeti sorumludur. Yine aynı tablodan anlaşılacağı üzere, Suriye rejimi başta olmak üzere Rusya güçleri en yüksek kadın ölümlerinden sorumlu olmakla birlikte bu infazlar, kadınlar hedef alınarak kasıtlı bir şekilde işlenmiştir.

Tablo 5: Mart 2011-Mart 2022 Tarihleri Arasında Suriye'de Öldürülen Kadın Sayısı

Kaynak: The Syrian Network for Human Rights ,on International Women's Day: Multiple Violations Committed by Various Parties to the Conflict in Syria, <https://snhr.org/wp-content/uploads/2022/03/R220306E-1.pdf> .

Bahsi geçen ihlaller Suriye güvenlik güçleri, askerler ve yardımcı milisler olan Şebbihalar tarafından yapılırken, zaman içerisinde hükümet karşıtı silahlı gruplar tarafından da kadınlar aynı ihalelere maruz kalmışlardır. Bu kadın hakları ihlalleri, Suriye makamlarının ve uluslararası arenanın sessiz kalması ile pekiştirilmiş bir cezazırlık ortamında işlenmektedir.¹⁷¹ Kadınlar Suriye askerleri tarafından sınırsız bir süre ile gözaltında tutulmuş, avukatları ve aileleri ile erişimi engellenmiştir. Gözaltına alınan kadınlar, sağlık koşulları son derece kötü olan bir ortamda tutulmuş ve bununla birlikte psikolojik ve fiziksel işkence gibi kötü muameleler ile rutin olarak karşı

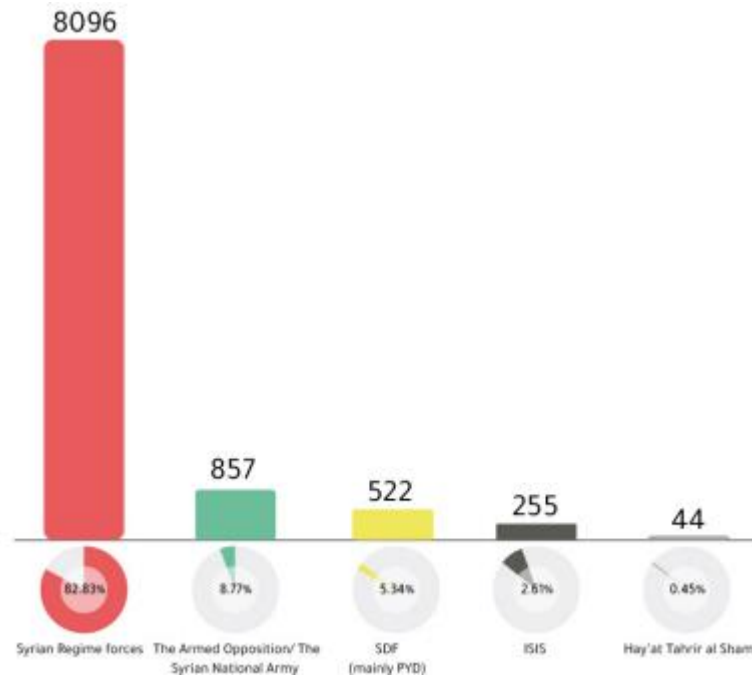
¹⁷¹ Syrian Network For Human Rights, "Grave and Persistent Violations of Women's Rights in the Context of the Conflict in Syria", Haziran 2013, <https://snhr.org/blog/2013/06/29/1171/>. (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

karşıya kalmışlardır. Suriyeli insan hakları aktivistleri tarafından yerel ve uluslararası kuralları ihlal eden kadın vakaları birçok kez rapor edilmiştir.¹⁷²

SNHR verilerine göre Mart 2011-Mart 2022 tarihleri arasında toplam 9.774 kadın, Suriye’de yaşanan çatışmalarda taraflar ve ortak güçler tarafından tutuklanmış veya zorla kaybedilmiştir. Tablo 6’da görüldüğü gibi gözaltına alma ve zorla kaybedilmeler, diğer gruplara nazaran %83 oranla Suriye rejimi sorumlu tutulmaktadır. Rejim, planlı bir şekilde, birçok nedenle kadınları gözaltına almış veya ortadan kaldırmıştır.

Tablo 6: Mart 2011’den Mart 2022’ye Kadar Suriye’de Keyfi Tutuklanan ve Zorla Kaybedilen Kadın Sayısı

Kaynak: The Syrian Network for Human Rights ,on International Women’s Day: Multiple Violations Committed by Various Parties to the Conflict in Syria.

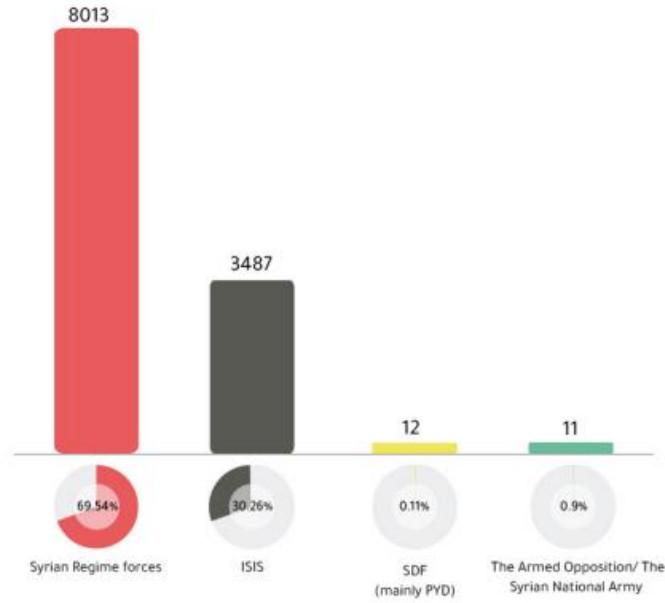
SNHR ekibinin raporunda kadınlara karşı uygulanan en az 11.523 cinsel şiddet vakasının olduğunu ve bu vakaların 3487’sinin IŞİD, 12’sinin Suriye Demokratik Güçleri, 8013’ünün Suriye rejimi ve 11’inin tüm silahlı muhalefet grupları tarafından gerçekleştirildiğini bildirmektedir.¹⁷³

¹⁷² Syrian Network For Human Rights, Haziran 2013.

¹⁷³ On International Women’s Day: Multiple Violations Committed by Various Parties to the Conflict in Syria, The Syrian Network for Human Rights, <https://snhr.org/wp-content/uploads/2022/03/R220306E-1.pdf> , s.8, (Erişim Tarihi:21 Ekim 2022).

Tablo 7’den görüldüğü üzere Suriye’de yaşanan cinsel şiddet vakalarının %70’inden fazlası Suriye Hükümeti ve IŞİD tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşanılan çatışmada taraflar cinsel şiddeti, bir stratejik savaş silahı ve Suriye toplumuna karşı işkence ve intikam aracı olarak kullanmışlardır. Ayrıca Suriye İç Savaşı’nda gerçekleşen tecavüz olayları soykırım veya etnik temizlik gayesinin ötesinde muhaliflerin birlikteliğini bozarak zarar vermek niyetiyle yapılmıştır. Söz konusu tecavüzlerin halkın önünde gerçekleştirilmesindeki amaç ise tecavüze maruz kalan kişinin aile bireyelerine, komşularına ve arkadaşlarına karşı yabancılaşması ve dışlanmasını sağlamaktır. Keza ataerkil toplumlarda, tecavüz mağduru olduğu bilinen kadınlar eşleri, çocukları yahut diğer aile bireyleri tarafından reddedilmektedirler.¹⁷⁴ Böylece tecavüz eylemini gerçekleştiren yapıların amaçladığı aile birliğinin bozulması ve toplumun yozlaşması durumu gerçekleşmiş olmaktadır.

Tablo 7: Mart 2011-Mart 2022 Tarihleri Arasında Suriye’de Kadınlara Uygulanan Cinsel Şiddet

Kaynak: The Syrian Network for Human Rights ,on International Women’s Day: Multiple Violations Committed by Various Parties to the Conflict in Syria.

Hükümet güçleri, uyguladıkları sistematik cinsel şiddet ile toplumu korkutarak terörize etmeyi ve bireylerin halk hareketlerine katılımını engellemeyi, ayrıca insanları göç etmeye zorlamayı amaçlamıştır. Suriye’de yaşanan cinsel vakalar

¹⁷⁴ Nilgün Eliküçük, “Bir Savaş Silahı Olarak Cinsel Şiddet: Suriye İç Savaşı ve Mülteci Kadın”, *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Ed: Doç. Dr. Fatma Taşdemir, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2016, s.377.

ile ilgi ilk rapor, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi Suriye Bağımsız Araştırma Komisyonu tarafından 2011 yılında yayınlanmıştır. Bu raporda yer alan bilgilere göre, hükümete karşı yapılan gösteriler esnasında kadınların zorla başörtüleri çıkarılmış, bunun yanı sıra bazı zamanlar da iç çamaşırlarını çıkarmaları için zorlanmışlardır. Bu durum halka açık olarak, kadınların eşleri, babaları ve çocuklarının gözleri önünde yaşanmıştır. Ayrıca tutuklama durumunda da kadınların cinsel tacize uğradıkları raporda belirtilmektedir.¹⁷⁵ Birleşmiş Milletlerin 2012 yılında yayınladığı ikinci raporda, Humus ilinin Karm-el Zeytun mahallesinde hükümet güçlerinin, kadınları sokak ortasında çıplak bir şekilde yürümeye zorladığı belirtilmektedir.¹⁷⁶ Keza bir başka tecavüz örneği Birleşmiş Milletler 2013 yılı raporuna yer almaktadır. Bu rapora göre, İdlib’te Hükümet güçleri tarafından yasal olmayan bir sorgulamanın ardından 14 yaşında bir kız çocuğuna tecavüz edilmiştir.¹⁷⁷ Bir diğer örnek Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı¹⁷⁸ tarafından hazırlanan raporda yer alan başka bir tecavüz vakası şu şekildedir: Tartus bölgesinde Aida adında 19 yaşında bir kız çocuğu farklı güvenlik şubelerinde ve gözaltı merkezlerinde 1 yıl kadar keyfi olarak gözaltında tutulmuş ve şiddet ve tecavüze maruz kalmıştır.¹⁷⁹ Ayrıca yine bu rapora göre, Suriye’nin 7 farklı kentinde tecavüz vakaları belgelendirilmiş ve bu tecavüzler hükümete karşı yapılan gösteriler sırasında, gözaltı merkezlerinde yahut güvenlik noktalarında gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁰

Hükümet tarafından uygulanan cinsel şiddetin yanı sıra ülkede bulunan devlet dışı silahlı yapılanmalarının da kontrol noktaları ve tutuklama esnasında gerçekleştirdikleri cinsel şiddet eylemleri bulunmaktadır. BM Uluslararası Bağımsız Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan “Rule of Terror: Living Under ISIS in Syria” adlı raporda IŞİD terör örgütünün Suriye’de yaşayan kadınların yaşam tarzlarına ettiği müdahaleler, Dyrizor kentinde yaşayan bir kadın diş doktorunun,

---

¹⁷⁵ Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (1. Rapor) , United Nations, 23 Kasım 2011, s.14.

¹⁷⁶ Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (2. Rapor) , United Nations, 16 Ağustos 2012, s.94.

¹⁷⁷ Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (3. Rapor) , *United Nations*, 5 Şubat 2013, s.80.

¹⁷⁸ Orijinal adı: Euro-Mediterranean Human Rights Network.

¹⁷⁹ Violence Against Women, Bleeding Wound in Syrian Conflict Euro-Mediterranean Human Rights Network, November 2013, <https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2015/03/Doc-report-VAW-Syria1.pdf> , s.14.

¹⁸⁰ “Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu”, *MAZLUMDER Kadın Çalışmaları Grubu*, Mayıs 2014, s.16.

erkekleri tedavi ediyor olmasından dolayı tutuklanarak ardından cinsel şiddet uygulanması ve Rakka kentinde yaşayan 8 kadının zina yaptığı gerekçesiyle öldürülmesi gibi cinsel şiddet vakalarına yer verilmektedir. Ayrıca rapordan edinilen bilgilere göre, IŞİD'in 2014 yılında Şengal'e düzenlediği saldırılar esnasında yüzlerce Ezidi kadın yine IŞİD tarafından kaçırılmıştır. Kaçırılan kadınlar arasından pek çoğu ilk olarak Şengal saldırısına katılan militanlara hediye olarak verilmiş, sonrasında Rakka'da bulunan bütün pazarlarda "savaş ganimeti" olarak satılmış ve evlere hapsedilerek cinsel köle olarak kullanılmıştır.¹⁸¹ CIA'nın kurucusu olan Bill Wiley, IŞİD tarafından, Ezidi kadınların köleleştirilerek tecavüz edilmesinin örgüte mensup militanların kendine özgü kararları olmadığını, örgütün baş yönetiminin özenle hazırlayıp yönettiği bir plan olduğunu belirtmiştir.¹⁸² Kadınların giyebileceği kıyafetler, sosyalleşebileceği insanlar, nerede ve ne şekilde çalışabilecekleri IŞİD tarafından düzenlenmekte ve kontrol altında tutulmaktadır. IŞİD'in düzenlemelerine göre, yetişkin kadınlar ve 10 yaşından büyük olan bütün kız çocukları, evden çıktıklarında tamamen örtünmek zorundadırlar. Halep'ten kaçan bir kadın, dışarıya çıktığı andan itibaren birçok farklı yerde kontrol noktası bulunduğunu ve buralarda kıyafetlerinin kontrol edildiğini dile getirerek, giymek zorunda olduğu kıyafetlerin içinde yürüdüğü yol çok zor görebildiğini ve bu nedenle birçok kez düştüğünü ayrıca nefes almanın çok güç olduğunu ve kendisini hapisanede gibi hissettiğini belirtmiştir.¹⁸³

IŞİD tarafından 2014 yılında kaçırılıp seks kölesi olarak defalarca satılan Ezidi kadınlardan biri olan Leyla Taloo¹⁸⁴ iki buçuk yıl esaret hayatını yaşadığını, kadınlara ve küçük kız çocuklarına dahi tecavüz edildiğini verdiği röportajlarda belirtmiştir. Ayrıca Taloo, kendilerini satın alan kişilerin, onları başka erkeklere

---

¹⁸¹ Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, Rule of Terror: Living under ISIS in Syria, *United Nations*, 14 Kasım 2014, s.9-10.

¹⁸² Mustafa Bag, "“Seks Kölesi” Yapılan Ezidi Kadın Leyla'nın Hikâyesi ve IŞİD Üyelerine Açılacak Soykırım Davaları", Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/05/21/seks-kolesi-yap-lan-ezidi-kad-n-leyla-n-n-hikayesi-ve-isis-uyelerine-ac-lacak-soyk-r-m-da> . (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).

¹⁸³ Rule of Terror: Living under ISIS in Syria, s.8.

¹⁸⁴ Leyla Taloo, Ezidi kadınlar adına mücadele ettiği için gerçek isminin kullanılmasını istemiştir. Bknz: Euronews, "“Seks Kölesi” Yapılan Ezidi Kadın Leyla'nın Hikâyesi ve IŞİD Üyelerine Açılacak Soykırım Davaları”.

satacağı zaman elbiseler giydirip makyaj yaptırdıklarını ve kendilerini satın almaya gelen birkaç erkeğin önünde adeta bir defiledeymiş gibi yürüttüklerini de eklemiştir.¹⁸⁵

Women's Media Center (WMC) Climate'in kurucu editörü ödüllü gazeteci Lauren Wolfe 2013 yılına ait bir yazısında, Michigan'da yaşayan ve mülteci kampları ile sağlık kuruluşlarında bulunan hemşerilerine yardım eden Suriyelilerle çevrili olduğu bir ortamda, yanında bulunan Psikolog Kanawati ile olan bir diyalogundan bahsetmiştir. Kanawati, Ürdün'deki bir mülteci bir aileyi ziyareti esnasında ailedeki üç kız kardeşten birinin, Suriye ordusu askerlerinden oluşan bir grubun Humus'ta bulunan evlerine gelerek babasını ve erkek kardeşlerini bağlayıp önlerinde üç kadına tecavüz ettiğini ve iddiaya göre sonrasında "özgürlük mü istiyorsun? Bu senin özgürlüğün" diyerek kadınların bacaklarını açıp ve vajinalarını sigara ile yaktığını ağlayarak anlattığını belirtmiştir.¹⁸⁶

İnsan Hakları Konseyi'nin 2018 yılı raporunda bir kadın 2011 yılında hükümet milislerinin, evlerine girip tüfek kabzasıyla kendisine vurarak tecavüz ettiğini anlatmıştır. Ayrıca yine aynı yıl Dara'da bir kadın, dört asker tarafından, eşi ve çocukları önünde tecavüze uğradığı raporda bildirilmektedir. Hükümet yanlısı milislerin yürüttükleri kara operasyonları ve baskınlarda çoğunlukla kadınlar ve küçük kız çocukları tecavüze uğramaktadırlar. 2012 yılının şubat ayında Hükümet güçleri Humus-Bab Amr'da birçok ev baskını gerçekleştirmiştir. Bu baskınlardan birisinde bir erkek, Hükümet yanlısı milislerin evlerini bastığını, akrabaları arasından beş kişiyi öldürdüğünü ve karısının toplu tecavüzünü zorla izlettirildiğini bildirmiştir.¹⁸⁷ Keza birçok kadın ve kız çocuğu iki ile altı farklı erkek tarafından toplu tecavüze maruz kalmıştır. Toplu tecavüz esnasında uygulanan şiddet nedeniyle kadınlar bilinçlerini kaybetmiş ve ağır kanama problemleri yaşamışlardır.¹⁸⁸

Gerçekleştirilen ev baskınları ve kara operasyonlarında kız çocuklarına ve kadınlara yönelik cinsel şiddet uygulamaları çoğu zaman tecavüz şeklinde

---

¹⁸⁵ Mustafa Bag, " "Seks Kölesi" Yapılan Ezidi Kadın Leyla'nın Hikâyesi ve IŞİD Üyelerine Açılacak Soykırım Davaları".

¹⁸⁶ Lauren Wolfe, "Syria Has a Massive Rape Crisis", Women's Media Center, 3 Nisan 2013, <https://womensmediacenter.com/women-under-siege/syria-has-a-massive-rape-crisis> . (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).

¹⁸⁷ "I lost my dignity: Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic", *Human Rights Council*, 26 February-23 March 2018, Agenda item:4, s.7.

¹⁸⁸ "I lost my dignity: Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic", *Human Rights Council*, s.10.

uygulanırken, bazı durumlarda kadınlar, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bir başka yüzü olan işkence ve insanlık dışı aşağılayıcı muamelelerle karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin, bir kadın Humus kentinde sokak ortasında tankların önünde silah zoruyla çıplak bir şekilde yürümeye zorlanmıştır. Ayrıca 16 yaşında bir kız çocuğu, iki kadının tecavüz edildikten sonra tankların önünde birkaç saat yürütüldüğüne şahitlik ettiğini beyan etmiştir.¹⁸⁹

Suriye’de savaşı tüm kesimlerce işkence yöntemlerinin kullandığı, kitlesel tecavüze karıştığı ve savaş sırasında alınan sivillerin çatışmalarda canlı kalkan olarak kullanıldığı ve böylece tüm yönüyle savaş suçlarının işlendiği, BM ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından rapor edilmiştir. Fakat bir o kadar da raporlanamayan cinsel şiddet vakaları bulunmaktadır. Tecavüz ve cinsel işkenceye uğrayan kadınlar toplumdan dışlanmaktan korktukları için susmayı tercih etmektedirler. Aynı zamanda Suriye toplumunda tecavüze uğrayan kadınlar, eşleri veya aile bireyleri tarafından “onurlarının zedelendiği” düşüncesi ile öldürülebilmektedirler. Bunun gibi nedenler kadınların yaşadıkları bu hak ihlallerine sessiz kalmalarına neden olmaktadır. Tüm bu anlatılan bilgiler ışığında, Suriye iç savaşı sırasında yaşanan cinsel şiddet eylemleri ile savaş ve çatışmalarda kadının metalaştırılarak, türlü cinsel şiddet eylemlerine maruz bırakıldığı ve bunun bir savaş stratejisi olarak planlı ve bilinçli bir şekilde uygulandığı gerek raporlarla gerekse yapılan röportajlardan alınan bilgilerle açıkça ortaya konulmaktadır.

2.4. Balkanlar’da Yaşanan Kadın Hakları İhlalleri: Bosna-Hersek Örneği

2.4.1. Bosna Savaşı ve Nedenleri

Bosna-Hersek 1463’te Osmanlı hâkimiyetine girerek 500 yıl süreyle Osmanlıda varlığını sürdürmüş, 1878’de ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiş ve sonrasında Yugoslavya topraklarının bir parçası haline gelerek bölgedeki altı özerk Cumhuriyetten birisi olmuştur.¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ “I lost my dignity: Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic”, *Human Rights Council*, s.7.

¹⁹⁰ “Bosna-Hersek Ülke Profili”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-bosna-hersek/>. (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).

Josip Broz Tito 1945'te Yugoslavya yönetiminin başına geçmiştir. 1946 yılında Anayasanın kabul edilmesi ile Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek, Slovenya ve Sırbistan'dan oluşan Yugoslavya kurulmuştur.¹⁹¹ 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın aynı anda bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte Yugoslavya parçalanma sürecine girmiştir. Ardından aynı yıl Makedonya bağımsızlığını ilan etmiş ve bu süreci Bosna-Hersek takip etmiştir.¹⁹²

Harita 2: Eski Yugoslavya Haritası

Kaynak: Geographic Guide, <http://www.geographicguide.com/europe-maps/yugoslavia.htm> . (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).

Yugoslavya birçok farklı etnik kökene ev sahipliği yapmıştır. Yapılanma biçiminden dolayı içerisinde farklı Federal Cumhuriyetler barındıran Yugoslavya topraklarında çoğunlukla Sırp milliyetçiliği hâkimdir. Bununla birlikte Hırvat, Müslüman ve Sırlar gibi farklı etnik grupların birlikte yaşadığı Bosna-Hersek topraklarında, Eski Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun ölümünün ardından 1980'li yıllarda bu üç etnik grup arasında milliyetçi ayrışmalar başlamıştır. Bu ayrışmalar, Yugoslavya'nın 1990'da çok partili rejimi benimsemesiyle siyasi boyuta taşınmıştır. 1991 yılının Ekim ayında Bosna-Hersek meclisinin bağımsızlığa dair karar almasıyla,

¹⁹¹Hakan Sezgin Erkan, "Savaş ve Çatışmalarda Kadın: Bosna Örneği", Ed: Onur Yamaner, *Savaş Söylemlerinde Kadın İmgesi*, Yeni İnsan Yayınevi, 2017, s.98-99.

¹⁹²"Balkan Raporu: Bölünme ve Birleşme Sarmalında Bir Coğrafya" İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), Şubat 2020, s.7.

Sırp milletvekilleri aksi yönde oy kullanmış ve meclisi terk etmişler ve bunun üzerine Bosna-Hersek Sırp Halk Meclisi adıyla yeni bir meclis oluşturmuşlardır. 1992 yılında bu meclis Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne bağlı olarak Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bosna'da yaşayan Hırvatlar ise bunun üzerine Hersek-Bosna Hırvat Topluluğu adıyla örgütlenmiş ve Hırvatların yaşadığı bölgelerin Hırvatistan ile birleştirilmesi için çaba göstermişlerdir.¹⁹³ Tüm bu gelişmelerin ardından Bosna-Hersek parlamentosunun bağımsızlık referandumu kararı sonucunda, %90 oy oranla Bosna-Hersek parlamentosu 1992 yılında resmen bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu kararın ardından Sırp, “Büyük Sırbistan” hayalini gerçekleştirebilmek için Bosna topraklarına girerek; Hırvat, Bosnalı Sırp ve Müslüman olan Boşnaklar arasında üç buçuk yıl süren, 100.000'den fazla insanın öldüğü, başta Müslümanlara karşı olmak üzere ağır insan hakları ihlallerinin işlendiği ve insanlık tarihine büyük bir yara açan Bosna Savaşı'nı başlatmışlardır.¹⁹⁴ Referandum süreci ve bağımsızlık dönemi, zaten var olan çatışmaları daha ileri bir boyuta taşımıştır. Sırp silahlı kuvvetleri çatışmaların daha fazla körüklenmesine neden olmuştur. Sırp farklı bölgeye saldırılar gerçekleştirmiş, katliamlar yapmış ve esir kampları oluşturmuştur.

Bosna Savaşı'nın en önemli özelliği farklılıkları yok etmeyi hedefleyen etnik-ırkçı bir politika izlenilmiş ve bu politikanın birçok farklı türünün yoğun bir biçimde uygulanmış olmasıdır. Bu minvalde sivillere yönelik, başta kadınlar olmak üzere cinsel şiddet uygulanmış ve böylece psikolojik ve sosyolojik olarak büyük yıkımlar oluşturacak bu etnik temizlik yöntemi bir savaş politikası olarak uygulanmıştır.¹⁹⁵ Sırp askerler, bölgede bulunan birçok kasaba ve köyü çok kısa bir sürede ele geçirmişlerdir. Sırp polisler, paramiliter örgütler ve hatta Sırp köylüler bile işgallere katılarak, savaş suçları işlemişlerdir. Boşnaklara ait evler yağmalanarak yakılmış, siviller kuşatılarak dövülmüş ve katledilmiştir.

Bosna'da yürütülen saldırılarda, etnik ve dini açıdan ayrılmış bir homojen toplum oluşturmak şeklindeki ötekileştirme politikasında hedefe ulaşıldığı, harita 3'ten de anlaşıldığı üzere Hırvat, Boşnak ve Sırp'ların birbirlerinden ayrıldığı ve saf etnik

---

¹⁹³ Mehmet Uğur Ekinci, “Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), s.16-17.

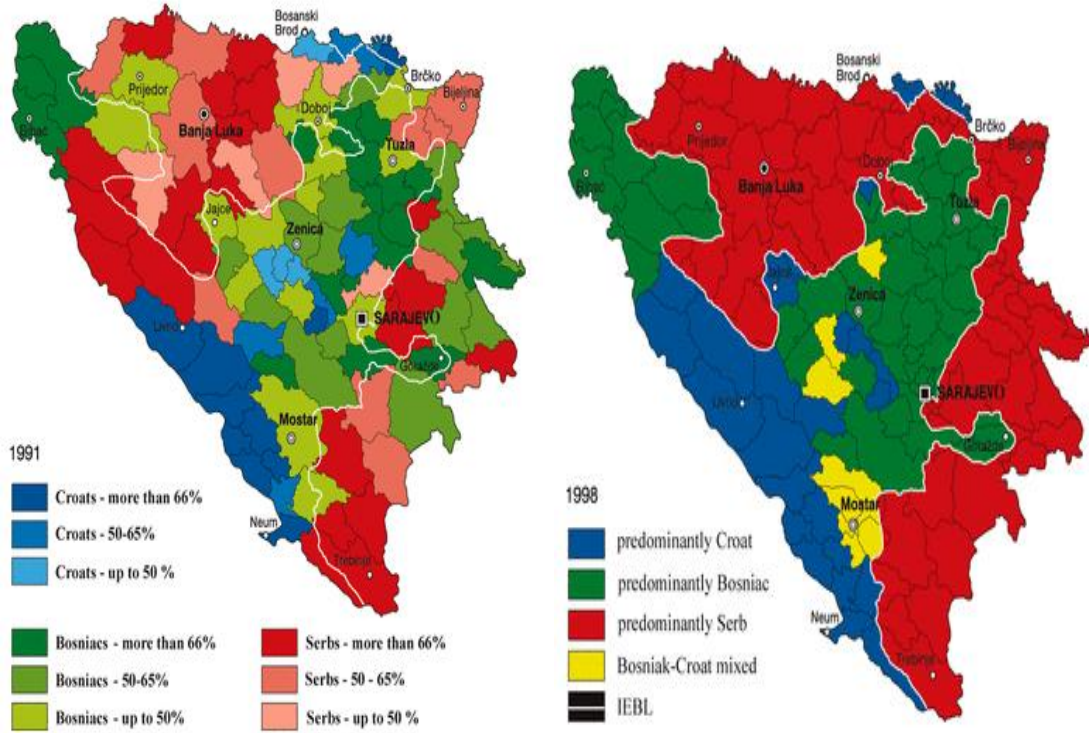
¹⁹⁴ Ekinci, s.17. “Balkan Raporu: Bölünme ve Birleşme Sarmalında Bir Coğrafya”, s.7.

¹⁹⁵ Bülent Diken ve Carsten Laustsen, “Becoming Abject: Rape as a Weapon of War”, *Body & Society*, Vol:11, No:1, 2005, (s.111-128), s.112.

bölgelerin oluştuğu görülmektedir.¹⁹⁶ Sırlar, Yugoslav ordusunun da desteğiyle cephede üstünlük sağlamış ve az veya çok fark etmeksizin Sırların yaşadıkları bölgeleri ele geçirmişlerdir. 1992 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Bosna'nın yaklaşık %60'ı Sırların himayesine geçmiştir.¹⁹⁷

Harita 3: Bosna-Hersek'te Savaştan Önce ve Savaştan Sonra Etnik Dağılım

Kaynak: Finleybosnia, Bosnia and Herzegovina, <http://finleybosnia.weebly.com/population-and-settlement.html> .

(Erişim Tarihi: 13 Kasım 2022).

2.4.2. Bosna Savaşı'nda Kadına Yönelik Cinsel Şiddet

Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte çıkan savaş sonucunda 1995 yılına kadar binlerce Müslüman Boşnak kadın, Sırp ordusu tarafından oluşturulan tecavüz kamplarında türlü cinsel işkence şekline ve tecavüze maruz kalmıştır. Gerçekleştirilen etnik temizlik ve tecavüz eylemlerini, eylemin yaşandığı yere ve amacına göre kategorize edilebilmektedir. Bu sınıflandırmanın birinci örneği kadınların, kendi yaşadıkları evlerde veya sokaklarda icra edilen tecavüz türüdür. Kadınlara kendi evleri ve sokaklarında tecavüz edilmesi ile korkutma ve boyun

¹⁹⁶ Martin Shaw, "New wars of the city: "urbicide" and "genocide", Ed: Stephen Graham, Cities Under Siege: New Military Urbanism. London: Verso Books, (s.141-154), s.151.

¹⁹⁷ Berdal Aral, "Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu*, 2017, (s.175-197), s.177.

eğdirmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu şekilde gerçekleştirilen tecavüzler nedeniyle kadınlar yaşadıkları travma ile utanç duygusundan dolayı evlerinden ve yaşadıkları bölgeden kaçmak istemelerine neden olmaktadır.¹⁹⁸ İkinci örnek ise toplama (tecavüz) kamplarında yaşanan sistematik tecavüzdür. Son olarak üçüncü tecavüz örneği ise belirli bir mekânda tutulan kadınların askeri genelevlerde çalışmaya zorlanmalarıdır.¹⁹⁹ Savaş zamanı, kadınların belli bir bölgede alıkonularak sistematik tecavüz eyleminin fuhuş sektörü ile eş zamanlı yürütülen ve kadınlara “seks köleliği” yaptırılan genelevler kurulmuştur.²⁰⁰ Bosna-Hersek’te uygulanan seks köleliği politikası, askeri bir grupta bulunan erkeklerin bölgede yaşayan kadınlara dair uygulanan tecavüzlerin merkezi bölgelerde sistematik bir şekilde uygulanmasıyla gerçekleşen bir durumdur. Dolayısıyla askerlere hizmet edilmesi için kurulan mekânlarda tecavüzün planlı ve sistematik olarak gerçekleştirilebilmesi için esir alınan kadınlar, birçok erkeğin art arda tecavüzüne uğramışlardır.²⁰¹ Kadınlara Karşı Ayrımcılık Komitesi’nin (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) 1994 tarihli Bosna-Hersek özel raporunda, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu kadınlara etnik temizlik ve soykırım gayesiyle kitlesel ve sistematik tecavüzün uygulandığı, kadınların büyük sürgünlerin mağduru olduğu ve işgal altındaki bölgelerde kurulan kamplarda alıkonulduğu ve bu kamplarda fuhuş, büyük çaplı tecavüzler ve diğer hak ihlallerine maruz kaldıkları, söz konusu ihlallerin büyük oranda yaşandığı kamp, otel ve restaurant örneklerinin mevcut olduğu, bununla birlikte bazı durumlarda kadınlara tecavüz edildikten sonra öldürüldüğü veya intihar ettiği ya da ortadan kaybolduğu belirtilmektedir.²⁰²

Ağustos 1992’de, Sırp güçlerinin denetimi altında olan ve 94 tanesi Bosna’da bulunan toplam 105 tane toplama kampı, ayrıca alıkonulan kadınlara sistematik olarak tecavüz edilen 17 tane genelev bulunmaktadır.²⁰³ Vilina Vlas Oteli, Galeb Oteli, Petkoviç Köyü, Vestfalia Restorantı, Mrakoviça Tepesi, Tuzla’da bulunan Lomnica,

---

¹⁹⁸ Elvan Isikozlu ve Ananda S. Millard , “Brief 43: Towards a Typology of Wartime Rape”, *Bonn International Center for Conversion*, 2010, s.31.

¹⁹⁹ Özgenur Çaputlu, “A Feminist Analysis: Sexual Violence in the Bosnian War (1992-1995)”, *Balkanistic Forum*, Vol:2, 2021, (s.254-267), s.13-14.

²⁰⁰ Elvan Isikozlu ve Ananda S. Millard, s.31.

²⁰¹ Elvan Isikozlu ve Ananda S. Millard, s.47.

²⁰² “Special Report: Concluding Comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Bosnia and Herzegovina”, *Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, No: 38 (A/49/38), February 1994, s.1.

²⁰³ Züleyha Özbaş, “Cinsel Silah ve “Grbavica””, *Marmara İletişim Dergisi*, Cilt:13, Sayı:13, 2008, (s.171-185), s.176.

Jasenica Sanski bölgesinde bulunan Kamen-Gard, Trnopolje, Biyelyina'da bulunan ortaokul bu kamplardan sadece birkaçıdır. Ayrıca görüldüğü üzere söz konusu kamplar otel, restaurant, fabrika, okul gibi alanlara kurulmuştur.²⁰⁴ Bu savaşta yitirilen yüzbinlerce hayatın yanında, savaşın bıraktığı en büyük etki işlenen cinsel suçlardır. Bosna Savaşı'nda tecavüz, sistematik olarak işlenen bir soykırım aracı haline getirilmiştir. Bu tecavüzler daha çok etnik kökene bağlı sebeplere dayanmaktadır. Sırlar "Bosna'ya Sırp tohumları ekme" şeklindeki etnik milliyetçi ideolojik güdülerle tecavüz eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Toplama kamplarında tecavüz edilen kadınların doğurmasına dair bir tutum sergilenmiştir. Bu minvalde tecavüz edilen kadınlar arasından hamile kalanlar Sırp askerlerince zorla hapsedilerek bebeklerini düşürmeleri engellenmiş böylece doğacak çocukların Sırp etnik kimliği ile dünyaya gelmesi ve bu şekilde etnik temizliğin gerçekleşmesi hedeflenmiştir.²⁰⁵ Sırp askerlerinin uyguladıkları tecavüzlerin yanı sıra askerlerin baskısı ile aile bireyleri birbirlerine tecavüz ettirilmiş veya aile üyeleri, içlerinden birisine edilen tecavüzleri izlemeye zorlanmışlardır. Bunun yanı sıra Sırp askerler arasından tecavüz etmeyi reddedenler aşağılanarak hadım edilmiş hatta bazı durumlarda öldürülmüşlerdir.²⁰⁶

Çatışmalar sürecinde tecavüze uğrayan kadın sayısı, cinsel şiddet ve tecavüze maruz kalan kadınların hepsinin yaşadığı durumu açıklayamaması veya açıklamak istememesinden dolayı tahmini olarak değerlendirilebilmektedir. Kadınların yaşadıkları cinsel işkenceleri açıklayamamalarının sebebi ataerkil zihniyetin hâkim olduğu bir toplum ve bu toplumda kadınların farklı biçimde gruplandırılmasıdır. Skjelsbaek, Bosna'da tecavüze maruz kalan kadınları ikiye ayırmıştır: Etnik kimliği nedeniyle cinsel işkenceye uğrayanlar "hayatta kalmayı başarabilenler" olarak adlandırılırken, sadece kadın olduğu için cinsel işkenceye maruz kalanlar ise "kurban" şeklinde adlandırılmışlardır. "Hayatta kalmayı başarabilenler" aileleri tarafından destek görürken, "kurban" olanlar suçluluk ve utanç duygusu ile yaşamaya çalışmakta ve yaşadıklarını ailelerinden gizlemektedirler.²⁰⁷ Bu bağlamda Bosna Savaşı'nda

---

²⁰⁴Elena Doni ve Chiara Valentini, *Etnik Tecavüz: Bosnalı Kadınların Dramı*, Çev: Sevcan Tutan, Real Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.38.

²⁰⁵K. Grimm, M. Bastick ve R. Kunz, s.118.

²⁰⁶Bülent Diken ve Carsten Laustsen, s.113.

²⁰⁷Inger Skjelsbaek, "Victim and Survivor: Narrated Social Identities of Women Who Experienced Rape During the War in Bosnia-Herzegovina", *Feminism & Psychology*, Volume:16, Issue:4, (s.373-403), s.386.

kurulan toplama kampları ve genelevlerde, kimi kaynaklara göre en az 20 bin, kimi kaynaklara göre ise 50 bin kadına tecavüz ve cinsel işkence uygulanmıştır.²⁰⁸

Bosna'da gerçekleştirilen etnik temizlik, çatışma ve savaşlarda işlenen cinsel suçlar neticesinde kadınların bu sefer de bir ideoloji uğruna basitçe bir hedef olarak görülmelerine en iyi örnektir. Üç yıl boyunca devam eden bu acı süreçte herhangi bir müdahalede bulunulmamış, Sırp lar uluslararası arenada oluşan bu güç boşluğundan faydalanarak katliam ve tecavüz kamplarındaki eylemlerini sistematik olarak sürdürme imkânına sahip olmuşlardır. Buraya kadar verilen genel bilgiler ışığında, mağdur kadınlarla yapılan röportajlar ile Bosna'da tecavüz mağduru kadınların hikâyelerine değinmek, yaşanan durumun vahametini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Sırp lar, Foça şehrini kuşattıktan sonra A.S. adlı bir kadını, Radomir Kovaç adında Sırp bir işgalci, A.S.'yi apartman dairesine kapatarak seks kölesi olarak kullanmış ve ardından ev arkadaşı olan Jasog Kostic'e hediye etmiştir. Bir süre sonra ise A.S. 500 Alman markı ve bir kamyon deterjan karşılığında başka birine satılmıştır.²⁰⁹ Aynı şekilde Foça'da yapılan etnik temizlik esnasında, Foça'ya soruşturma bahanesiyle gözaltında tutulan esirlerin arasından kadın ve kız çocuklarına Sırp askerleri tarafından tecavüz edilmiştir. 10 farklı Sırp askerinin uyguladığı cinsel şiddet ve tecavüz nedeniyle 24 yaşında genç bir kadın yaşadığı travmadan dolayı bilincini kaybetmiştir. Keza 15 yaşındaki bir kız çocuğu da 3 farklı Sırp askeri tarafından tecavüze uğramıştır.²¹⁰

Sırp lar katliam sırasında gıda sevkiyatlarının ve tıbbi malzemelerin bölgeye sevkiyatını engellemişlerdir. Bölgede dükkân, su ve elektrik bulunmamaktadır. Temel ihtiyaçlar giderek kıt duruma gelmiştir. Bu nedenle insanlar 1992 yılının sonlarına doğru hastalık ve açlık nedeniyle ölmeye başlamışlardır. Sırp askerler yemek karşılığında kadınlara cinsel birliktelik teklif etmişlerdir. Birçok kadın bir parça ekmek karşılığında çocuklarının gözleri önünde askerlerle ilişkiye girmek zorunda kalmışlardır.²¹¹

---

²⁰⁸ Berdal Aral, s.s.177.

²⁰⁹ "Bosnalı Kadın Tecavüzünü Anlattı", *Ntvmsnbc*, 2010, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/2190.asp>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

²¹⁰ Peter Mitford Burges, "Prva Sesija: Istrage", *Približavanje MKSJ-a Localnim Zajednicama u Bosni i Hercegovini Transkript Konferencije-Foča*, 9 Ekim 2004, s.6.

²¹¹ Ali Dikici, "An International Betrayal During the War in Bosnia: The Srebrenica Genocide," *Turkish Review of Balkan Studies*, No:12, 2007, s.9.

Tanıklardan edinilen bilgiler ve yaşanan olaylar sadece tecavüzün hedeflenmediğini, plânlı ve politik biçimde alınan emirler doğrultusunda kadınların hamile bırakılmalarına dair çaba sarf edildiğini, bu durumun kadınlara tecavüz esnasında açık bir şekilde beyan edildiğini, ayrıca söz konusu kadınların düşük ve kürtaj süreleri geçene kadar gözaltında tutulduğunu göstermektedir. Ayrıca tecavüz mağduru kadınlara failerin, “bundan sonra hayatınızın sonuna kadar Sırp kökenli bir çocuğunuz olacak” dediklerine dair kanıtlar bulunmaktadır. 17 yaşında olan Marianna, toplama kampında Sırp lar tarafından günde yaklaşık 10 defa tecavüze uğramıştır. Bu tecavüzler esnasında Sırp askerler tarafından kendisine defalarca artık bir Sırp bebeğinin olacağı söylenilmiştir. Ayrıca 15 yaşındaki bir kız çocuğuna Çetnik²¹² paramiliterler tarafından tecavüz edilmiş ve yine tecavüz eylemi gerçekleştirilirken çocuğun kendisine, Müslümandansa Çetnik bebek doğurmanın daha iyi olduğu söylenilmiştir.²¹³

Zorla hamile bırakma politikasının, Bosnalı kadınlar arasındaki en temsili örneklerden biri de tecavüz mağduru Sofia’dır. 30 yaşında ve Müslüman bir Boşnak olan Sofia, Sırp askerleri tarafından 6 ay bir kampta esir tutularak 900 kere tecavüze uğramıştır. Serbest bırakıldığı halde, bir Sırp kökenli bebeğe hamile kaldığı için ailesinden gizli bir şekilde yaşamına devam etmiştir.²¹⁴

Çatışmanın etnik boyutunun ön planda olduğu bir başka örnek 44 yaşındaki tecavüz mağduru Danira’dır. Bulunduğu bölgeye gerçekleştirilen saldırıdan sonra köyündeki diğer insanlarla birlikte ormanda bulunan bir sığınakta 7 gün geçiren Danira, Sırp askerlerin onları bularak kışlalara götürdüklerini ve orada tecavüze uğradıklarını belirtmiştir. Ayrıca kendisinden, eşi ve abisi hakkında silahları olup olmadığına dair bilgiler de istenilmiştir. Bununla birlikte kendisinin 100 kereden fazla tecavüze uğramış olduğunu ve bu tecavüzlerin kendisiyle birlikte diğer kadınlara karşı da her gün farklı erkekler tarafından, gruplar halinde gelerek gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir.²¹⁵

---

²¹² 1900’lü yılların başlarında kurulan ve bütün Sırp ları bir araya getirerek “Büyük Sırbistan” hedefine ulaşmayı amaç edinen, radikal milliyetçi ve monarşist Sırp gerillalar. Bknz: <https://bosnakhaber.com/cetnikler-kimdir-bir-kanli-tarihce/>. (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

²¹³ Siobhan K. Fisher, “Occupation of the Womb: Forced Impregnation as Genocide”, *Duke Law Journal*, Vol: 46, No:1, 1996, (s.91-133), s.113.

²¹⁴ Adriana Kovalovska, “Rape of Muslim Women in Wartime Bosnia”, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Vol:3, 1997, (s.931-945), s.931.

²¹⁵ Inger Skjelsbaek, s.382.

1992 yılında Bosna'nın Kuzeydoğusunda bulunan Bijeljina şehri Sırp askerler tarafından ele geçirilmiş ve bu bölgede de etnik temizlik politikasını gerçekleştirmek amacıyla Müslümanları öldürülmüş, türlü işkenceler edilmiştir. Bu bölgede yaşayanlardan biri olan 19 yaşındaki Jasmina'nın ailesi, Sırp askerler tarafından şiddet görmüş ve kaçırılmıştır. Kendisi de Sırp askerler tarafından işkence görmüş ve tecavüze uğramıştır. Jasmina kendisiyle birlikte 10 kadın, bazen evinde çocuklarının gözler önünde bazen de cepheye götürülerek farklı askerler tarafından tecavüze uğramışlardır. Jasmina fiziksel olarak oldukça kötü olmasına rağmen Sırp askerler tarafından her gün tecavüze uğramıştır. Sırp askerlerden kurtularak Bosna'nın Tuzla bölgesine geldiğinde ise 6 aylık hamile olduğunu öğrenen Jasmina, hayatının tehlikeye gireceğini bilmesine rağmen ilaçlı kürtaaj olmuştur.²¹⁶

İngiltere merkezli *Remembering Srebrenica* (Srebrenica'yı Hatırlamak) adlı kurumun "Sexual Violence in Bosnia" adlı yazısında, 18 yaşında olan bir Boşnak gencin Pale'de bulunan bir tecavüz kampında Sırp askerler tarafından birçok kez tecavüze uğrayarak hamile kaldığını, ayrıca esir tutulduğu süre zarfında haftalarca sigara izmaritleri ile yakıldığı, ustura ile kesildiği ve uzun süre hakarete maruz kalarak aşağılandığı belirtilmektedir.²¹⁷

Tecavüze uğrayan kadınların ifadelerine göre kadınlar, cinsel şiddet görmelerinin dışında sözlü taciz, hakaret ve işkencelere de maruz kalmışlardır. Savaş mağduru bir kadın, şiddet görmekten vücudunun parçalanacağını hissettiğini, vücudunda vurulmayan tek bir yer kalmadığını ve her bir asker bazen 2 bazen ise 3 kere üst üste tecavüz ettiğini belirtmiştir.²¹⁸

Bosna Savaşı örneğinde, kadın bedeninin, erkeğin her türlü işkencesine açık bir nesne olarak görüldüğü apaçık ortada olan bir durumdur. Mağdur kadınların ifadelerinden de görüldüğü üzere Bosna Savaşı'nda birçok çatışma bölgesinde oluşturulan toplama kampları, bu kampların yönetim ve işleyişini elinde bulunduran Sırp birlikler tarafından birer "cinsel şiddet kampları" haline getirilmiştir. Kurulan toplama kampları ile Sırp askerler, daha kısa bir zaman zarfında daha fazla sayıda

---

²¹⁶ Rachel Clarke, "Sex Slave: "Every Day we were Raped"", <https://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/07/22/sarajevo.rape/index.html> . (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

²¹⁷ "Sexual Violence in Bosnia", Remembering Srebrenica, <https://srebrenica.org.uk/what-happened/sexual-violence-bosnia> , (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).

²¹⁸ Peter Mitford Burges, s.112.

kadına sistematik olarak tecavüz etmiş ve bu kamplar türlü cinsel şiddet eylemleri ve işkencelerin uygulandığı mekânlar haline gelmiştir. Toplama kamplarında uygulanan cinsel şiddetin, sayıca hayli fazla kadın üzerinde plânlı ve sistematik olarak uygulanmış olması, Bosna Savaşı'ndaki tecavüz eylemlerinin olabilecek en fazla sayıda kadın üzerinde politik ve sistematik olarak düzenlenen bir pratik olduğunu göstermektedir.²¹⁹

2.5. Göç ve Kadın

Savaşın getirdiği yıkımlardan bir diğeri birçok insanın doğup büyüdüğü topraklardan göç etmek zorunda kalmalarıdır. Göç etme zorunluluğu cinsiyet fark etmeksizin bütün insanlar için yıpratıcı bir süreç olmakla birlikte kadınların kaçış nedenleri ve kaçtıktan sonraki yaşanan süreçte karşı karşıya kaldığı tehlikeler, diğer göçmenlerin karşılaştıkları sorunlardan daha farklı bir yol izlemektedir.

BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından yayımlanan bir raporda toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilen zulüm pratikleri beş kategoride incelenmiştir:²²⁰

Kaçıştan önce çatışma esnasında:

- Toplu tecavüz ve hamilelik
- Kadınların cinsel anlamda işkence görmesi
- İktidardaki şahıslar tarafından tacize uğramak
- Çatışmadaki tarafların silahlı üyeleri tarafından kaçırılma durumu
- Askerlerin cinsel şiddet uygulaması

Kaçış esnasında:

- Köle ticareti ve insan tacirliği yapanlar tarafından yakalanmak
- Sınır muhafızlığı ve haydutların uyguladığı cinsel taciz

Sığınılan ülkede:

- Aile içinde yaşanan şiddet durumu
- Hayatta kalabilmek adına fuhuşa zorlanmak
- Otorite sahibi bireyler tarafından uygulanan cinsel saldırılar

---

²¹⁹ Özgenur Çaputlu, “Bosna Savaşı’nda Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddet: Bosna Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2020), s.51.

²²⁰ “Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu”, s.15.

- Sığınılan ülkede yasal statü sürecini veya yardım almak ve kaynaklara erişmeyi beklerken yaşanan cinsel taciz
- Ailelerinden ayrı kalan kız çocuklarının, bakıcı aile tarafından uygulanan cinsel taciz

Geri dönüş esnasında:

- İktidardaki kişiler tarafından uygulanan cinsel taciz
- Kadınlara karşı zarar veren geleneksel pratiklerin tekrar başlatılması
- Sınır muhafızlığı ve haydutların uyguladığı cinsel taciz

Yeniden uyum sürecinde:

- Kadınların, karar alma süreçlerine dâhil edilmemesi
- Yasal tüzüğü düzene koymak için cinsel zorbalık uygulanması
- Kadınların kaynaklara erişiminin engellenmesi
- Geri dönenleri cezalandırmak için cinsel taciz uygulanması

Raporda bahsedilen pratiklerden görüldüğü üzere, savaşların bir sonucu olarak göç etmek zorunda kalan kadınlar, göç etmenin her aşamasında şiddete ve cinsel tacize uğramakta, baskılara maruz kalmakta ve kaçırılma gibi durumlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Var olan toplumsal düzenin oluşturduğu toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin uygulanmaya çalışılması nedeniyle cinsiyetler arasında oluşan eşitsizlik durumu devam etmekte ve yeniden üretilmektedir. Dünyada sayıları 20 milyonu bulan mülteci hareketliliğinin ortalama %80'ini kadınlar ve çocuklar oluşturmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan şiddeti doğrudan doğruya yaşamakta ve çeşitli zulüm pratikleri ile karşılaşmaktadırlar.²²¹

Kadınlar özellikle, çocuklarını korumak, tecavüzden ve cinsel şiddetten kaçmak için ülkelerinden göç etmektedirler. Yaşanan savaş ve çatışmalarda kadınlar; halkın onurunu zedelemek, aşağılamak veya o toplumun etnik kökenini yok etmek ve böylece kadın bedeni üzerinden galibiyet ispatlamak veya kadın bedeninin milliyetçi politik unsurlar doğrultusunda kullanmak gibi inanışlarla tecavüze uğramaktadırlar.

---

²²¹ Rana Dayıoğlu Oyman, "Mültecilik Döngüsü İçinde 'Kadın' Olma: Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler", *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*, Ed.Derya Şaşman Kaylı & Fatih Şahin, Ankara, Nika Yayınevi, 2016, s.107.

Ayrıca kadınlar işkence, etnik ve siyasi problemler, ırk, mezhep ve cinsiyet ayrımcılığı gibi problemlerle de karşılaşmakta ve bu gibi durumlardan dolayı yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda kalabilmektedirler. Fakat ne yazık ki göç ve yerinden edilme gibi durumlarda da kadın bedeni araçsallaştırılarak yine şiddetin bir parçası haline getirilmektedir.

BMMYK'nın son yıllara ait raporları, kadın sığınmacı oranlarının erkek sığınmacıların yaklaşık olarak iki katı kadar olduğunu belirtmektedir.²²² Fakat sığınak veya kamplardaki kötü ve yetersiz yaşam şartları ile sınırlardaki cinsiyetçi davranışlar, kadınlar için hayatı savaş mahallindeki zulüm ve mahrumiyetten farksız bir duruma getirmektedir. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme 'ye göre taraf devletler, sığınmacıları her türlü istismar ve işkence yöntemlerinden yasal yollarla korumalı, şiddet ve ayrımcılık uygulayan kişiyi yargılayarak cezalandırmalı ve sığınmacıyı, şiddet gördüğü ülkeye geri göndermemelidir.²²³ Fakat birçok ülke gerçekleştirdikleri uygulamalar ile bu antlaşmayı ihlal etmektedirler. Bilhassa, cinsiyet ayrımı konusunu ekleyen Sözleşme 'ye, cinsiyetçi uygulamalar konusunda birçok devlet uymamaktadır. Örnek olarak Burundili kadınlar, Tanzanya'daki mülteci kampına sığınmışlar, ancak kamptaki güvenlik güçlerinin taciz ve şiddeti ile karşılaşmışlardır. İnsan Hakları İzleme Örgütü 2000 Raporu'nun sunduğu verilere göre, Tanzanya Kibondo'da bulunan dört farklı mülteci kampında 1 yılda toplam 111 tecavüz vakası yaşanmıştır.²²⁴ Bir diğer örnek ise 2002'de Nepal'de bulunan Bhutanese mülteci kampında, içlerinde 7 yaşında bir kız çocuğunun da olduğu toplam 18 tecavüz vakası gerçekleşmiştir.²²⁵

Kamplar, sığınmacıların geride bıraktıkları evlerinden sonraki ilk evi olması gerekirken, mülteci kadınlar için işkence evine dönüşmektedir. Bu kamplar güvenli alan görevi görmek yerine, kadınların türlü cinsel istismar, tecavüz ve şiddete maruz

---

²²² UNHCR, "Sexual and Gender Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced", May 2003, <https://www.unhcr.org/protection/women/3f696bcc4/sexual-gender-based-violence-against-refugees-returnees-internally-displaced.html> , (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).

²²³ "Convention relating to the Status of Refugees" *United Nations Human Rights*, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/refugees.pdf> .

²²⁴ Human Rights Watch, "Tanzania: Violence Against Women Refugee", https://www.hrw.org/reports/2000/tanzania/Duhweb-07.htm#P487_106283 , 22-10-2000, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).

²²⁵ Human Rights Watch, "Sexual Abuse Highlights Plight Refugees", <https://www.hrw.org/news/2002/11/22/nepal/bhutan-sexual-abuse-highlights-plight-refugees> ,22-11-2002, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).

kaldıkları alanlara dönüşmüştür. Öyle ki kadınlar, gece lavabo ve su ihtiyaçlarını giderebilmek için dahi dışarı çıkamamakta, aksi takdirde tecavüze uğramaktadırlar.²²⁶

Kamplarda yaşanan su ve gıda yoksunluğu sebebiyle sığınmacılar arasında bazı çatışmalar yaşanmaktadır. Su, gıda veya battaniye almak için kuyruklarda bekleyen erkek sığınmacılar, kadınlara karşı fiziksel güç kullanarak bu ihtiyaçlarını daha kolay gidermektedirler. Ayrıca UNHCR, yaşanan sefalet ve ümitsiz durum nedeniyle erkekler alkol ve uyuşturucu bağımlısı olmakta ve buna bağlı olarak kamplardaki kadınlara karşı şiddet ve taciz eylemleri gerçekleştirmektedirler.²²⁷

Göç eden kadınların karşı karşıya kaldığı bir diğer durum insan ticareti ve fuhuşa zorlanma durumudur. Birçok kadın yasal kimliği bulunmadığından dolayı, yasal korumalardan mahrum kalmakta ve böylece fuhuş sektöründe kullanılmaktadırlar. Sınırlarda birçok farklı etmeden dolayı, özellikle kadın ve kız çocuğu olan göçmenlere yönelik şiddet artmaktadır. Kimlik kartı olmayan birçok kadın sığındıkları ülkelerin yasalarınca korunamamasından dolayı farklı kişiler tarafından kaçırılabilirler. Örneğin Mazlum-Der'in 2014 tarihli "Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar" raporuna göre, Suriye'de güvenli bir ortam arayan, savaştan uzak yeni bir yaşam hayali kuran kadınlar, erkeklerin evlilik vaatleri ile Kilis'e getirilerek fuhuşa zorlanmışlardır. İtiraz ederek sorun çıkaran kadınlar ise şiddet, baskı ve tehdit ile karşılaşmışlardır. İnsan ticareti mağduru olan kadınlar ortalama olarak 15-18 yaşları arasında olduğu, fakat bu sınırın 13 yaşa kadar indiği, ayrıca 15-20 yaşları arasındaki genç kadın ve kız çocuklarının fuhuş sektöründe daha çok tercih konusu olduğu raporda belirtilmektedir.²²⁸

İnsan taciri ve fuhuş çetelerinin yanı sıra kadınlar, resmi görevliler veya diğer mülteciler tarafından da tecavüze uğramaktadırlar. Fakat yaygın olan eril yapıdan dolayı bu vakaların çok az bir kısmı yetkililere rapor edilmektedir. Ayrıca mülteci kadınların herhangi bir destek veya adalet sistemine ulaşmaları da mümkün olmamaktadır. Aynı zamanda sağlık hizmeti ve kürtaj hakkına erişimleri olmadığı için

---

²²⁶ "Kadın Mülteci Olmak Ne Anlama Gelir?", <https://multeci.net/2016/02/kadn-muelteci-olmak-ne-anlama-gelir/>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2022).

²²⁷ UNHCR, "Sexual and Gender Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced".

²²⁸ "Kampta Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu", *İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlum-Der) Kadın Çalışmaları Grubu*, Mayıs 2014, s.38.

bu haklardan faydalanamayan kadınlar, istenmeyen gebelik durumları ile karşılaşmaktadırlar.²²⁹

Kadınlar farklı bir ülkeye göç ettiklerinde de şiddet ve taciz yaşamaya devam etmektedirler. Bu sefer söz konusu aile içi şiddet olmaktadır. Bunun yanı sıra göç ettikleri ülkenin kültür farklılıklarından dolayı ırk ve din gibi bazı ayrımcılıklarla baş etmeye baş etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle göç ettikleri ülkenin diline hâkim olmamaları, yaşadıkları sorunlarda kendilerini ifade edememelerine yol açmaktadır. Göç eden sığınmacılar, gittikleri ülkelerde çok düşük ücretlerle çalıştırılırken, göç eden kadın sığınmacılar bu piramidin en alt tabakasını oluşturarak en düşük ücrete tabii tutulmakta ve bununla birlikte çalıştıkları fabrikalarda cinsel tacize maruz kalmaktadırlar.

Savaş bittikten sonra ülkesine geri dönmek isteyen kadınların durumu göz ardı edilmemelidir. Keza Sierra Leone’de iç savaşın bitmesinin ardından birçok kadın ülkesine geri dönmüştür. Fakat geri döndüklerinde karşılaştıkları manzara pek iç açıcı olmamıştır. Birçoğunun evi savaşta yıkıldığı için yeni bir düzen kurabilecek imkânlardan mahrum kalmışlardır. Ayrıca çoğu kadın yetersiz ve kötü olan kamp koşullarından dolayı hastalanmışlardır. Bunların dışında savaşın getirdiği bir yıkım olarak iş bulma konularında problemler yaşamışlar ve beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlardan yoksun kalmışlardır.²³⁰

Kadınlara yönelik şiddetin fazlasıyla yaygın olması ve birçok devletin gerekli önlemleri almayarak bu konuda duyarsız davranması dünyada yaşanan savaş ve şiddet olaylarıyla birlikte kadın mülteci sayısının artmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra kadınlar, dünyanın birçok farklı bölgesinde cinsiyetçi bakış açısının getirdiği çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalmaktadırlar. Yaşanılan bu durum da mülteci kadınların sayısının artmasında önemli bir etken olmaktadır.

2.6. Uluslararası Mahkemelerin Kararlarında Cinsel Şiddet

Soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi uluslararası suçları sınıflandırabilmek ve bunun gibi suçların bireysel ceza sorumluluğunun uygulamaya

---

²²⁹ “Asylum is not Gender Neutral: The Refugee Crisis in Europe From a Feminist Perspective”, *European Women’s Lobby (EWL)*, 2015, <https://www.womenlobby.org/Asylum-is-not-gender-neutral-the-refugee-crisis-in-Europe-from-a-feminist?lang=en>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2022).

²³⁰ Çiğdem Akgül, s.206.

geçirilebilmesi adına, *Ad hoc*²³¹ vasfındaki uluslararası ceza mahkemelerinin uygulamaları son derece önem arz etmektedir. Soykırım suçları ve savaş suçlarının içeriğinin tespiti, suçların her birinin bağımsız ve sistematik şekilde sınıflandırılması ve bir suç kategorisi altına alınması gibi insanlığa karşı suçlar, ilk kez milletlerarası hukukta *Ad hoc* mahkemeler aracılığıyla belirlenmiştir.²³²

Ad hoc mahkemelerin, kişilerin milletlerarası vasıflı cezai yargılama hakkına sahip olan bir organ ile sorumluluklarının tescillenmesi ve insancıl hukuku ihlal edenlerin yargılanmalarını sağlaması, insanlık tarihi bakımından mühim bir yere sahiptir. Bu minvalde insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve soykırım suçları işleyen kişilerin cezalandırılarak yaptırım uygulanması adına kurulmuş olan Nürnberg ve Tokyo Ceza Mahkemeleri ile Eski Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleri, milletlerarası ceza hukuku kurallarının oluşum ve gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

2.6.1. Nürnberg ve Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askerî Ceza Mahkemeleri

Nürnberg Uluslararası Askerî Mahkemesi: Müttefik Devletler 8 Ağustos 1945 tarihinde Londra’da bir araya gelerek “Avrupa Ekseninde Büyük Savaş Suçlarının Kovuşturulması ve Cezalandırılmasına İlişkin Londra Anlaşması”nı imzalayarak Nürnberg şehrinde bir askerî ceza mahkemesinin kurulmasında karar kılmışlardır.²³³ Anlaşmaya ek olarak da Uluslararası Askerî Mahkeme Şartı’nı hazırlamışlar ve bu Şart ile mahkemelerin yargılama yetkisiyle usul ilkelerini düzenlemişlerdir. Mahkemede yargılama eylemini ise ABD, Sovyetler Birliği, Fransa ve İngiltere’den seçilen yargıçlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

²³¹ Latince “amaca yönelik” anlamında kullanılmaktadır.

Bkz: <http://www.sosyalbilimlervakfi.org/tr/sozluk/ad-hoc/> .

²³² Ayşegül Gökalp Kutlu, Savaşta ve Barışta Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kocaeli (2014), s.143.

²³³ Zehra Cansu Orhan, “Nuremberg Askeri Ceza Mahkemesi İle Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Ceza Mahkemesi Üzerine Bir İnceleme”, *Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Uluslararası Hukuk Bülteni*, Sayı:7, Ocak 2016, (s.17-18), s.17.

Görsel 8: Galip Müttefik Devletler Tarafından Kurulan Uluslararası Askerî Mahkeme Hâkimleri ve Hâkim Kürsüsünün Arkasında Asılı olan Soldan Sağa Doğru Sovyet, İngiliz, Amerikan ve Fransız Bayrakları.

Kaynak: Holokost Ansiklopedisi, Nürnberg'deki Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/gallery/international-military-tribunal-at-nuremberg-photographs?parent=tr%2F9366> . (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022).

Kurulan mahkeme ile Nazi rejiminin İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladığı savaş suçları yargılanmıştır. Adolf Hitler, savaşın bitmesinin ardından intihar etmesi nedeniyle yargılanamamış fakat Nazilerin ekonomik, siyasi, diplomatik ve askerî liderleri bu mahkeme aracılığıyla yargılanmıştır. Şart'ın 6(b) maddesi savaş suçlarını tanımlamaktadır. Buna göre, ele geçirilen topraklarda yaşayan halkın öldürülmesi, köle olarak kullanılması veya kötü muamele ile karşılaşması bu madde kapsamında ele alınmıştır. 6(c) maddesi ise sivillere karşı işlenen cinayet, ırksal, siyasi veya dinsel sebeplerle gerçekleştirilen zulüm, katliam ve kölelik, halkı sürgün etme ve insanlık dışı muamele yapma gibi insanlığa karşı işlenen suçları barındırmaktadır. Bu doğrultuda Nazi rejimi temsil eden 22 sanık, Uluslararası Askerî Mahkeme Şartı'nın 6. Maddesi olan “insanlığa karşı suçlar, barışa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları” ile yargılanmışlardır.²³⁴ Böylece 1 Ekim 1946'ya kadar süren yargılamaların sonucunda 4 süreli hapis cezası, 2 müebbet hapis cezası, 12 idam cezası, 1 düşme kararı, 2 beraat kararı verilmiş ve bir sanık hakkında yargılama süreci devam ederken intihar etmesi nedeniyle karar sonuçlandırılmamıştır.²³⁵

Görsel 9: Nürnberg Uluslararası Askerî Mahkemeye Kanıt Olarak Sunulan Fotoğraf ve Harita. (20 Kasım 1945-1 Ekim 1946 Tarihleri Arası)

²³⁴ Kelly D. Askin, “Prosecuting Wartime Rape and Other Gender Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles”, *Berkeley Journal of International Law*, Vol:21, Issue:2, 2003, (s.288-349), s.301.

²³⁵ Zehra Cansu Orhan, s.17.

Kaynak: Holokost Ansiklopedisi, Nürnberg’deki Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/gallery/international-military-tribunal-at-nuremberg-photographs?parent=tr%2F9366> . (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022).

Önemli olan bir diğer yargılama süreci, Müttefik Kontrol Otoritesi’nin 10 sayılı kanunu ile Alman halkı tarafından diğer Alman vatandaşlarına ve devletsiz bireylere karşı işlenmiş olan suçlar hakkında karar mekanizması olarak Alman Mahkemelerini yetkilendirmesidir. 10 sayılı kanunun 2(d) maddesine göre tecavüz ve şiddet vakaları insanlığa karşı suç olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda 925 kişinin davası görülmüş, bu davalar arasından herhangi birinde tecavüz incelenmemiş fakat kadınlar üzerinde ahlaki olmayan çalışmalar yapan doktorlar, toplama kamplarında zorla kürtaj veya cinsel sakatlama ve zorla kısırlaştırma vb. suçların üstünü örten görevli kişiler cezalandırılmıştır.²³⁶

²³⁶ Kelly D. Askin, s.302.

Görsel 10: Sanıklar, Uluslararası Ceza Mahkemeye Savcılık Tarafından Sunulan Belgeleri Dinlerken. (22 Kasım 1945)

Kaynak: Holokost Ansiklopedisi, Nürnberg Duruşmaları, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/gallery/the-nuremberg-trials-photographs> . (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022).

Ayrıca yargılamanın sonuna gelindiğinde Nazi Liderler Grubu, Gestapo ve SS'ler²³⁷ kolektif savaş suçu işleme gerekçesiyle mahkeme tarafından suç örgütü olarak kabul edilmiştir.²³⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaş suçu işleyenlerin yargılanması adına kurulan Nürnberg Mahkemesi ile ilk kez uluslararası hukukta bireylerin yargılanması sağlanmış ve buna binaen kadınlara karşı uygulanan cinsel şiddetin yargılanabilmesinin önü açılmıştır. Fakat Bosna Savaşı'nın sona erene kadar, kadınlara karşı tecavüz ve cinsel şiddetin bir savaş suçu olarak yargılanması gerçekleşmemiştir.²³⁹

Tokyo Uzak Doğu Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi: İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan bir diğer mahkeme Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askerî Mahkemesi'dir. Bu mahkemenin, Nürnberg Mahkemesi'nden farkı, çok uluslu bir karar şeklinden ziyade, Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı aracılığıyla yayınlanmış olan

²³⁷ Gestapo: Alman gizli devlet polisi. Gestapo, siyasi rakipleri ve Nazi rejimine boyun eğmeyen insanları tespit ederek tutuklayıp türlü işkence yöntemleri kullanmaktaydı.

SS'ler: Adolf Hitler ve diğer parti liderleri adına özel muhafız birliği olarak kurulan koruyucu takım. Bknz: Holokost Ansiklopedisi, "Gestapo", "SS Polis Devleti".

²³⁸ Zehra Cansu Orhan, s.17.

²³⁹ Ayşe Gökalg Kutlu, s.145.

19 Ocak 1946 tarihli bir kararname ile kurulmuş olmasıdır.²⁴⁰ Mahkeme Pasifik Savaş alanında işlenen suçların yargılanması için Tokyo’da kurulmuş ve Statüsü ’nün 5. maddesinde bulunan insanlığa karşı suçlar, konvansiyonel savaş suçları ve barışa karşı suçlar yargılanmıştır.²⁴¹

Görsel 11: Tokyo Uzak Doğu Uluslararası Askerî Mahkemesi, Japon İmparatorluk Ordusu Karargâh Binası.

Kaynak: The International WWII Museum, Tokyo War Crimes Trial,

<https://www.nationalww2museum.org/war/topics/tokyo-war-crimes-trial> . (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022).

Kurulan bu uluslararası mahkemede Fransa, Birleşik Krallık, ABD ve SSCB’nin yanında Yeni Zelanda, Çin, Hindistan, Avustralya, Filipinler ve Hollanda’dan hâkim ve savcılar da görev almıştır.²⁴² Nazilerin Almanya’da Yahudi ırkına karşı işkence gibi insanlık suçlarının yanı sıra Japonlar da Uzak Doğu’da çeşitli şekillerde insanlık dışı suçlar işleyerek uluslararası toplumdan büyük tepkiler almışlardır. Sanıklara yönetilen suçlamalar genel olarak uygulanan politikalar nedeniyle önemli dünya sorunlarına ve saldırı savaşlarına, ayrıca barış yanlısı insanlar ile Japonların büyük yıkımlar yaşamalarına neden olmaktadır.²⁴³ Mahkemede başta Japon İmparatorluk Kara Kuvvetleri’nin orgenerali ve Japonya’nın 40. Başkanı olan Hideki Tojo olmak üzere toplam 25 kişi yargılanmış; bunların arasından 16 kişi müebbet, 7 kişi ölüm ve 2 kişi de süreli hapis cezası almıştır.²⁴⁴

²⁴⁰ Arzu Beşiri, “Soykırım ve Soykırımı İlişkin Uluslararası Mekanizmalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül-Ekim 2013, Cilt:26, Sayı: 108, (s.179-210), s.188.

²⁴¹ Mehmet Fatih Çınar, *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı*, Kazancı Matbaacılık, Birinci Baskı, Çanakkale, 2014, s.16.

²⁴² Türkan Melis Parlak, “Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri”, *Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:38, 2015, (s.37-53), s.44.

²⁴³ Richard H. Mineal, “Victor Justice: The Tokyo War Crimes Trial”, Princeton University Press, *New Jersey*, 1984, s.23-25.

²⁴⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2009, 331.

Görsel 12: Ordu Generali ve Japonya'nın Lideri Hideki Tojo, Tokyo Savaş Suçları Davası'nda İfade Veriyor. (7 Ocak 1948)

Kaynak: National Archives, Setting in Judgment,

<https://www.archives.gov/publications/prologue/2009/summer/cramer.html> . (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).

Uzak Doğu Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi'ni kuran şart, tıpkı Nürnberg Mahkemesi'nde olduğu gibi cinsel şiddet ve tecavüze yer vermemiş olsa da Uzak Doğu Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi, sivil ve sağlık personeli kadınlara karşı tecavüz suçlamalarını bildirmiştir. Mahkemede, Komutan Shunroku Hata, General Iwane Matsui ve Dışişleri Bakanı Koki Hirota kendi emirleri altındaki görevlilerin uyguladıkları yanlış davranışlara karşı görmezden gelmekten dolayı mahkeme tarafından suçlu bulunmuşlardır.²⁴⁵ Keza ordunun Manila'da tecavüz, cinayet ve yağmalama gibi işledikleri suçlardan dolayı General Tomoyuki Yamashita'nın suçlu olduğu kanaatine varılmış ve infaz edilmiştir.²⁴⁶ Bu iki davada alınan kararlardan görüldüğü üzere komutanlar, astlarının işlediği herhangi bir suçu engellemediği, durdurmadığı veya cezalandırmadığı nedeniyle kendileri cezai olarak sorumlu tutulmuşlardır. Ayrıca Cakarta'da görülen savaş suçları davasında, Japon askerlerin Hollandalı kadınları cinsel köleliğe zorlayarak fuhuş yaptırmaktan dolayı ceza almışlardır.²⁴⁷ Bu iki davanın yanı sıra Nanking'in Japon ordusu tarafından işgali

²⁴⁵ Alison Cole, "International Criminal Law and Sexual Violence: An Overview", Rethinking Rape Law, Ed: Clare McGlynn ve Vanessa E. Munro, Routledge, 2011, s.49.

²⁴⁶ Ayşe Gökalp Kutlu, s.145.

²⁴⁷ Kelly D. Askin, s.302.

sırasında, ordunun cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için 20.000 kadına ve kız çocuğuna karşı gerçekleştirilmiş olan tecavüz eylemini ve seks kölesi olarak kullanılmalarını görmezlikten gelerek bir yaptırım uygulamayan komutanlar ise Tokyo Uzak Doğu Mahkemesi'nden herhangi bir ceza almamışlardır.²⁴⁸

Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askerî Ceza Mahkemeleri sadece İkinci Dünya Savaşı'nda işlenmiş olan suçların yargılanması adına kurulan mahkemeler olmasından dolayı *Ad hoc* niteliği taşımaktadırlar. Alman ve Japon yetkililer savaş boyunca gerçekleştirmiş oldukları savaş suçları, barış suçları ve İnsanlığa karşı suçlar nedeniyle ceza almışlardır. Bu mahkemeler olağanüstü vasıf taşıyan mahkemeler olmakla birlikte kuruluş statülerinde yer verilen suçların kapsamına giren eylemlerin gerçekleştirilmesinden sonra kurulmuşlardır. Bu mahkemelerin bir diğer özelliği savaşın ardından galip devletler tarafından kurulmuş olmasıdır. Bu durumun ortaya çıkardığı bir sonuç olarak mahkemeler objektif adaleti sağlama görevinden yoksun durumdadır. Çünkü bu mahkemeler, savaş esnasında bütün tarafların işlediği suçlar yargılanması için değil, sadece mağlup olan devlet yetkililerinin savaş ile ilişkili suçlarını yargılamak adına kurulmuşlardır.²⁴⁹ Ayrıca bu mahkemeler, *Nullum crimen, nulla poena lege* başka bir deyişle “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesini ihlal etmiş olması nedeniyle eleştiri almıştır. Zira özellikle insanlığa karşı suçlar ilk kez Nürnberg Mahkemesi ile 1945 yılında yasallaşmıştır. Fakat söz konusu suçların işlendiği zaman içerisinde bahsi geçen fiiller suç olarak sayılmamaktadır.²⁵⁰ Tüm bu eleştirilerin yanı sıra Nürnberg ve Tokyo Askerî Ceza Mahkemeleri, yargılama usulünde uluslararası cezai sorumluluğun sağlanmasında somut anlamda ilk örnekleri oluşturdukları ve kendilerinden sonra kurulmuş olan *Ad Hoc* mahkemelere rehber nitelikte olduklarını söylemek mümkündür.

2.6.2. Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM): Büyük Sırbistan hayali içinde, Bosna-Sırp Cumhuriyeti'ni kurmak gayesiyle Mart 1992'de Bosna-Hersek yönetiminin başkenti olan Saraybosna'yı kuşatma altına alan Sırp ve Hırvatlar, yüzbinlerce insanı katletmiş, etnik temizlik adı altında Müslüman kadınlara karşı planlı

²⁴⁸ Alison Cole, s.49.

²⁴⁹ Zehra Cansu Orhan, s.18.

²⁵⁰ Mehmet Şahin, “Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1, Ocak 2010, (s.49-61), s.60.

sistematik tecavüz uygulamış; tarihi eserler, okullar, kütüphaneler ve hastaneler yakılarak yok edilmiştir. Eski Yugoslavya'yı cinsel şiddet suçları açısından ise önemli kılan durum, bu gibi eylemlerin sayıca en çok işlenen silahlı çatışma olmasının dışında, cinsel şiddetin ayrı olarak araştırıldığı bir çatışma olmasıdır. Eski Yugoslavya ve bir sonraki başlıkta incelenecek olan Ruanda, cinsel şiddet vakalarının yaşandığı maalesef tek örnek olmamakla birlikte en belirgin olduğu örneklerdir.²⁵¹

Tüm bunların yanında Sırp tarafında ele geçirilen bölgelerde Boşnakların zorla göç ettirilmesi, göç etmek zorunda kalanların toplama kamplarında işkenceye uğramaları ve insanlık dışı muameleye maruz kalarak insanlığa karşı suç işlenmesi durumuna uluslararası toplum uzun bir süre sessiz kalmıştır. Nisan 1991'e geldiğinde çatışmaları durdurmak adına ambargo koyulmuş ve kınama kararı almıştır. Keza bölgede güvenliği sağlamak için BM koruma gücü görevlendirilmiş, fakat buna rağmen ihlaller sona ermemiştir.²⁵² Ayrıca BM, binlerce kadının çatışmalar sırasında failer tarafından tecavüze ve cinsel şiddete uğramasına engel olamamıştır. O dönemde bu suçlar birer siyasi eylem kategorisinde değerlendirilmemekte ve çatışmaların siyasi analizleri yapılırken üstüne düşülen bir konu olarak bakılmamaktadır. Fakat ilerleyen dönemlerde bu suçlar, stratejik savaşların birer parçası olduğu kanaatine varılmıştır. Eski Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanan çatışmalarda gerçekleştirilen cinsel şiddet politikaları, basın tarafından zamanla daha sık ele alınması ve kadın hakları savunucusu olan örgütler ile sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü kampanyalar sayesinde, diğer şiddet türlerine kıyasla daha görünür bir duruma gelmiş ve önemli bir konuma yükselmiştir. Bu sayede Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri bu suçları incelemek durumunda kalmışlardır.²⁵³

Eski Yugoslavya'da işlenen insanlığa karşı suç vasfındaki uygulamalar ve ihlallere karşı alınan kararların pasif kalmasının üzerine, insan haklarını ihlal eden kişilerin yargılanması amacıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 25 Mayıs 1993 tarihinde aldığı 827 sayılı karar neticesinde BM Şartı'nın 7. bölümüne dayanarak *Ad Hoc* niteliğinde bir mahkeme kurulması kararı almış ve bunun üzerine EYUCM

---

²⁵¹ Nicola Dahrendorf ve Pamela Shifman, "Sexual Violence in Conflict and Post Conflict: A Need for More Focused Action", *Refugee Survey Quarterly*, Oxford University Press, Vol:23, No:2, 2004, (s.7-19), s.8.

²⁵² Mehmet Fatih Çınar, s. 20.

²⁵³ Inger Skjelsbaek, "Sexual Violence in Times of War: A New Challenge for Peace Operations?", *International Peacekeeping*, Vol: 8, No:2, (s.69-84), s.69-70.

kurulmuştur.²⁵⁴ Bu mahkemenin yetki alanına giren suçlar ise 1 Ocak 1991'den itibaren Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova ve Hırvatistan'da işlenmiş olan, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri, soykırım suçu, savaş sürecinde itaat edilmesi gereken kanunların ihlalleri kapsamına giren suçlar ve insanlığa karşı suçlardır.²⁵⁵ Mahkeme Statüsü'nün 5. maddesinde ırza tecavüz eylemi, net bir şekilde insanlığa karşı suç kategorisinde düzenlenmiştir. Ayrıca 5. madde, silahlı bir çatışma içerisinde uygulanan ırza tecavüz eyleminin, ilk defa bireysel cezai sorumluluğunu gerekli kılan bir suç niteliğinde düzenlenmesine olanak sağlamıştır.²⁵⁶

1993-2017 yılları arasında aktif olarak görevini yerine getiren EYUCM, bu süre zarfında 161 iddianame ile ilgilenmiştir. Mahkemede görülen davalardan biri, eski polis memuru olan Goran Jelusic davasıdır. Jelusic, Müslümanlar ile Hırvatların bulunduğu toplama kampında çok sayıda insanı öldürmek ve yaralamak suçundan yargılanmıştır. Yargılama sürecinde, kasıt durumunu araştırmak adına dinlenen tanıklar verdikleri ifadelerde, Jelusic'in bilhassa Müslüman kadınlara karşı duyduğu nefretten dolayı Müslüman nüfusunun artmasını engellemek için bu kadınların kısırlaştırılmasının şart olduğunu ve bu bölgede Müslümanları öldürmek için bulunduğunu söylediğini belirtmişlerdir.²⁵⁷ Mahkeme, cinayetlerin keyfi olarak işlendiğini bildirmiş, fakat özel kastın varlığını net olarak tespit edememiştir. Bu nedenle insanlığa karşı suçlardan ve savaş kurallarını ihlal etmekten suçlu bulunan Goran Jelusic, soykırım suçu gerekçesiyle ise ceza almamıştır.²⁵⁸

Mahkemede görülen başka bir dava olan Bosnalı Sırp General olan Ratko Mladić ve Sırp Cumhuriyeti Eski Cumhurbaşkanı Radovan Karadzic davalarında EYUCM, etnik temizleme yöntemlerini kullanarak, insanlara karşı yok edici eylemlerin sistematik bir biçimde tekrarlanmasını soykırım kapsamına girdiğini ileri sürmüştür. Ayrıca davada, Srebrenitsa'nın Bosnalı Müslümanlardan temizlenmesi adına yürütülen politika, Ratko Mladić ve Karadzic'in ortak planı olduğu

---

²⁵⁴ Arzu Beşiri, s.190.

²⁵⁵ Gökçen Alpkaya, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002, s.120.

²⁵⁶ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Ceza Yargulamalarında Cinsel Suçlar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.92.

²⁵⁷ "The Prosecutor v. Goran Jelusic", *United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, <https://www.icty.org/x/cases/jelusic/tjug/en/>. (Erişim tarihi: 22 Kasım 2022).

²⁵⁸ "ICY Jelusic Davası: Goran Jelusic Acquitted of Genocide and Found Guilty of Crimes Against Humanity and Violations of Law or Customs of War", *United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, <https://www.icty.org/sid/7729>, (Erişim tarihi: 22 Kasım 2022).

belirtilmiştir.²⁵⁹ 530 gün süren Mladiç davasında, 9914 kanıt kabul edilmiş ve soykırım dâhil olmak üzere toplam 10 maddeden suçlu bulunan Ratko Mladiç, 2017 yılında müebbet cezasına çarptırılmıştır.²⁶⁰ Radovan Karadzic de aynı şekilde 10 maddeden ve soykırım, türlü savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarını ihlal etmekten dolayı önce 40 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Karadzic'in bu karara itiraz ederek yeniden yargılanmak istemesi üzerine mahkeme tarafından müebbet cezasına mahkûm edilmiştir.²⁶¹

Hırvat Eski General Slobodan Praljak, savaş suçu işlemiş olduğu gerekçesiyle yargılandığı dava esnasında, zehir içerek intihar etmiştir. Bu duruşmanın sonunda ise mahkeme, Bosna Savaşı'nda işledikleri suçlardan dolayı 6 Hırvat hakkında toplam 111 yıl hapis cezası kararı vermiş ve Mladiç dâhil toplam 6 kişiye de müebbet cezası vermiştir. Mahkeme boyunca 19 sanık beraat etmiş, aralarında Sırbistan Eski Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in olduğu 17 kişi de yargılanma sürecinde hayatını kaybetmesinden dolayı haklarında herhangi bir hüküm verilememiştir. 9 kişi ise yargılanıp cezalarını çekerken ölmüşlerdir.²⁶²

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM): 1994 yılında Ruanda'da ülkedeki iki farklı etnik grup olan Tutsiler ve Hutular arasında çıkan çatışmalar, türlü sebeplerle bir iç savaşa dönüşmüş ve bu iç savaşta Tutsiler, Hutular tarafından soykırıma uğramışlardır. Üç ay kadar süren bir dönem içerisinde yüzbinlerce insan katledilmiş veya yerinden edilmiştir.²⁶³

Ruanda'da yaşayan Tutsi kadınlar kimi zaman bireysel kimi zaman toplu şekilde tecavüze uğramış, hatta bu tecavüz eylemleri kimi zaman da sopalar ve silah namluları ile gerçekleştirilmiştir. Bu iç savaşta kadınlar, yakınlarının ölümü, işkence, evlerinin yakılması ve cinsel şiddet gibi durumlarla karşı karşıya kalmışlardır. Tecavüz maksadıyla evde alıkonulan kadınlar, hamile veya yeni doğum yapmış olsalar dahi aynı şekilde cinsel şiddet görmüşler veya yaşadıkları cinsel şiddetten kaynaklanan

---

²⁵⁹ Hüseyin Koyuncu, "Radovan Karadzic'in Cezası 40 Yıldan Müabbete Yükseltildi", *Euronews*, <https://tr.euronews.com/my-europe/2019/03/20/bosna-kasabi-radovan-karadzic-in-temyiz-karari-aciklaniyor>, (Erişim Tarihi 22 Kasım 2022).

²⁶⁰ Lejla Biogradlija ve Sanela Crnovrsanin, " 'Bosna Kasabı' Lakaplı Ratko Mladiç'in Müebbet Hapis Cezası Onandı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-kasabi-lakapli-ratko-mladicin-muebbet-hapis-cezasi-onandi/2267452>, (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2022).

²⁶¹ Hüseyin Koyuncu, *Euronews*.

²⁶² "Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Son Günü", *Euronews*, [Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin son günü | Euronews](https://tr.euronews.com/my-europe/2019/03/20/bosna-kasabi-radovan-karadzic-in-temyiz-karari-aciklaniyor), (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).

²⁶³ Ahmet Hamdi Topal, s.93.

kanama nedeniyle ölmüşlerdir. Hayatta kalanların ifadelerine göre, milis güçler soykırım esnasında çoğu zaman yeni öldürülmüş veya ölüme terk edilmiş kadınların cesetlerine dahi tecavüz ettiklerini, sonrasında ise bu kadınları çıplak ve bacakları açık bir şekilde bıraktıklarını belirtmişlerdir.²⁶⁴

İç savaşın soykırımı dönüşmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 955 sayılı kararında, Ruanda'da Uluslararası İnsancıl Hukuk Kurallarının ihlal edildiğini belirtmiştir. Bunun üzerine 1 Ocak – 31 Aralık 1994 tarihleri aralığında Ruanda'da ve Ruanda vatandaşlarının komşu devletlerin sınırları içerisinde işlemiş olduğu insanlığa karşı suçlar, soykırım ve 1949 Cenevre Sözleşmelerinde ve ek olarak II. Protokolde bulunan kuralları ihlal edenleri yargılamak için²⁶⁵ 8 Kasım 1994 tarihinde, 955 sayılı karar neticesinde Ruanda için bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasını, mahkeme statüsü ile birlikte kabul etmiştir. Mahkemenin kurulmasının yasal dayanağı ise tıpkı EYUCM'da olduğu gibi, BM Şartı'nın 7. bölümüdür.²⁶⁶

RUCM kurulduğu tarihten itibaren içlerinde iş adamı, politikacı, askerî ve hükümet liderleri ile medya görevlileri gibi kişilerin yer aldığı 93 kişiyi suçlu bulmuş, bunlardan 62'sine hapis cezası verilmiş, 14'ü beraat etmiş, 10'u yargılanmak için başka ulusal yargı mercilerine sevk edilmiş, 2'si yargılanma öncesinde hayatını kaybetmiş, 2 iddianame duruşma gerçekleşmeden geri çekilmiş ve firari 3 kişi ise MICT'e sevk edilmiştir.²⁶⁷

Görsel 13: “Butare Davası”nda Mahkeme Duruşması

Kaynak: “The ICTR in Brief”, *United Nations, International Residual Mechanism for Criminal Tribunals*, <https://unictr.irmct.org/en/tribunal> , (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2022).

²⁶⁴ Shattered Lives, s.39.

²⁶⁵ “The ICTR in Brief”, *United Nations, International Residual Mechanism for Criminal Tribunals*, <https://unictr.irmct.org/en/tribunal> , (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2022).

²⁶⁶ Mehmet Fatih Çınar, s.24-25.

²⁶⁷ “The ICTR in Brief”, (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2022).

RUCM Statüsü'nün 3(g) maddesinde ırza tecavüz eylemi insanlığa karşı suç olarak kabul edilmiştir. Öte yandan savaş suçlarını kapsayan 4(e) maddesinde fuhuşa zorlama ve ırza tecavüz eylemleri, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin 3. maddesi ve ek II. Protokol'de yer alan ihlaller kapsamında düzenlenmiştir. Bu hükümde bilhassa küçük düşürücü ve aşağılayıcı muamelede bulunma eylemleri ile birlikte her türlü uygun olmayan saldırı da suç sayılan eylemler arasına eklenmiştir.²⁶⁸

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, kendi yetki alanı içerisinde diğer mahkemelere kıyasla daha başarılı olduğu kabul edilebilir. Zira RUCM, ilk soykırım mahkûmiyetini veren mahkeme olmakla birlikte, 1948 Cenevre Sözleşmesinde ifade edilen soykırım tanımını yorumlayan ilk uluslararası mahkeme olma özelliğini de barındırmaktadır. Bunların dışında RUCM, uluslararası ceza hukukunda tecavüz tanımını yapan ve tecavüzü bir soykırım yapma aracı olarak nitelendirip tanıyan ilk uluslararası mahkemedir.²⁶⁹

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, örfî hukukun yorumlanması ile suçlara ilişkin antlaşma maddelerinin aydınlanması konularına büyük katkı sağlamışlardır.²⁷⁰ Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri cinsel şiddet hususunda daha etkisiz kalırken; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile cinsel şiddetin farklı bir boyutları olan işkence, soykırım, kölelik ve savaş suçları başarılı bir biçimde takip edilmiştir.²⁷¹

---

²⁶⁸ Ahmet Hamdi Topal, s.98.

²⁶⁹ Tuğçe Kelleci, "Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği", *Alternatif Politika*, Cilt:9, Sayı:3, 2017, (s.409-441), s.432.

²⁷⁰ Robert CRYER, "The Doctrinal Foundations of International Criminalization", ED: M. Cherif BASSIOUNI, *International Criminal Law*, C. I, Third Edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 115.

²⁷¹ Kelly D. Askin, s.288-289.

SONUÇ

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başlamaları ile birlikte, öncesinde var olan özgürlüklerini devam ettirebilmeleri için hak kavramını öne sürmüşler ve bunun adına tarih boyunca mücadele etmişlerdir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi insanların, sadece insan olmalarından dolayı temel haklarını kazanmak ve korumak noktasında temel bir belge niteliği taşımaktadır. Elbette hak kavramı belirli bir süreç içerisinde insanlar tarafından duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda ve birçok zorlu mücadeleler sonucunda ortaya çıkmış ve güvence altına alınmıştır. Bu haklar kişilere bazı durumlarda sözleşmeler veya yasalarla sağlanıyorken, bazı durumlarda ise üstün otoriteler veya anayasalar ile sağlanmaktadır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda ise en önemli sorumluluk devlettir.

19.yüzyılda devlete karşı korunan birey hakları, bu haklardan tüm bireylerin aynı ölçüde yararlanamıyor olması birçok eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Bu minvalde 20.yüzyıla gelindiğinde bütün bireylerin haklarının korunması konusunda yetersiz kalındığı kanısına varılmış ve yaşanan teknolojik gelişmelerle gelişen sanayi ile birlikte yeni hammadde ve pazar arayışı nedeniyle ortaya çıkan rekabet ortamı büyük dünya savaşlarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaşlarda insan hakları ihlal edilmiş ve birçok can kaybı yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise insan hakları olgusunun yalnızca devletin iç işlerini ilgilendiren bir mesele olmadığı, aynı zamanda uluslararası boyutta ele alınması gereken bir olgu olduğu kanısına varılmıştır. Ağır insan hakları ihlalleri ve büyük yıkımların ortaya çıktığı savaşlara ve baskıcı rejimlere karşı büyük öfke duyulmuş ve bu durum beraberinde insan hakları düşüncesinin güçlenmesini sağlamıştır. Bu minvalde, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda dünya barış ve güvenliğini sağlamak için 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın imzalanmasıyla insan hakları uluslararası bir boyuta taşınmıştır. Antlaşmayı takiben 3 yıl sonra BM Genel Kurulu'nca 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirge ise insan hakları hususunda kendisinden sonra gelecek olan bütün uluslararası sözleşmelerin temelini oluşturacak olan ana belge niteliği taşımaktadır. İnsan haklarının çeşitliliğinden dolayı, farklı kategorilerdeki hakları güvence altına almak adına birçok sözleşme imzalanmış, bu sözleşmeler ile self-determinasyon hakkı, çalışma hakkı, kadın ve erkeklere eşit hak tanınması, kadın ve erkek arasındaki eşit işe eşit ücret hakkı, eğitim hakkı, sendika kurma hakkı vb. gibi

birçok hak kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen bölgesel düzenlemelerin, insan haklarının yeniden inşası hususunda yetersiz kalması nedeniyle, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında Birleşmiş Milletler ve bölgesel örgütlerin desteği ile insan haklarının kurumsallaştırılması adına önemli adımlar atılmıştır. İki büyük savaş boyunca yaşanan diktatörlükler, soykırım hadiseleri ve ağır insan hakları ihlallerinin ardından savaştan sonra kurulacak olan yeni düzende, savaş öncesi var olan eski değerlerin hatırlatılması ve düzenin bu değerler üzerine kurulması adına yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Böylece 1949'da Kurulan Avrupa Konseyi insan hakları konusu ile özellikle ilgilenmiş ve 1953 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni yürürlüğe koyarak temel hakları himayesi altına almıştır. Bunun yanı sıra AHİS ile eksik kalan ikinci kuşak haklar kapsamında sosyal ve ekonomik hakların da güvence altına alınması adına 1965 yılında Avrupa Sosyal Şartı yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme grev hakkını tanıyan ilk uluslararası sözleşme olmasıyla önem arz etmektedir.

Tez çalışmasının ana konusunu oluşturan kadının insan hakları tanımlanırken, insan haklarından bağımsız, yapay bir tanım oluşturmak doğru olmamaktadır. Kadın talepte buldukları din, dil, ırk, cinsiyet vb. gibi birçok hak tüm insanların doğuştan sahip olması gereken haklardır. En yalın şekilde 16.yüzyıldaki bakış açısına göre “kadın insan mıdır?” şeklinde tartışmaların yaşanmış olması dahi, kadının insan haklarının özellikle incelenmesi ve korunması gereken bir alan olduğunu karşımıza çıkarmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar nedeniyle toplum içinde kültürel sebeplerle oluşturulmuş olan toplumsal cinsiyet kavramı, ataerkil “kadın” ve “erkek” tanımlarını ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadına ve erkeğe farklı görev ve sorumluluklar yükleyerek onları toplumda var etmeye çalışmaktadır. İnsanlığın var oluşundan 20.yüzyıla kadar, kas gücü itibarıyla erkeğin kadından daha güçlü olması, kadının sosyal hayatta dahi erkeğe göre daha alt düzeyde tutulması şeklinde bir inanış biçimi ortaya çıkmıştır. Eril toplumlarda erkeğin gücü, aklı, kültürü temsil ettiğine inanılırken; kadının duyguları ve bedeni temsil ettiğine inanılır. Toplumların oluşturdukları iletişim dili, atasözleri, müzikleri ve töreleri de söz konusu inanışı daha pekiştirerek daha derin bir hale getirmektedir. Belirtmek gerekir ki bir toplumun kadınlara ve kız çocuklarına karşı davranış biçimleri ile kullandıkları dil, o toplumun kadına bakış açısını anlayabilmekte etkili bir yol teşkil etmektedir.

Kadınların yaşadıkları hak ihlalleri en fazla cinsiyet temeline dayanan hak ihlalleridir. Olağan veya olağanüstü birçok durumda kadınlar tecavüz, farklı alanlarda sistematik şiddet, cinsel şiddet ve ayrımcılık gibi insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Her ne kadar 1948 tarihli İHEB, cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm insanların eşit haklara sahip olduğunun altını çizmiş olsa da özellikle İkinci Dünya Savaşı ile birlikte kadınların haklarının korunmasında büyük eşitsizlikler meydana gelmiştir. Kadınların 1789 Fransız Devrimi ile başlayan eşitlik mücadelesi ancak 20.yüzyılda karşılığını bulabilmiştir. Uluslararası hukukta yapılan sözleşmeler ile bu sözleşmelere taraf devletlerin iç hukukunda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi amaçlanmaktadır. Daha önce insan haklarının gelişmesi için yapılan sözleşmeler, kadınların insan haklarını korumada yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine 1967 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi, 1979 Kadınlara Yönelik Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve 1993 tarihli Kadınlar Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi gibi sözleşmelerle ve gerçekleştirilen kadın konferanslarında oluşturulan eylem planları ile kadın-erkek arasındaki ayrımcılığın önlenmesi adına adımlar atılmıştır.

Kadınlar, savaş gibi durumların da etkisiyle toplumsal hayatta belli başlı dönüşümler yaşamışlardır. Olağan durumlarda devlet içerisindeki birçok görev erkeğe verilirken, olağanüstü durumlarda erkeklerin cephede savaşmaya gitmesi üzerine ülke içerisinde oluşan iş gücü boşluğu nedeniyle üretimden sanayiye, tarım, ordu görevleri gibi birçok göreve kadınlar getirilmiştir. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında kadınları bu işlere teşvik etmek ve halkı savaşmaya ikna etmek için kitle iletişim araçları birer propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Kullanılan afişlerde sıklıkla kadın imgesi kullanılmış olması cinsiyetçi sistemin yeniden inşası hususunda büyük rol oynamıştır. Keza bu afişlerde kadının birinci görevinin çocuk bakımı olduğu fakat aynı zamanda bu rolün yanı sıra farklı görevlerde de yer alması gerektiği imgelenmiştir. Savaş zamanı kadınların çeşitli görevlerde yer alması, erkeklerin olağan durumlarda yer aldıkları görevlerde yer almaları onların toplumsal hayattaki görünürlüğünü artırmış olsa da kadınlar, erkeklere nazaran düşük ücretlerle çalıştırılmışlar, bunun gibi birçok eşitsizlik sonucunda yine erkeklere nazaran geri planda kalmaya devam etmişlerdir. Savaş süresince istedikleri hakları elde edeceklerini düşünen kadınlar, savaştan sonra bu hakları elde edememişlerdir.

Toplumsal hayatta var olan eril yapı içerisinde kadın, sosyal hayatın içerisinde, var olduğu andan itibaren ötekileştirilmiş, etiketlenmiş, sömürülmesi ve keşfedilmesi gereken bir kıta gibi görülmüştür. Kadınların insan hakları ihlalleri tam da bu noktada ve buraya kadar anlatılan sebepler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Kadının tarih öncesi zamandan itibaren geri planda bırakılmasıyla temeli atılan süreç dâhilinde, çalışma sürecinde de anlatıldığı gibi, kültür etmeninin bir ürünü olarak müziklerden atasözlerine, törelerden kullanılan dile kadar kadını ötekileştiren durumlar; tarih boyunca yaşanan savaşlarda da kadınların, eril zihniyet nedeniyle, cinsel işkence, tecavüz, fuhuş, kölelik gibi ağır insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Yaşanılan savaşların görünmeyen yüzü olarak kadınların yaşadıkları insan hakları ihlalleri azımsanmayacak kadar çoktur. Bu tez çalışmasında da savaş ve savaşların doğurduğu terör ile zorunlu göçler esnasında, yaşanan kadın hakları ihlalleri olan sistematik tecavüz ve cinsel işkence nedenleri toplumsal ve sosyal unsurlarda aramakta ve tecavüzün nedeninin cinsellik güdüsünden değil, planlı ve belirli bir hedef doğrultusunda gerçekleştirildiği ortaya konulmaktadır. Bu savı ortaya koyarken de farklı etnik grupların birbiri üzerinde üstünlük kurmaya çalışması üzerine, etnik farklılıkların yok edilmesi amacıyla bir savaş stratejisi olarak gerçekleştirilen etnik tecavüzün hâkim olduğu örneklerle değinerek, özellikle Bosna-Hersek Savaşı örneği üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra sistematik tecavüzün farklı nedenlerinin de olabildiği, buna bağlı olarak Suriye Savaşı ve IŞİD yapılanması sürecinde Suriye rejimi ve IŞİD militanlarının kadınlara uyguladıkları sistematik tecavüz örneği üzerinde durulmuştur. Bu örnekte sistematik tecavüzün nedeni kadın bedeninin bir savaş aracı haline getirilerek, kadın bedeni üzerinden, kadının ait olduğu toplumu asimile etmeye çalışma politikasının izlenmiş olmasıdır. IŞİD, kadınları savaş kölesi olarak kullanmış ve kadınları bir “mal” ve “savaş ganimeti” şeklinde görerek kadın bedenini satılıp alınabilen bir metaya dönüştürmüştür. Böylece kadınlar sistematik tecavüzün bir mağduru olmuş, öte yandan da kadının ait olduğu toplum cezalandırılmıştır. Suriye rejimi tarafından uygulanan sistematik tecavüz ile amaçlanan ise muhaliflerin birlikteliğini bozmak ve zarar vermektir. Keza bu amaç doğrultusunda tecavüzler halka açık bir şekilde gerçekleştirilmiş ve böylece kişilerin aile bireylerine ve topluma karşı yabancılaşması amaçlanmıştır. Görüldüğü üzere Suriye rejimi sistematik tecavüzü topluma karşı işkence ve intikam aracı olarak kullanmıştır.

Etnik milliyetçi ideolojilerin ve cinsiyetçi uygulamaların bir arada bulunduğu etnik çatışmalarda yaşanan sistematik tecavüzün bir savaş taktiği olarak kullanılmasında en dikkat çekici örneklerden biri Bosna Savaşı'dır. Bu savaş esnasında kadın bedeni savaşın fiziksel ve sembolik alanı haline dönüşmüştür. Bosna Savaşı'nda etnik milliyetçilik ideolojisi, ataerkil sistemin tanımlanmasında kendini güçlü bir şekilde tekerrür etmesine hizmet eden bir ideoloji olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Eril düşünce yapısında kadın toprak, erkek ise tohum olarak algılanmaktadır. Bosna Savaşı'nda da belirlenen amaç, Bosna'ya Sırp tohumları ekerek, Müslüman Boşnak nüfusunu yok etmektir. Savaş sırasında gerçekleştirilen cinsel işkenceler ve zorla hamile bırakma eylemleri, bu sistematik tecavüz eylemlerinin planlı bir strateji doğrultusunda yapıldığını ve bu minvalde etnik temizliğin hedef haline getirildiği aşikârdır.

Kadınlar yaşanan savaş ve çatışmalarda çocuklarını korumak veya cinsel şiddet ve tecavüzdten kaçmak yahut etnik ve siyasi problemler ile ırk, mezhep veya cinsiyet ayrımcılığı gibi problemler nedeniyle göç etmek zorunda kalmaktadır. Ancak maalesef zorunlu göç durumlarında da göç esnasında, toplama kamplarında veya sığınılan ülkelerde de kadın bedeni araçsallaştırılarak tekrar bir şiddet aracı haline getirilmektedir. Kadınların göç etme sürecine neden olan etmenler ile göç esnasında ve sonrasında yaşanan sorunlara yönelik çalışmaların yapılması, hem kadınların göç deneyimlerinin gözlemlenip incelenerek yaşadıkları mağduriyetlerin belirlenmesinde hem de toplumsal cinsiyetin yarattığı sonuçların bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasında fayda sağlayacaktır.

Silahlı çatışmalarda yaşanan soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları hususuna bireysel ceza sorumluluğunun uygulamaya geçirilebilmesi adına *Ad Hoc* mahkemeler kurulmuştur. Bu minvalde kurulan Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askerî Ceza Mahkemeleri, mahkemelerin kadınlara uygulanan cinsel şiddeti görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Sonrasında kurulan Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri ise silahlı çatışmalarda kadına yönelik şiddetin soykırım gayesiyle gerçekleştirildiğini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra iki mahkemenin statüsünde de fuhuşa zorlama ile ırza tecavüz haricinde, cinsel şiddetin diğer boyutlarına değinilmemiş olması, bu mahkemelerin başarısız olduğu bir alanı oluşturmaktadır. Oluşan bu eksiklikler uygulamada da birtakım problemler ortaya

çıkarmıştır. Keza RUCM'a cinsel şiddet şiddete yönelik suçlamalar oldukça geç getirildiği göze çarpmaktadır. Cinsel şiddete dair elde edilen delil mahiyetindeki tüm verilere rağmen 1977 yılına kadar olan iddianamelerde cinsel suçlara yer verilmemiştir. Yargılama sırasında gerçeklerin ortaya çıkması ve artan uluslararası toplum baskısı sonucunda yargı organları, örfi uluslararası hukuk ve insancıl hukuka dair sözleşmelere dayanarak cinsel şiddetin farklı boyutlarına dair yargı yetkisini kullanmıştır. Böylece cinsel suçlar bakımından söz konusu eksiklik kısmen giderilmiştir.

Unutmamak gerekir ki cinsel şiddet, savaşların kaçınılmaz bir sonucu değildir. Kadına dair ataerkil bakış açısının yozlaştırılması adına sivil toplum örgütlerince çalışmalar yapılması veya yapılan çalışmaların artırılması, toplumsal eşitliğin sağlanması ve savaştan korunmaya yönelik barışçıl adımların atılması şarttır. Elbette ki savaş ve çatışmalarda kadının bir silah olarak kullanılması, kadınlara karşı bireysel ve kitlesel tecavüzün sona erdirilmesi ve bu suçların işlenmemesinin sağlanması kolay bir mücadele değildir. Bu amaca ulaşmak için yürütülen süreçte savaşlarda mağdur olan kadınlar adına daha fazla sivil korumanın gerçekleştirilmesi ve bunun gibi suçları işleyenler için hesap verilebilirliğin arttırılarak sistemli bir yargı ve ceza sürecinin izlenmesi önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- “Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties”, The American Journal of International Law, Cambridge University Press, 1920.
- “*İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Felsefe ve İnsan Hakları Ders Notu, <https://avys.omu.edu.tr/lessons/1/2/2687-932001/234089-64392>.
- United “Special Report: Concluding Comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Bosnia and Herzegovina”, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, No: 38 (A/49/38), February 1994.
- Akbaş, Zafer, “Orta Doğu’da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2012, (s.51-73).
- Akgül, Çiğdem, *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Akkutay, Berat Lale, “Devletin Jus Cogens Normlara Aykırı Fiilinden Dolayı Hukuki Yargı Bağışıklığı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:113, 2014, (s.99-125).
- Aksu, Büşra, “Vekâlet Savaşları Kapsamında Suriye İç Savaşı’nın Değerlendirilmesi”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/suriye/vekalet-savaslari-kapsaminda-suriye-i-c-savasi-nin-degerlendirilmesi>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022).
- Aljazeera Türk, “Ülke Profili: Suriye”, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-suriye>.
- Alpkaya, Gökçen, *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2002.
- Altıntaş, Şükrü, “Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsal Yapılanması: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği”, (Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, 2019).
- Aral, Berdal, “Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu*, 2017, (s.175-197).
- Askin, Kelly D., “Prosecuting Wartime Rape and Other Gender Related Crimes under International Law: Extraordinary Advances, Enduring Obstacles”, *Berkeley Journal of International Law*, Vol:21, Issue:2, 2003, (s.288-349).
- Atay, Ender Ethem, *Hukuk Başlangıcı*, Yedinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2019.

- Atman, Ümit Cihan, “Kadına Yönelik Şiddet: Cinsel Taciz ve Irza Geçme”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 9, 2003, (s.333-335).
- Ayata, Gökçeçek, vd. *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Temmuz 2010.
- Aybay, Rona, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Aybike Ceylan, Neslihan, “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi” , *Anasay Süreli Yayınlar Dergisi*, Sayı:2, 2017, (s. 217-226).
- Aydın, Fazıl, “Avrupa Sosyal Şartı”, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Vakfı, Yayın no: 06, Ankara. 2014.
- Bag, Mustafa, “Seks Kölesi” Yapılan Ezidi Kadın Leyla’nın Hikâyesi ve IŞİD Üyelerine Açılacak Soykırım Davaları”, Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/05/21/seks-kolesi-yap-ilan-ezidi-kad-n-leyla-n-n-hikayesi-ve-isisid-uyelerine-ac-lacak-soyk-r-m-da>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).
- Baltacıoğlu-Brammer, Ayşe, “Alawites and the Fate of Syria”, <https://origins.osu.edu/article/alawites-and-fate-syria>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).
- Bayramoğlu, Çiçek Göçkün, “Bir Savaş Taktiği Olarak Tecavüz”, <https://www.yeniduzen.com/bir-savas-taktigi-olarak-tecavuz-82228h.htm>, (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2022).
- Berktaş, Fatmagül, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No:7, 2004.
- Beşiri, Arzu, “Soykırım ve Soykırımı İlişkin Uluslararası Mekanizmalar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül-Ekim 2013, Cilt:26, Sayı: 108, (s.179-210).
- Biogradlija, Lejla ve Crnovrsanin, Sanela, “‘Bosna Kasabı’ Lakaplı Ratko Mladić’in Müebbet Hapis Cezası Onandı”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-kasabi-lakapli-ratko-mladicin-muebbet-hapis-cezasi-onandi/2267452>, (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2022).
- Boyar, Oya ve Işık, Sezen Kama, “Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt:25, Sayı:2, Aralık 2019, (s.602-623).
- Börü, Şafak Parlak, “Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Türkiye’nin Konumu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı, 2017, (s.43-63).
- Bravo, Işıl Bayar, Thomas Hobbes ve Jhon Locke’un Doğal Hak Arayışları, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, sayı: 23, 2010.

- Brownmiller, Susan, *Against Our Will: Men, Women and Rape*, Ballantine Publishing Group, United States, 1975.
- Brownmiller, Susan, *Cinsel Zorbalık: Irza Tecavüz Olgusunun Bir Tarihçesi*, Çev. Şuğra Öncü, Cep Kitap Yayınları, İstanbul, 1984.
- Buzz Feed News Çevrimiçi Raporlama ve Haber Sitesi, <https://www.buzzfeednews.com/article/gabrielsanchez/these-are-the-incredible-women-who-fought-and-won-world-war>, (25 Ağustos 2022).
- Büyük, Celal, “Orta Çağ Batı Düşüncesinde Hristiyanlık-Siyaset İlişkisine Genel Bir Bakış”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:19, 2004, (s.191-138).
- Clarke, Rachel, “Sex Slave: “Every Day we were Raped””, <https://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/07/22/sarajevo.rape/index.html>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- Cole, Alison, “International Criminal Law and Sexual Violence: An Overview”, *Rethinking Rape Law*, Ed: Clare McGlynn ve Vanessa E. Munro, Routledge, 2011.
- Coşkun, Sevda Yaşar, “Türkiye’de ve Dünyada Kadının İnsan Hakları”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı:20, Yıl: Mart-Nisan 2013, (s.77-94).
- Cryer, Robert “The Doctrinal Foundations of International Criminalization”, ED: M. Cherif BASSIOUNI, *International Criminal Law*, C. I, Third Edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Çalık, Etem, “İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 16, 2017, (s.41-68).
- Çaputlu, Özgenur, “A Feminist Analysis: Sexual Violence in the Bosnian War (1992-1995)”, *Balkanistic Forum*, Vol:2, 2021, (s.254-267).
- Çaputlu, Özgenur, “Bosna Savaşı’nda Kadınlara Yönelik Cinsel Şiddet: Bosna Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2020).
- Çavuşoğlu, Aslı, “Doğal Haklar ve Jeremy Bentham”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37, 2019, (s.25-31).
- Çetinoğlu, Nur “Düzen-Adalet İkilemi Açısından Arap Baharı Çerçevesinde Türk Dış Politikası”, *Spectrum: Journal of Global Studies*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, (s.5-22).
- Çınar, Mehmet Fatih, *Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Gelişimi Işığında Uluslararası Ceza Divanı*, Kazancı Matbaacılık, Birinci Baskı, Çanakkale, 2014.
- Çüçen, A.Kadir, “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi 2*, Sayı:2, 2003, (s.27-35).

- Daban, Cihan, “Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt:6, Sayı:3, 2019, (s. 164-186).
- Dahrendorf, Nicola ve Shifman, Pamela, “Sexual Violence in Conflict and Post Conflict: A Need for More Focused Action”, *Refugee Survey Quarterly*, *Oxford University Press*, Vol:23, No:2, 2004, (s.7-19).
- Dayıoğlu Oyman, Rana, “Mültecilik Döngüsü İçinde ‘Kadın’ Olma: Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler”, *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*, Ed. Derya Şaşman Kaylı & Fatih Şahin, Ankara, Nika Yayınevi, 2016.
- Değirmenci, Olgun, “Uluslararası Suç Olarak Kadına Karşı Cinsel Şiddet Eylemleri” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:89, 2010, (s. 27-95).
- Diken, Bülent ve Laustsen, Carsten, “Becoming Abject: Rape as a Weapon of War”, *Body & Society*, Vol:11, No:1, 2005, (s.111-128).
- Dikici, Ali, “An International Betrayal During the War in Bosnia: The Srebrenica Genocide,” *Turkish Review of Balkan Studies*, No:12, 2007.
- Dinler Veysel ve Çoli Hazar, “Savaş Dönemi Cinsel Şiddete Psikolojik Yaklaşım”, *6th International Conference on Gender Studies (Gender, Conflict, War and Peace)*, ed. Süheyla Üçışık Erbilen ve Ayşış Işıık Gürşimşek, Eastern Mediterranean University Press, Gazimağusa, (s.451-168).
- Doğan, İlyas, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2020.
- Domaniç, Hayri, *Yaratılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi*, Arıkan Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Doni, Elena ve Valentini, Chiara, *Etnik Tecavüz: Bosnalı Kadınların Dramı*, Çevr: Sevcan Tutan, Real Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Dspace. “Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Sonrasında Alınan Kararlar”, E-Kütüphane, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/733>, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).
- Durmuş, Mustafa, “Savaş ve İşçi Sınıfı”, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, No:58-59, Ekim 2015-Mart 2016, (s.29-44).
- Economist Intelligence Unit, Country Report, CIA Fact Book, IMF, <https://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1982479781&Country=Syria&topic=Summary&subtopic=Basic+data>, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022).
- Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası, *Yasalarda Kadın*, Eğitim Sen. Yayınları, 2006.
- Ekinci, Mehmet Uğur, “Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

- Eliküçük, Nilgün, “Bir Savaş Silahı Olarak Cinsel Şiddet: Suriye İç Savaşı ve Mülteci Kadın”, *Suriye: Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Ed: Doç. Dr. Fatma Taşdemir, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2016.
- Enloe, Cynthia, *Maneuvers, The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California Press, Berkeley, 2000.
- Erdoğan, Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitapevi, Üçüncü Baskı, 2016.
- Erkan, Hakan Sezgin, “Savaş ve Çatışmalarda Kadın: Bosna Örneği”, Ed: Onur Yamaner, *Savaş Söylemlerinde Kadın İmgesi*, Yeni İnsan Yayınevi, 2017.
- Euronews, “Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Son Günü”, *Euronews*, [Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin son günü | Euronews](#), (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).
- FelsefeGen. “Alkidamas Kimdir?”, Felsefe, <https://www.felsefe.gen.tr/alkidamas-alcidamas-kimdir/>, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022).
- Gebhardt, Miriam, *Askerler Geldiğinde: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Alman Kadınlarının Dramı*, Astana Yayınları, Çev. Hilal Kafkas, Ankara, 2016.
- Gemalmaz, Mehmet Semih, “*Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*”, Legal Yayınevi, Cilt:2, Sekizinci Basım, 2012.
- Genç, Mehmet, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuatlar*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın no:16, 1997.
- Geographic Guide, <http://www.geographicguide.com/europe-maps/yugoslavia.htm>, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).
- Gökalp Kutlu, Ayşegül, Savaşta ve Barışta Kadınların İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kocaeli (2014).
- Gökpınar, Mahmut, “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:120, 2015, (s.11-72).
- Gören, Zafer, *Temel Hak Genel Teorisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Dördüncü Baskı, İzmir, 2000, s.28 aktaran; Mahmut Gökpınar, “Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:120, 2015, (s.11-72).
- Gözler, Kemal, *İnsan Hakları Hukuku*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Üçüncü Baskı, Bursa, 2007.
- Gözlügöl, Said Vakkas, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*, Turhan Kitabevi, 2014.

- Grimm, Karinn, Bastick, Megan ve Kunz, Rahel, *Sexual Violence in Armed Conflict Global Overview and Implications for the Security Sector*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2007, Switzerland.
- Gül, Cengiz, “Klonlama ve Kök Hücre Çalışmaları Karşısında İnsan Onurunun Korunması Hakkı”, *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2012, (s.161-185).
- Gündüz, Ahmet, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, Cilt:5, Sayı:5, Ekim 2012, (s.129-148).
- Gündüzöz, İlker, “Yeni Kuşak İnsan Hakları Çerçevesinde Türkiye’de Mülki İdari Amirliğine Analitik Bir Yaklaşım” *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt:33, 2015, (s.19-33).
- Hablemitoğlu, Şengül, *İnsan Haklarının Tarihi ve Gelişimi*, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Ders Notu.
- Haddad, Bassam, “Syria’s Curious Dilemma”, Middle East Research and Information Project, MERIP Report, No:236, 2005, (s.4-13).
- Hasani, Adelina, “Kimlik ve Cinsiyet: Yugoslavya’daki Etnik Çatışmada Cinsiyetin Rolü”, Demos Araştırma Derneği, <https://demos.org.tr/kimlik-ve-cinsiyet-yugoslavyadaki-etnik-catismada-cinsiyetin-rolu/?print=pdf>, 2015, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2022).
- Heba El Laithy ve Khalid Abu-Ismael, “Poverty In Syria: 1966-2004 Diagnosis And Pro-Poor Policy Considerations”, *United Nations Development Programme*, 2005.
- Holokost Ansiklopedisi, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/gallery/international-military-tribunal-at-nuremberg-photographs?parent=tr%2F9366>, (Erişim Tarihi 17 Kasım 2022).
- Holokost Ansiklopedisi, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/gallery/the-nuremberg-trials-photographs>, (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022).
- Finleybosnia, Bosnia and Herzegovina, <http://finleybosnia.weebly.com/population-and-settlement.html> . (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2022).
- Hukukbook. “Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge”, Hukuk Ansiklopedisi, <https://hukukbook.com/kadinlara-yonelik-siddetin-ortadan-kaldirilmasina-dair-bildirge/>, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).
- Human Rights Council “I lost my dignity: Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic”, *Human Rights Council*, 26 February-23 March 2018, Agenda item:4.
- Human Rights Council “I lost my dignity: Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic”, *Human Rights Council*.

Human Rights Council “I lost my dignity: Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic”, *Human Rights Council*.

Human Rights Watch (HRW), “Shattered Lives: Sexual Violence During the Rwandan and its Aftermath”, Library Of Congress, September 1996.

Human Rights Watch, “Sexual Abuse Highlights Plight Refugees”, <https://www.hrw.org/news/2002/11/22/nepal/bhutan-sexual-abuse-highlights-plight-refugees>, 22-11-2002, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).

Human Rights Watch, “Tanzania: Violence Against Women Refugee”, https://www.hrw.org/reports/2000/tanzania/Duhweb-07.htm#P487_106283, 22-10-2000, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).

Human Rights Watch, “We’ve Never Seen Such Horror”: Crimes Against Humanity by Syrian Security Forces”, <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria0611webwcover.pdf>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).

Ictr.org “The ICTR in Brief”, *United Nations, International Residual Mechanism for Criminal Tribunals*, <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>, (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2022).

Icty.org, “ICY Jelisc Davası: Goran Jelisc Acquitted of Genocide and Found Guilty of Crimes Against Humanity and Violations of Law or Customs of War”, *United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, <https://www.icty.org/sid/7729>, (Erişim tarihi: 22 Kasım 2022).

Icty.org, “The Prosecutor v. Goran Jelisc”, *United Nations International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, <https://www.icty.org/x/cases/jelisc/tjug/en/>, (Erişim tarihi: 22 Kasım 2022).

Imperial War Museum (IWM) Fotoğraf Arşiv Koleksiyonu, <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205077090>, (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022).

Imperial War Museum (IWM) Fotoğraf Arşiv Koleksiyonu, <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205077086>, (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022).

Isikozlu, Elvan ve Millard, Ananda S. “Brief 43: Towards a Typology of Wartime Rape”, *Bonn International Center for Conversion*, 2010.

Işık, Mehmet ve Eşitti, şakir, “I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergebilimsel İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:70, No:3, 2015, (s.655-682).

- İHUD. “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ek Protokolü Bilgi Notu”, İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanları Derneği, <https://www.ihud.org/bilgi-notlari/ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklar-uluslararasi-sozlesmesi-ve-ek-protokolu-bilgi-notu>, (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2022).
- İnal, Tuba, “Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899-1907)”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt:8, Sayı:29 (Bahar 2011), (s.27-47).
- İnanç, Yusuf Selman, “Suriye İç Savaşı: Bir Mezhep Savaşından Ötesi”, *Işık Üniversitesi Yeni Orta Doğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*, Mart 2016, (s.79-95).
- İNSAMER. “Balkan Raporu: Bölünme ve Birleşme Sarmalında Bir Coğrafya” İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), Şubat 2020.
- İNSAMER. “Bosna-Hersek Ülke Profili”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-bosna-hersek/>, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).
- İnsan Hakları Merkezi. “1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/02/SoykirimOnlenmesiVeCezalandirilmesiSozlesmesi.pdf>.
- K. Fisher, Siobhan, “Occupation of the Womb: Forced Impregnation as Genocide”, *Duke Law Journal*, Vol: 46, No:1, 1996, (s.91-133).
- Kalabalık, Halil, *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara, s.68. aktaran Ülkü Fitnat Karşlı, “İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye’de Kurumsal Yapılanması”, (Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, 2021).
- Kapani, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Yedinci Baskı, Ankara, 1976.
- Karkın, Veysel ve Yazıcı, Önder, “Arap Baharı’nın Suriye’ye Yansıması ve Türkiye’ye Sığınan Mülteciler (Gaziantep Örneği)”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt:4, Sayı:12, Kış 2015, (s.201-213).
- Kaya, Pir Ali ve Ertuğrul, Işın Ulaş, “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Çalışma Hakkı”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı:70, 2016/1, (s.55-80).
- Kelleci, Tuğçe, “Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği”, *Alternatif Politika*, Cilt:9, Sayı:3, 2017, (s.409-441).
- Kocaoğlu, A. Mehmet ve Kocaoğlu, S. Sinan, “İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Uluslararası Koruması”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl:65, Sayı:3, 2007, (s.105-128).

- Korkmaz, İbrahim, “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Kısa Bir Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:124, (s.81-152).
- Kovalovska, Adriana, “Rape of Muslim Women in Wartime Bosnia”, *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Vol:3, 1997, (s.931-945).
- Koyuncu, Hüseyin, “Radovan Karadzic’in Cezası 40 Yıldan Müabbete Yükseltildi”, *Euronews*, <https://tr.euronews.com/my-europe/2019/03/20/bosna-kasabi-radovan-karadzic-in-temyiz-karari-aciklaniyor>, (Erişim Tarihi 22 Kasım 2022).
- Kuçuradi, İonna, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Dördüncü Baskı, Ankara, 2018.
- Lauren Wolfe, “Syria Has a Massive Rape Crisis”, Women’s Media Center, 3 Nisan 2013, <https://womensmediacenter.com/women-under-siege/syria-has-a-massive-rape-crisis>, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).
- Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2010652057/>, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).
- Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/cph.3f04067/>, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).
- Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/cph.3g07775/>, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022).
- Mandrefa, Primoz, “The Difference Between Alawites And Sunnis in Syria”, 2019, <https://www.thoughtco.com/the-difference-between-alawites-and-sunnis-in-syria-2353572>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).
- Mazlumder. “Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu”, *MAZLUMDER Kadın Çalışmaları Grubu*, Mayıs 2014.
- Mazlumder. “Kampta Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu”, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlum-Der) Kadın Çalışmaları Grubu, Mayıs 2014, s.38.
- Mepa News, Suriye’nin Etnik ve Dini Haritası, <https://www.mepanews.com/suriye-etnik-ve-dini-yapi-haritasi-31117h.htm>, (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).
- Mineal, Richard H., “Victor Justice: The Tokyo War Crimes Trial”, Princeton University Press, New Jersey, 1984.
- Mitford Burges, Peter, “Prva Sesija: Istrage”, *Približavanje MKSJ-a Localnim Zajednicama u Bosni i Hercegovini Transkript Konferencije-Foča*, 9 Ekim 2004.
- Moroğlu, Nazan, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:3, 2014, (s.357-380).

- Moroğlu, Nazan, “Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadın hakları”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı:1. (s.285-317).
- Mülteci.net. “Kadın Mülteci Olmak Ne Anlama Gelir?”, <https://multeci.net/2016/02/kadn-muelteci-olmak-ne-anlama-gelir/>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2022).
- National Archives, Setting in Judgment <https://www.archives.gov/publications/prologue/2009/summer/cramer.html>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).
- Niarchos, N. Catherine, “Women, War and Rape: Challenges Facing the International Tribunal for the Former Yugoslavia”, *Human Rights Quarterly*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995, (s.649-690).
- NTV. “Bosnalı Kadın Tecavüzünü Anlattı”, Ntvmsnbc, 2010, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/2190.asp>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- OHCHR. “Convention relating to the Status of Refugees” United Nations Human Rights, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/refugees.pdf>.
- UYGUN , Oktay, “İnsan Hakları Kuramı”, İnsan Hakları, (Editör: Korkut TANKUTER), Cogito Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- On International Women’s Day: Multiple Violations Committed by Various Parties to the Conflict in Syria, The Syrian Network for Human Rights, <https://snhr.org/wp-content/uploads/2022/03/R220306E-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022).
- Orhan, Zehra Cansu, “Nuremberg Askeri Ceza Mahkemesi İle Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Ceza Mahkemesi Üzerine Bir İnceleme”, *Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Uluslararası Hukuk Bülteni*, Sayı:7, Ocak 2016, (s.17-18).
- Özbaş, Züleyha, “Cinsel Silah ve “Grbavica” ”, *Marmara İletişim Dergisi*, Cilt:13, Sayı:13, 2008, (s.171-185).
- Özdemir, Çağatay, “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 2016, (s.81-102).
- Özkan, Gizem, “Kadına Yönelik Şiddet- Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 2017, (s.533-564).
- Özkan, Salih, “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırılması”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Haziran 2015, (s.112-126).
- Öztürk, Bennur, “Madalyonun Görünmeyen Yüzü: Savaşlarda Sistemik Cinsel Suç(lar)”, TÜİÇ Akademi, Haziran 2022, <https://www.tuicakademi.org/madalyonun-gorunmeyen-yuzu-savaslarda-sistemik-cinsel-suclar/>, (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022).

- Paine, Thomas, *İnsan Hakları*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, 2018, çev. Mehmet Osman Dostel.
- Parker, Karen & F. Chew, Jennifer, “Compensation for Japan's World War II War-Rape Victims”, *Hastings International and Comparative Law Review*, Vol: 17, No:3, Spring 1994, (s.498-549), s.498.
- Parlak, Türkan Melis, “Galilerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri”, *Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:38, 2015, (s.37-53).
- Pınar, Latif, “Neorealizmin Güvenlik Olgusuna Yönelik Varsayımları Bağlamında Türk Dış Politikasında Suriye Krizi Süreci”, *Trakya Üniversitesi İİBF e-Dergi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2014, (s.57-76).
- Politika Akademisi. “Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi ve Korunması”, Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2014/08/08/temel-hak-ve-hurriyetlerin-gelisimi-ve-korunmasi/>, (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022).
- Ramadan, Tareq, “The Syrian Maelstrom: How Repression, Drought & Climate Change Drove the Civil War”, *Informed Commend*, <https://www.juancole.com/2014/09/maelstrom-repression-climate.html>, (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022).
- Reisoğlu, Sefa, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta Basım Yayım, Birinci Baskı, 2011.
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (1. Rapor), United Nations, 23 Kasım 2011.
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (2. Rapor), United Nations, 16 Ağustos 2012.
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic (3. Rapor), *United Nations*, 5 Şubat 2013.
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, Rule of Terror: Living under ISIS in Syria, *United Nations*, 14 Kasım 2014.
- Ricoeur, Paul, *Interpretation Theory*, The Texas Christian University Press, 1976.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, çev. Vedat Günyol.
- Salzman, A. Todd, “Rape Camps as a Means of Ethnic Cleansing: Religious, Cultural, and Ethical Responses to Rape Victims in the Former Yugoslavia”, *Human Rights Quarterly Reader*, , The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995, (348-378), s. 354.

- Senir, Hikmet, “Arap Baharı’nın Kadın Haklarına Etkisi: Tunus, Mısır, Libya Örnekleri”, (Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2019).
- Shaw, Martin, “New wars of the city: “urbicide” and “genocide”, Ed: Stephen Graham, *Cities Under Siege: New Military Urbanism*. London: Verso Books, (s.141-154).
- Siagol, Rubina, *Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri*, derleyen Ayşe Gül Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Skjelsbaek, Inger, “Sexual Violence in Times of War: A New Challenge for Peace Operations?”, *International Peacekeeping*, Vol: 8, No:2, (s.69-84).
- Skjelsbaek, Inger, “Victim and Survivor: Narrated Social Identities of Women Who Experienced Rape During the War in Bosnia-Herzegovina”, *Feminism & Psychology*, Volume:16, Issue:4, (s.373-403).
- Srebrenica.org. “Sexual Violence in Bosnia”, Remembering Srebrenica, <https://srebrenica.org.uk/what-happened/sexual-violence-bosnia>, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).
- Syrian Network For Human Rights, “Grave and Persistent Violations of Women’s Rights in the Context of the Conflict in Syria”, Haziran 2013, <https://snhr.org/blog/2013/06/29/1171/>. (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022).
- Şahin, Mehmet, “Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1, Ocak 2010, (s.49-61).
- Tamer, Aytül, “Birinci Dünya Savaşı’nda İngiltere ve ABD’nin Osmanlı Devleti’ne Karşı Yürüttüğü Propaganda Faaliyetlerinin Amerikan ve İngiliz Basını Bağlamında İncelenmesi”, (Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).
- Taş, H.Yunus, “Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde Sendikalar ve Sendikaların Geleceği”, *Hak-İş Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt:, Sayı:1, 2012/1, (s.61-80).
- Tezcan, Durmuş & Erdem, Mustafa Ruhan ve Önok, Murat, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 2009.
- Tezcan, Durmuş, vd., *İnsan Hakları El Kitabı*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016; Aktaran, Şükrü Altıntaş, “Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsal Yapılanması: İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği”, (Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, 2019).
- The International WWII Museum, Tokyo War Crimes Trial, <https://www.nationalww2museum.org/war/topics/tokyo-war-crimes-trial>, (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2022).

- The Syrian Network for Human Rights ,on International Women’s Day: Multiple Violations Committed by Various Parties to the Conflict in Syria, <https://snhr.org/wp-content/uploads/2022/03/R220306E-1.pdf>.
- Tickner, J. An, “Feminist Responses to International Security Studies”, *Peace Review: Journal of Social Justice*, Vol: 16, No:1, 2004.
- Tompkins, Tamara L., “Prosecuting Rape as a War Crime: Speak the Unspeakable”, *Notre Dame Law Review*, Vol:70, No:4, 1995.
- Topakkaya, Arslan, *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayınları, Ankara, 2017.
- Topal, Ahmet Hamdi, *Uluslararası Ceza Yargılamalarında Cinsel Suçlar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Türkeri, Büşra Yıldız, Yıldırım, Utkuhan, İlgaz, Selinay vd. *Göç Hikâyeleri*, Ed. Batuhan Erdi Şahin, Ümit Topçuoğlu, Zeynes Reklam Basım Yayın, 2021.
- Uludağ, Mehmet B. ve Hasgüler, Mehmet, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, Altıncı Baskı, 2014.
- UN Commission on Human Rights, “Violence Against Women in Situations of Armed Conflict”, Preliminary Report on Violence Against Women, Economic and Social Council Commission on Human Rights, (E/CN.4/1995/42), 22 November 1994.
- UNESCO, “International Memory of the World Register Documents of Nanjing Massacre” s.9, https://en.unesco.org/sites/default/files/china_nanjing_en.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2022).
- UNHCR, “Sexual and Gender Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced”, May 2003, <https://www.unhcr.org/protection/women/3f696bcc4/sexual-gender-based-violence-against-refugees-returnees-internally-displaced.html>, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022).
- Uslu, Ateş,” Avrupa’da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, Nisan 2014, (s.1-24).
- Uygun, Okay, “*İnsan Hakları Kuramı*”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Ülgül, Murat, “Suriye İç Savaşına Feminist Bir Yaklaşım”, *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt:9, Sayı:3, 2017, (s.442-470).
- Ünal, Şeref, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri”, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları Açık Erişim Koleksiyonu, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2032>, (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2022).

- Ünal, Şeref, “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Kaynakları”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:1, 1994, (s.41-74).
- Ünal, Şeref, “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri”, *Ankara Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:1, 1994. (s.41-74).
- Vasak, Karel, “A 30 Years Struggle The Sustained Efforts to give force law to the Universal Declaration” UNESCO Courier, November 1977, (s.29-33).
- Violence Against Women, Bleeding Wound in Syrian Conflict Euro-Mediterranean Human Rights Network, November 2013, <https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2015/03/Doc-report-VAW-Syria1.pdf>,
- Womenlobby. “Asylum is not Gender Neutral: The Refugee Crisis in Europe From a Feminist Perspective”, European Women’s Lobby (EWL), 2015, <https://www.womenlobby.org/Asylum-is-not-gender-neutral-the-refugee-crisis-in-Europe-from-a-feminist?lang=en>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2022).
- Yeşilçayır, Celal, Hugo Grotius’un Doğal Hukuk Düşüncesine Kazandırdığı Paradigmal Dönüşüm, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:30, 2020 Güz, (s.241-253).
- Yüksel Çendek, Sinem ve Örki, Armağan “Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen’de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, Ocak 2019, (s.42-58).

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Birleşmiş Milletler Sivil ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Koruma Mekanizması.....	32
Tablo 2: Birleşmiş Milletler İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne Dair İnsan Haklarının Korunma Mekanizması.....	33
Tablo 3: Suriye Hakkında Genel Bilgiler	55
Tablo 4: Suriye'de İşsizlik (1981-2003)	59
Tablo 5: Mart 2011-Mart 2022 Tarihleri Arasında Suriye'de Öldürülen Kadın Sayısı	62
Tablo 6: Mart 2011'den Mart 2022'ye Kadar Suriye'de Keyfi Tutuklanan ve Zorla Kaybedilen Kadın Sayısı	63
Tablo 7: Mart 2011-Mart 2022 Tarihleri Arasında Suriye'de Kadınlara Uygulanan Cinsel Şiddet.....	64

GÖRSELLER LİSTESİ

- Görsel 1:** Georges Emile Capon, “ Savaş Zamanında Fransız Kadınları” Posteri, 1917. 44
- Görsel 2:** Harry R. Hopps, “Bu Çılgın Kaba Enlist’i Yok Edin - ABD Ordusu” Posteri, 1918. 44
- Görsel 3:** “Yardım” , Amerikan Kızıl Haç Posteri, 1914-1918. 45
- Görsel 4:** Füze ve mermilerin bulunduğu kontrol odasında son kontrolleri yapan kadınlar. İngiltere, 1914-1918. 47
- Görsel 5:** Lewis Hafif Makineli Tüfek İçin Bir Tetik Koruyucusunun Dış Figürünün Profilini Çıkaracak Olan, Dik Bir Profil Oluşturma Makinesini Çalıştıran Bir Kadın, İngiltere, 1918. 47
- Görsel 6:** Amerikan Mühimmat Fabrikasında Çalışan Bir Kadın İşçi, 1918. 47
- Görsel 7 :** İngiliz Yeomanry Corps’un Hemşireleri Yaralı Bir Askeri Sedyeye Koyarken, 1915. 48
- Görsel 8:** Galip Müttefik Devletler Tarafından Kurulan Uluslararası Askerî Mahkeme Hâkimleri ve Hâkim Kürsüsünün Arkasında Asılı olan Soldan Sağa Doğru Sovyet, İngiliz, Amerikan ve Fransız Bayrakları. 83
- Görsel 9:** Nürnberg Uluslararası Askerî Mahkemeye Kanıt Olarak Sunulan Fotoğraf ve Harita. (20 Kasım 1945-1 Ekim 1946 Tarihleri Arası) 83
- Görsel 10:** Sanıklar, Uluslararası Ceza Mahkemeye Savcılık Tarafından Sunulan Belgeleri Dinlerken. (22 Kasım 1945). 85
- Görsel 11:** Tokyo Uzak Doğu Uluslararası Askerî Mahkemesi, Japon İmparatorluk Ordusu Karargâh Binası. 86
- Görsel 12:** Ordu Generali ve Japonya’nın Lideri Hideki Tojo, Tokyo Savaş Suçları Davası’nda İfade Veriyor. (7 Ocak 1948). 87
- Görsel 13:** “Butare Davası”nda Mahkeme Duruşması 92

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Suriye'nin Etnik ve Dini Yapısı	57
Harita 2: Eski Yugoslavya Haritası	69
Harita 3: Bosna-Hersek'te Savaştan Önce ve Savaştan Sonra Etnik Dağılım	71

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Yıldız Türkeri, Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır. Akabinde yüksek lisans eğitimini Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Bölge Çalışmaları Ana Bilim Dalı'nda tamamlamakta olan Türkeri göç, insan hakları, kadın hakları, toplumsal cinsiyet, uluslararası güvenlik ve terörizm konularıyla ilgilenmektedir. Türkeri, Avrupa Birliği tarafından desteklenen uluslararası bir kitap projesinde araştırmacı-bölüm yazarı olarak ve bir başka kitap projesinde bölüm yazarı olarak yer almış ayrıca bir kongrede bildiri sunmuştur.